

Kenen verkosto hallitsee?

Kardinaalien *familiae* ja kytkökset paavi Bonifatius IX:n aikaisissa Lateraanirekistereissä
(1389–1391)

Juuso Karhu

Pro gradu –tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma (FM), kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

helmikuu/2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma (FM), kulttuurihistoria

Juuso Karhu

Kenen verkosto hallitsee? – Kardinaalien *familiae* ja kytkökset paavi Bonifatius IX:n aikaisissa Lateraanirekistereissä (1389–1391)

Sivumäärät: 74 s., liitteet 23 s.

Tämä tutkimus tarkastelee keskiaikaisia sosiaalisia kytköksiä. Käytän päälähteenäni Lateraanirekistereihin (Lat. *Registra Lateranensia*, Reg. Lat.) pohjautuvaa tietokantaa. Lateraanirekisterit ovat Vatikaanin apostolisessa arkistossa (AAV) säilytettävä käsin kirjoitettu, latinankielinen keskiaikainen kopiokirjasarja. Tarkoituksena on analysoida Bonifatius IX:n paaviuden varhaisvuosien 1389–1391 kardinaalien sosiaalisia kytköksiä ja valaista kirkollisten toimijoiden välisiä suhteita Rooman hallintokoneistossa. Ketkä kardinaaleista ovat aktiivisimpia kirkon verkostoissa ja millaisia ihmisiä heihin kytkeytyy?

Tutkimuksen keskeisenä metodina on sosiaalinen verkostanalyysi (engl. *social network analysis*, SNA), jonka avulla pyrin selvittämään paavi Bonifatius IX:n aikaisten kardinaalien sosiaalisia verkostoja. Erityisen tarkastelun kohteena ovat kuurian kardinaalien *familiaen* jäsenien esiintyvyys ja kytkökset.

Bonifatius IX:n paaviuden ensimmäisen kahden vuoden aikana Lateraanirekistereissä korostuvat erityisesti kardinaalien Philippe d'Alençonin, Landolfo Maramaldon ja Francesco Morigotti Prignanin toimijuus ja *familiaet*. Heillä on verkostoissa huomattavimmat määrät yksittäisiä ja toistuvia kytköksiä, heillä on laaja vaikutusvalta, ja he toimivat eniten eri ryhmien välittäjinä tai yhdistäjinä. Tulosten perusteella kardinaalit ovat eniten kytköksissä italialaisten, alankomaalaisten, englantilaisten ja saksalaisten hiippakuntien piispojen kanssa sekä tiettyjen ylempien kirkollisten toimijoiden kanssa.

Kaikista merkittävin toimija on Philippe d'Alençon. D'Alençonin *familian* jäsenten kansallinen ja maantieteellinen tausta ja etuuksiin liittyvät kohdemaat ovat voittopuolisesti Saksan, Puolan, Alankomaiden ja Pohjois-Italian alueita. Tulokset viittaavat siihen, että vuosien 1389–1391 aikana erityisesti Alankomaiden, Saksan ja Unkarin alueiden hiippakunnat ja instituutiot olivat keskeisiä erälle kardinaaleille ja heidän *familiaen* jäsenille. Tuloksista ilmenevät kytkökset myös Pariisin yliopistoon, joka oli tärkeä väylä niin d'Alençonille kuin hänen *familiansa* monille jäsenille. Myös kirkollinen urakehitys ja etuuksien haaliminen ovat nähtävissä monen jäsenen ja kardinaalin kohdalla. Saman kardinaalin *familian* väliset urakehitykset, tulonlähteiden varmistaminen ja kertaluonteiset etuudet ja virat olivat myös risteäviä ja tiettyssä mielessä periytyviä.

Avainsanat: Arkistot, sosiaaliset verkostot, SNA, Bonifatius IX, kardinaalit, lännen suuri skisma, Lateraanirekisterit, paavin kirjeet, Philippe d'Alençon, familiaris, paavius

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuskysymys	4
1.2	Alkuperäislähteet	7
1.3	Aiempi tutkimus	9
1.4	Metodologia	12
2	Kirkon hallinnon verkostoissa	16
2.1	Kirkollisista nimityksistä, etuuksista ja vapautuksista	16
2.2	Kopiokirjeiden verkostanalyysi	25
2.3	Verkostojen tilastollinen analyysi	30
3	Vallan solmut	39
3.1	Näiden seinien sisällä: Kardinaalien <i>familiae</i>	39
3.2	Rooman kardinaalit	44
3.3	Kardinaali Philippe d'Alençonin <i>familia</i>	50
4	Johtopäätökset	60
	Lähteet	65
	Liitteet	75
	Liite 1. Kardinaalien <i>familiae</i>	75
	Liite 2. Verkkokuvan 2 verkostometriikka	94
	Liite 3. Kymmenen suurinta toimijaa asteen mukaan	94
	Liite 4. Kymmenen suurinta toimijaa painotetun asteen mukaan	95
	Liite 5. Kymmenen suurinta toimijaa ominaisvektorikeskeisyyden mukaan	96
	Liite 6. Kymmenen suurinta toimijaa välillisyyden mukaan	96

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Bonifatius mestari Alardus Johannes Alardi de Molendinolle, Wrocławin kaniikille, kirjurillemme ja perheenjäsenellemme. Kiitollisina ystävällisyydestäsi ja omistautuneesta palveluksestasi, haluamme osoittaa sinulle, joka olet myös apostolisten kirjeiden abbreviaattori, erityisen armon Wrocławin kirkon kaniikkiuuteen ja annamme samalla siihen liittyvät oikeudet Ostian piispa Philippen suosituksesta, joka nöyrästi pyysi meiltä tätä sinun, hänen rakkaan kappalaisensa, puolesta. Me myös takaamme sen, mutta varaamme prebendan, jos sellainen on tällä hetkellä vapaana mainitussa kirkossa tai vapautuessa, annettavaksi sinulle apostolisella lahjoituksella.¹

Yllä oleva lainaus on hyvin tavanomainen paavillisissa virkanimityskirjeissä myöhäiskeskiajalla. Kyseessä on 9 marraskuuta 1389 päivätyin asiakirjan kopio, jossa mestari Alardus de Molendinolle luvataan odottava armo (lat. *gratia expectativa*) eli kaniikinvirka (lat. *canonicus*) Wrocławin hiippakunnan kirkossa sen vapautuessa tulevaisuudessa. Asiakirja kertoo myös de Molendinon suosittelijasta piispa Philippe d'Alençonista. Paavilliset asiakirjat sisältävät paljon erilaisia toimijoita, joiden väliset kytkökset voivat kertoa yllättävistäkin asioista.

Yllä mainittu kirje on luotu lännen suuren skisman (1378–1417)² aikana. Monimutkainen kiista paavin valinnan laillisuudesta jakoi latinalaisen kristikunnan ranskalaisen ja roomalaisen paavin kuuliaisuuteen, myöhemmin myös pisalaiseen. Rooman paavi Urbanus VI:lle (1378–1389) oli jäänyt pelkistetty paavillinen hovi eli kuuria, kun merkittävä määrä kokenutta henkilöstöä seurasi ranskalaista paavia Avignoniin. Tämän tyhjiön Rooman paavit pyrkivät täyttämään kukin omilla ehdoillaan. Urbanuksen seuraajan Bonifatius IX:n (1389–

---

¹ Bonifacius [–] magistro Alardo Johannes Alardi de Molendino canonico Wratislaviensi, scriptori et familiari nostro [–] Grata tue familiaritatis et devocionis obsequia [–] Volentes itaque tibi, qui eciam litterarum apostolicarum abbreviator existis, [–] consideracione [–] Philippi episcopi Ostiensis, pro te, dilecto capellano suo, nobis super hoc humiliter supplicantis, gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie Wratislaviensis [–] apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo eciam providemus, prebendam vero, si qua in dicta ecclesia vacat ad presens vel cum vacaverit [–], conferendam tibi [–] donacioni apostolice reservamus [–]. AAV, *Reg. Lat.* 3, f. 18, Krofta 1903, 131.

² Myös muita termejä voidaan käyttää: suuri skisma, vuoden 1378 skisma tai yksinkertaisesti skisma. En tutki skismaa itsessään, vaan se kontekstualisoi tutkimuskohteeni luonnetta. Tarkemmin paavillisesta skismasta, ks. esim. *A Companion to the Great Western Schism (1378–1417)*, ed. Joëlle Rollo-Koster and Thomas Izbicki. Brill, Leiden 2009; Rollo-Koster 2022.

1404) aikana kirkon hallinto oli jo paremmassa kunnossa, josta myös aikalaislähteitä on säilynyt meidän päiviimme jo enemmän. Skisma loi osana tätä kirkon hallintomuutosta uuden ja tärkeän rekisterisarjan nimeltä *Registra Lateranensia*, lateraanirekisterit.³ Ne ovat aikalaisia käsikirjoituksia, joihin on kopioitu paavillisia kirjeitä. Rekisterit soveltuvat hyvin suuren skisman paavillisen hallinnon tutkimukseen ja myös kirkollisten klienttiverkoston ymmärtämiseen.

Sydänkeskijällä kardinaaleista oli tullut kiinteä osa kirkon hallintoa. He olivat oikeutettuja valitsemaan uuden paavin ja muodostivat hänen kanssaan koko roomalaiskatolisen kirkon hallinnollisen ytimen.⁴ Tutkimukseni pyrkii vastaamaan kysymykseen, ketkä kardinaaleista ovat aktiivisimpia kirkon verkostoissa Bonifatius IX:n varhaisten vuosien aikana, ja millaisia toimijoita heihin kytkeytyy. Tästä muodostuneesta kokoonpanosta olen kiinnostunut sellaisista henkilöistä, jotka ovat eksplisiittisesti sellaisten viran- ja arvonimen haltijoita, jotka voivat ilmaista merkityksellistä kytköstä kardinaaleihin. En laske esimerkiksi byrokraattista eli vain organisaatorakenteessa esiintyvien toimijoiden yhteyttä merkittäväksi, vaan painotan linkin sosiaalista puolta. "Sosiaalinen" ei viittaa tutkimuksessani vain henkilökohtaisiin tai emotionaalisiin suhteisiin, vaan toimintaan ja vaikutussuhteisiin, jotka yhdistävät eri toimijoita. Koska käyttämäni rekisterilähteet sisältävät paljon kirkollisia nimitys- ja tehtävätyyppejä, olen kiinnostunut tutkimaan myös sitä, millaisia etuja verkostoissa olevat toimijat saivat.

Sosiaalisten suhteiden osalta tärkeä termi on *familiaris*. W. L. Warrenin mukaan *familiaris* tarkoittaa "intiimiä, tuttua kotitalouden asukasta tai vierailijaa, *familian* jäsentä, sen laajemman perheenjäsentä, joka käsittää palvelijat, luottamushenkilöt ja läheiset liittolaiset".⁵ Näin ollen *familiaris* on voinut olla päämiehen kotitaloudessa vieraileva, sukulainen tai "adoptoitu" lähipiiriin kuuluva.⁶ Nimityksen käyttö siirtyi myös kirkollisiin perheisiin. Käytän jatkossa Warrenin määritelmää *familiariksesta*. Oli myös mahdollista nimetä suojattiaan termillä *dilectus*, rakas. Esimerkiksi yllä olevassa Lateraanirekisterikirjeessä de Molendino mainitaan piispa Philippen rakkaana kappalaisena (lat. *dilecto capellano suo*). *Dilecteillä* on

---

³ Boyle 1972, 132–133; Salonen 2011, 77.

⁴ Ullman 2003, 88–89. Kardinaaliviran keskiajan kehityksestä, ks. Bombi 2020.

⁵ Takayama 1989, 357.

⁶ Euroopan monarkkien hoveilla oli keskiajalta lähtien omat läheiset perheensä, jotka palvelivat hallitsijaa palatsissa, mutta myös seremoniaalisissa tai poliittisissa tilaisuuksissa. Visceglia 2011, 241.

usein epämääräinen riippuvuussuhde hyväntekijäänsä, mutta Lateraanirekistereissä he ovat yleisesti ottaen aina kardinaalin, paavin tai maallisen hallitsijan suojaatteja.⁷

Birgit Emich on todennut, että keskiaikainen yhteiskunta muodostui perheen ja klienttien ympärille, jossa nepotismia pidettiin oikeutettuna ja jopa välttämättömänä moraalisenä normina. Tällainen *pietas*-periaate sisälsi moraalisen velvollisuuden tarjota perheelleen oman menestyksensä hedelmiä.⁸ Periaate oli toisaalta myös jo keskiajalla kritisoitu.⁹ Lähipiirin suosiminen erilaisissa virkanimityksissä oli yleistä, myös paavillisessa hallinnossa. Käsitys kuurian sekä Rooman kirkon hallinnon nepotismista että pienten piirien yhteyksistä on ollut vakiintunut historiankirjoituksellinen käsite aikakauden hengestä.¹⁰ Vallan tärkein keskus oli paavillinen hovi eli kuuria, joka oli Pyhän istuimen hallintoelin. Sen tehtävänä oli avustaa paavia erilaisin ministeriöin, tuomioistuimin ja virastoin, kuten apostolisen Kanslian, jonka virkamiehet valmistelivat paavin kirjeet, sinetöivät ne ja valvoivat niiden lähettämistä vastaanottajille. Kanslia huolehti myös paavin arkiston säilyttämisestä, joihin kuuluivat Lateraanirekisterit.¹¹ Kardinaalit olivat kirkon tärkeimpiä toimijoita, eikä ollut tavatonta esittää paaville vetoamuksia suojattien ja lähipiirin puolesta. Kirkollisten klienttiverkoston kehittyessä myös kardinaalien ympärille muodostuneista verkostoista tuli yhä tärkeämpiä, kun kuuriaan tiiviisti kytköksissä olevat *familiat* kehittyivät huomattavasti erityisesti 1300-luvulta lähtien.¹² Käsitys kuurian sekä Rooman kirkon hallinnon nepotismista että pienten piirien yhteyksistä on ollut vakiintunut historiankirjoituksellinen käsite aikakauden hengestä.¹³

Tutkimusaineistoni pohjautuu Suomen Akatemian rahoittaman SCISMA-projektin¹⁴ luomaan 16 Lateraarivolyymien datasettiin eli tutkimusaineistoon.¹⁵ Aineisto on kerätty siten, että Kirsi Salonen kävi systemaattisesti läpi kaikki Lateraanirekisterit ja rekisteröi kaikki asiakirjat Excel-tiedostoon. Tiedostoon koottiin asiakirjoista kaikki projektin tarpeita varten olennaiset tiedot

⁷ Courtel 1977, 895; Harvey 1996, 22. Ymmärtääkseni termi viittaa henkilöön, jota kardinaali puoltaa. Dilectus voitaisiin ymmärtää myös oppipoikana olemisena.

⁸ Emich 2020, 72.

⁹ Weiß 2016, 236-237.

¹⁰ Ks. esim. Gregorovius 1971, 337-344.

¹¹ Salonen 2022, 85-86, 93-94. Kuurian historiasta, ks. Ullmann 2003.

¹² Katso esimerkiksi Ibáñez 2022.

¹³ Ks. esim. Gregorovius 1971, 337-344.

¹⁴ Projektissa olivat mukana Kirsi Salonen, Teemu Immonen, Marika Räsänen, Reima Välimäki, Anni Hella ja Juuso Karhu. <https://sites.utu.fi/scisma/>

¹⁵ Suomen Akatemian rahoittaman hankkeen tavoitteena on tarjota paavillisesta skismasta näkökulma, jossa Rooman paavin hallinto koki merkittäviä uudistuksia, koska se oli luotava uudelleen, kun suurin osa kirkon pätevistä hallinnosta seurasi ranskalaista vastapaavia Klemens VII:tä Avignoniin vuonna 1378. Ensimmäisistä tuloksista, katso Salonen, Kirsi & Reima Välimäki 2021. Projektin verkkosivut: <https://sites.utu.fi/scisma/>

(päivämäärä, toimipaikat, edunsaaja, asiakirjan sisältö, asiaan linkittyneet henkilöt ja niin edelleen). Reima Välimäki muokkasi Marius Ahon avulla tiedoston soveltuvaksi verkostanalyysin kokoamiseen ja visualisointiin, kun taas minä rakensin analyysia varten solmu- ja linkkitaulukoita. Koottua tietokantaa on mahdollista käyttää myös kardinaalien verkostojen tutkimiseen, joten on luontevaa, että olen käyttänyt sitä Pro gradu -työni lähteenä.¹⁶

Tutkimuksen keskeisenä metodina on sosiaalinen verkostanalyysi (engl. *social network analysis*, SNA), jonka avulla pyrin selvittämään paavi Bonifatius IX:n aikaisten kardinaalien verkostot. Verkosto ja siinä esiintyvät toimijat ovat keskeisimmät tavat tutkimuskysymyksen ja tulosten tulkinnan ympärillä. Pidän SNA:ta kvantitatiivisena ja tietointensiivisenä menetelmänä, jonka avulla voidaan tutkia inhimillistä menneisyyttä sellaisella tavalla, joka ylittää lähilukemisen. SNA:n tulokset eivät siis ole tulkintaa menneisyydestä sinänsä, vaan lähtökohta sille.¹⁷ Näin ollen olen kiinnostunut 1) luomaan verkoston paavin kopiokirjeissä mainituista henkilöistä ja 2) vertailla kardinaalien ja heidän linkejään käyttäen samankaltaisia menetelmiä, joita esimerkiksi de Valeriola (2021), Jackson ja Hammond (2014) sekä Salonen, Välimäki ja Karhu (tulossa 2025) ovat käyttäneet tunnistamaan verkostoista löydettyjä merkittävimpiä toimijoita ja klustereita.

Tutkielman alussa esitellään käytettävä empirinen aineisto ja tutkimusmenetelmät, erityisesti historialliseen tutkimukseen soveltuva SNA. Toisessa luvussa käsitellään itse verkostanalyysia ja sen tuloksia. Tulosten tulkinnassa hyödynnän metatietojen sisältöanalyysia. Kolmannessa luvussa tarkastelen tulosten historiallista kontekstualisointia laajemmin. Viimeisessä luvussa pohditaan saavutettuja tuloksia digitaalisten humanististen tieteiden kontekstissa.

1.2 Alkuperäislähteet

Käytän päälähteenäni Lateraanirekistereistä (lat. *Registra Lateranensia*, Reg. Lat.) koottua tietokantaa. Lateraanirekisterit itsessään ovat Vatikaanin apostolisessa arkistossa (AAV) säilytettävä käsin kirjoitettu, latinankielinen keskiaikainen kopiokirjasarja.¹⁸ Ne sisältävät

---

¹⁶ Haluan tässä yhteydessä kiittää projektin tutkijoita, että olen saanut käyttää vielä julkaisemattoman työn tuloksia ja tutkimusaineistoa.

¹⁷ Ks. myös Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa.

¹⁸ Vatikaanin arkiston synnystä, taustasta ja asiakirjatuotannosta laajemmin, ks. Salonen 2011.

kopioita paavillisen Kanslian (lat. *Cancellaria apostolica*) kautta eri puolille kristikuntaa lähetetyistä yleisistä kirjeistä.¹⁹ Paavi Bonifatius IX:n aikana vuonna 1389 alkanut ja 1903 päättynyt rekisterisarja on tunnetuimpia keskiaikaisia lähdesarjoja, mutta tästä huolimatta verrattain vähän tutkittu. Tämä johtunee osittain siitä syystä, että rekisterivolyymeja on valtava määrä, 2497. Kaikkia asiakirjoja ei myöskään ole editoitu systemaattisesti.²⁰ Käyttämäni kansallisia lähde-editioita ovat esimerkiksi saksalainen Repertorium Germanicum (RG) ja W. H. Bliss ja J. A. Twemlowin luettelointi englantilaisista ja walesilaisista paavin virkamiehistä, jotka esiintyvät paavillisissa rekistereissä vuosina 1362–1404.²¹

Lateraanirekisterit sisältävät kopioita hyvin monenlaisista paavillisista kirjeistä. Suuri osa lateraanirekistereihin kopioiduista asiakirjoista liittyy kirkollisiin virkanimityksiin, jotka on laadittu vastauksena paaville tarkoitettuihin anomuksiin. Lateraanirekistereistä löytyy myös runsaasti kopioita yksittäisille kristityille tai kirkollisille instituutioille myönnettyistä erivapaus- tai armonosoituskirjeistä.²² Hyväksytyt vetoamukset kirjattiin Apostolisen Kamarin alaisuudessa olevan *Dataria Apostolica*n tuottamaan *Registra supplicationum*iin. Jos anoja halusi paavin kirjeen, jossa ilmoitettiin suosion myöntämisestä, vaadittiin lisämaksuja ja -vaiheita. Lateraanirekisterit sisältävät ne hyväksytyt anomukset, joita ei ainoastaan kirjattu *Registra supplicationum* -sarjaan, vaan joita seurasi virallinen kirje.²³ Paavilliset kirjeet olivat voimassa paaviuden ajan, eli esimerkiksi etuoikeudet tai anekirjeet menettivät pätevyytensä paavin kuoleman myötä.²⁴ Rekisteröidyistä asiakirjoista selviää kirjeen edunsaajan lisäksi runsaasti tietoja muista asian ja sen käsittelyn kannalta olennaisista henkilöistä ja heidän välisistä suhteistaan.

Bonifatius IX:n aikaisia Lateraanirekisterivolyymeja on olemassa 118, ja ne sisältävät kymmeniä tuhansia asiakirjoja. Pro gradussani käytettävät rekisterivolyymit edustavat paavin ensimmäistä kahta paaviusvuotta (2.11.1389–1.11.1391). Ne ovat Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10²⁵, 11, 12, 13, 14²⁶, 15 ja 16. Tietokannasta käyttämäni kardinaalien kytköksiin

---

¹⁹ Salonen 2012, 28; Boyle 1972, 132–133. Lateraanirekisteritutkimuksesta, katso esim. Krofta 1903, Boyle 1972, Salonen 2011, 77 ja Salonen 2022.

²⁰ Salonen 2011, 74–75, 77; Boyle 1972, 104–105, 133.

²¹ *Calendar of Papal Registers Relating To Great Britain and Ireland, Vol. 4*, 1902. Ks. myös Boyle 1972, 134–135.

²² Salonen 2011, 77.

²³ Krofta 1903, VIII; Dunford 1908; Salonen 2011, 75.

²⁴ Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa.

²⁵ Foliosta 205v folioon 333v.

²⁶ Foliosta 1r folioon 142v.

soveltuvat asiakirjat alkavat 2. marraskuulta 1389 aina 1. marraskuuhun 1391 asti.²⁷ Virallisesti rekisterivolyymit ovat Bonifatius IX:n 1. ja 2. paaviusvuodelta, mutta niistä löytyy satunnaisesti myöhäisempääkin aineistoa. Rajaasi asiakirjat kuitenkin ensimmäiseen kahteen Bonifatius IX:n paaviusvuoteen. Tutkituista 16 volyymin asiakirjoista (N = 3968) pystyin rajaamaan 155 kopiokirjettä (3,9 %), joissa 24 kardinaalilla oli merkittäviä linkkejä 408 henkilöön.

Olen rajannut aineistoni niin, että käytin kardinaaleihin liittyviä latinalaisia termejä ja lyhenteitä, joista heidät voidaan identifioida muodostetusta tutkimusaineistosta. Tämän jälkeen kävin läpi jokaisen asiakirjan ja katsoin tutkimusaineiston käyttämistä kategorioista, mainitaanko niissä toimija virkanimensä tai henkilönimensä mukaan, ja lisäsin tiedot osaksi omaa tutkimusaineistoani. Olen jättänyt tutkimukseni ulkopuolelle ne asiakirjat, joissa vain mainitaan kardinaaleja mutta joissa ei tarjota mitään tietoa kardinaalien mahdollisista sosiaalisista yhteyksistä. Päävirkailijat ovat esimerkkejä byrokraattisista kytköksistä. Useimmiten tällaisissa tapauksissa mainitaan vain kardinaali saamassa jokin etuus ja kuurian päävirkailija.

Tuloksieni kontekstoinnin kannalta olennaisia aikalaislähteitä ovat esimerkiksi Bonifatiusen hallinnossa työskennelleiden Alfonso Pechan ja Dietrich von Niemin silminnäkijäkertomukset. Alfonso Pechan yksityiskohtainen tutkielma *Conscriptio* käsittelee suuren skisman syntyä, mutta on kirjoitettu nimenomaisesti edistämään Urbanus VI:n asiaa. *Conscriptio* on joka tapauksessa arvokas lähde kuurian sisällä tapahtuvien asioiden ymmärtämiseen. Dietrich von Niemin noin vuonna 1410 valmistunut *De scismate libri tres* kuvaa skisman alkuperää ja historiaa Johannes XXIII:n kruunajaisiin asti.²⁸ *De scismate* on runsas skisman ja kuurian sisäisten asioiden kuvauksessa, mutta Pechan tavoin von Niemin tulkinnoissa on oltava varovainen.

1.3 Aiempi tutkimus

Kuurian hallinnosta ja sen historiasta ei ole tietääkseni yksiselitteistä kokonaisvaltaista tutkimusta. Kuitenkin esimerkiksi Walter Ullmann on tehnyt perusteellisen katsauksen paaviuden historiaan, jossa hän käsittelee paavinvallan ja sen hallinnollisten instituutioiden,

---

²⁷ Katso alaluku 2.2.

²⁸ Erlers, Leipzig 1890.

kuten kuurian, kehitystä. T. W. Smithin tehnyt tutkimusta (2015) paavillisten provisioiden ja etuuskien anojien roolia kuuriallisten instituutioiden kehittämisessä. Kirsi Salonen on tehnyt laajaa oikeushistoriallista tutkimusta kuurian eri instituutioista, kuten valitustuomioistuin Sacra Romana Rotasta ja Apostolisesta Kansliasta. Rooma suuren skisman aikana on ollut historiografisesti myös pitkään väheksytty ja mielletty kaaottiseksi ennen paavi Martinus V:n suuria renessanssirestaurointeja.²⁹ Varhaisimpia historiallisia tutkimuksia on tehnyt Ferdinand Gregorovius (1859). Toisaalta aikakauden paaviuden historiaa ovat tutkineet paljon esimerkiksi historioitsijat Ludwig von Pastor (1899) ja Arnold Esch (1969) ja aiemmin mainittu Ullmann. Viimeaikaisiin tutkimuksiin kuuluu esimerkiksi Joëlle Rollo-Kosterin tutkimus skismasta sosiaalisena draamana.³⁰ Silti tutkimukset kuurian hallinnosta ja skisman historiasta ovat nykyäänkin osin puutteellisia.³¹

Historioitsija Agostino Paravicini Bagliani on tehnyt laajaa tutkimusta paaviudesta ja kardinaaleista. Nykyaikaisessa tutkimuksessa on yhä enemmän keskitytty myös kardinaaleihin itseensä yksittäisinä toimijoina kulissien takana ja kuurian jokapäiväisessä elämässä.³² Aiemmin mainittu Smith on tutkinut myös paavi Honorius III:n aikaista kardinaalikollegiota (2014). Kardinaalien *familioiden* verkostoista ei ymmärtääkseni ole tutkimusta skisman ajalta, vaikka ajatus kirkollisten kotitalouksien ja kuurian välisten suhteiden tutkimuksesta ei ole uusi.³³

Pro gradu -tutkimukseni edetessä tietyt kardinaalit nousivat ylitse muiden, joista mainittavin on Ostian piispa Philippe d'Alençon. Hänestä löytyy enimmäkseen satunnaisia mainintoja erilaisissa keskiajan tutkimuksen kirjallisuuksissa, kuten Johanna-Pauline Thönen paavillisten polyfonioiden tutkimuksissa lännen suuren skisman ajalta.³⁴ Ylipäänsä kardinaaleista löytyviä biografioita löytyy suhteellisen hyvin kansallisina biografiajulkaisuina, kuten Dizionario Biografico degli Italianissa.³⁵ Tutkimuksessani katolisen teologian professori Hans Jürgen

---

²⁹ Palmer 2019, 13-20; Rollo-Koster 2022, 231–234; Räsänen & Salonen 2025, tulossa.

³⁰ Rollo-Koster 2022.

³¹ Ks. esim. Palmer 2019, 13-20. Kansainvälinen historiografia kuuriasta ja sen byrokratiasta modernilla ajalla ovat kuitenkin tutkittuja. Ks. esimerkiksi Partner 1990 ja Visceglia 2011.

³² Esimerkiksi kardinaali Adam Eastonista, ks. Wendling (ed.) 2020, kardinaaleista yleisesti, ks. Hollingsworth, Pattenden, and Arnold Witte (eds.) 2020 ja kardinaaleista etuuskien anojina, ks. Ibáñez 2022.

³³ Ks. esim. Harvey 1996.

³⁴ Thöne 2023.

³⁵ Tässä työssä erityisesti käytettyinä tietosanakirja *Treccani*, biograafinen sanakirja *Dizionario Biografico dei Friulani* ja kirkkohistorioitsija Salvador Mirandan tuottama vuosien 492–2015 kardinaalien digitaalinen tietolähde *The Cardinals of the Holy Roman Church*.

Brandtin artikkeli Philippestä on yksi merkittävimpiä lähteitäni kyseisen kardinaalin elämänvaiheiden tulkinnassa.³⁶ Muista kardinaaleista esimerkiksi Patrick Zutshi on tehnyt englantilaisesta Adam Eastonista kattavan artikkelin.

Lateraanirekisterien sisältötutkimus on ollut akateemisella kentällä suhteellisen vähäistä.³⁷ Merkittävä on kuitenkin Leonard E. Boylen Vatikaanin arkistojen kartoittava teos, joka toimii johdatuksena arkistotutkimuksiin ja tässä työssä Lateraanirekistereihin. Kontekstualisoivaa sisältöä löytyy myös Camilli Kroftan johdannosta teokseen *Acta Urbani VI. Et Bonifatii IX* (1903). Hän antaa yleiskatsauksen lähteiden historiaan ja paavin kirjeiden syntyprosessiin. Kirja käsittelee lähinnä kirkollisten etuuksien hallintoa Böömin kuningaskunnassa ja aiemmin kuninkaalle alistetuilla mailla. Vuonna 2022 ilmestynyt Kirsi Salosen, Anna-Stina Hägglundin ja Claes Gejrotin toimittama *Scandinavia and the Vatican Archives* sisältää hyödyllisiä tutkimusartikkeleja, jotka esittelevät ja kuvaavat Vatikaanin apostolisen arkiston materiaalin lähde-editioita.

Aineistossani esiintyvien henkilöiden identifioinnissa olen käyttänyt erilaisia hakutyökaluja, kuten lähdejulkaisu *Repertorium Germanicumia* (RG). Se pyrkii kokoamaan kaikki Saksaa ja saksalaisia koskevat asiakirjat Vatikaanin rekisterisarjoista suuren skisman ja uskonpuhdistuksen väliseltä ajalta (1378–1517). Olen hyödyntänyt työssäni myös *Calendar of the Papal Letters* -sarjassa editoituja Englantia ja Walesia koskevia asiakirjoja. Nämä lähdeeditiot ovat hyödyllisiä ensinnäkin siksi, että ne helpottavat kansallisuuksien tunnistamista, ja toiseksi siksi, että asiakirjat on editoitu. Käytän näitä editoituja primäärilähteitä apuvälineinä myös käännöstyötä tehdessäni.³⁸ Kaikki esiintyvät käännökset ovat minun, kunnes toisin ilmoitetaan, ja olen käyttänyt kääntämisen ohella apunani käännösvälineitä minulle haastavien kielten kohdalla, joita ovat ranska, saksa, italia ja latina.³⁹ Koska keskiajan latinan kirkollisista käsitteistä ei ole välttämättä olemassa vakiintuneita suomennoksia, käytän apunani Kirsi Salosen käyttämiä suomennoksia tai silloin, kun se sopii asiayhteyteen, olen jättänyt alkuperäisen ilmaisun latinaksi.

---

³⁶ Brandt 1986.

³⁷ Lateraanirekistereistä, ks. Boyle 1972, 51, 132–148 ja Salonen 2012, 28–29.

³⁸ *Calendarin* epätarkkuuksista ja hyödyistä, ks. Boyle 1972, 112.

³⁹ www.deepl.com; www.translate.google.com; www.wiktionary.org; Translate EXPERT: GPT Content Translator.

Tutkimusaiheeni on osa digitaalisia ihmistieteitä, eli tutkimussuuntausta, jonka ymmärretään erityisesti historian tutkijoiden keskuudessa pyrkivän soveltamaan ja kehittämään tietokoneavusteisia ja -pohjaisia analyysimenetelmiä vastaamaan ihmistieteiden erityiskysymyksiin.⁴⁰ Esimerkiksi John Scott (2012) antaa ytimekkään johdannon verkostanalyysin käsitteisiin ja menetelmiin. Erityisesti viime vuosina keskiajan tutkijat ovat käyttäneet erilaisia verkostanalyysimenetelmiä suurten ja monimutkaisten sosiaalisten suhteiden tutkimiseen. Esimerkiksi Hammondin ja Jacksonin verkostotiheysmallin käyttö on paljastanut keskiaikaisessa Skotlannissa sellaisia merkittäviä vaikuttajia, kuten Duncan II, Fifen jaarli, joita aiemmat historialliset menetelmät eivät ole kyenneet tunnistamaan.⁴¹ Bernd Wurptsin verkostanalyysi taas osoittaa, että pohjoissaksalaisessa Lyypekin kaupungissa oli suhteellisen samanlaiset mikrotason rakenteet kuin rikkaammassa italialaisessa Genovassa.⁴² Robert Gramsch-Stehfestin tapaustutkimus (2020) käsittelee puolestaan paavi Sixtus IV:n (1471–1484) aikaisia annaattien maksajia perustuen RG:n lähdepainokseen.

1.4 Metodologia

Sovellan digitaaliseen ihmistieteeseen soveltuvia välineitä löytääkseni uusia näkökulmia Lateraanirekisterien aineistoon tutkivasti eli eksploratiivisesti. Tämä edellyttää, että käyttämällä erilaisia tutkimusmenetelmiä samoihin aineistoihin on mahdollista esittää uusia kysymyksiä ja tulkintoja, joihin historian tutkimuksen perinteisemmät laadulliset menetelmät, kuten lähiluku, eivät ehkä pysty. Tutkimukseni perustuu SCISMA-projektin strukturoituun aineistoon ja sen avainkäsitteisiin. Näin saadaan avaintermien luoma kokonaisuus haluttujen piirteiden tunnistamiseksi, kuten kirjeiden alussa mainittu edunsaaja, viran aiempi haltija ja suojeleja.⁴³

SCISMA-projektin luomasta tietokannasta valitsin kaikki tutkimukseeni soveltuvat asiakirjat, jotka kokosin omaksi Excel-tietokannaksi. Näiden verkostojen havaitsemiseksi sovellan sosiaalista verkostanalyysia (SNA). SNA on joukko menetelmiä, joilla tutkitaan sosiaalista

---

⁴⁰ Elo & Kleemola 2015, 412. Digitaalisesta historiasta, ks. Salmi 2021.

⁴¹ Jackson & Hammond 2014; Hammond & Jackson 2017.

⁴² Wurpts 2020.

⁴³ Esimerkiksi edunsaaja "Conradus Herwici perpetuus vicarius in ecclesia beata Marie in Rostock in Zwerinen", aiempi haltija "Wygandi de Byenbach [- -] par ecclesie in Richenbach in Maguntin" ja suojeleja "Bartholomei tit. Sancti martini in montibus presbyteri cardinalis pro Conrado dilecto suo domestico continuo comensali nobis super [- -]". AAV, *Reg. Lat.* 14, f. 104v-105r.

vuorovaikutusta ja jotka perustuvat matematiikan graafiteoriaan.⁴⁴ Aineisto on jäsennelty pisteiksi, joita kutsutaan "solmuiksi" (engl. *nodes*) ja joita yhdistävät "linkeiksi" (engl. *edges*) kutsutut viivat. Yksinkertaistetusti solmut kuvaavat siis toimijoita (kirjeet ja henkilöt), linkit taas näiden toimijoiden suhteita. Ne yhdessä muodostavat tietyn rakenteen eli "topologian", jota on myös mahdollista rikastuttaa erilaisilla attribuuteilla eli tarkentavilla määreillä.

Verkoston rakenne määräytyy solmujen ja linkkien muodostamana kokonaisuutena, eikä sen tarvitse olla graafinen esitys. Yksi verkostoaalyysin tärkeimmistä ominaisuuksista on kuitenkin sen kyky esittää verkko graafisesti, jotta katsoja näkee linkitettyt suhteet kerralla.⁴⁵ Tutkimuksen visualisointi perustuu aina visualisointimalliin tai -asetelmaan, ja sen tuloksia tarkastellaan tulevassa alaluvussa 2.2. Eri asioita korostavat elementit näyttävät kuitenkin topologisesti aina hieman erilaisilta. Tämä tarkoittaa sitä, että samasta aineistosta voidaan luoda erilaisia verkkoja.⁴⁶ Grafiikan rakentamiseen käytin manuaalisesti luotuja Excel-tiedostoja, joihin olen lisännyt metatietoja ensisijaisista ja toissijaisista lähteistä.

Solmujen väliset yhteydet voivat olla joko suuntaamattomia (Erasmus ja Thomas ovat ystäviä) tai suunnattuja (Erasmus lähettää kirjeen Thomasille). Aineistoni on suuntaamaton. Analysointi ja visualisointi toteutuu avoimen lähdekoodin Gephi-ohjelmalla, jota käytetään laajasti ihmistieteiden verkostoaalyysissa.⁴⁷ Gephi-ohjelma laskee ja ilmoittaa verkostometriikoiden suhteelliset pistemäärät lineaarialgebran työkaluilla.⁴⁸

Käytän termiä "sosiaalinen" SNA:ssa yleisesti ymmärrettyjen määritelmien mukaan, jossa sosiaalinen ei ole vain henkilökohtaista suhdetta, vaan toimintaa ja vaikutussuhteita, jotka yhdistävät eri solmuja. Paavillisten kopiorekisterien kontekstissa verkostoaalyysin "sosiaalinen" ulottuvuus voi ilmentyä esimerkiksi toimijoiden yhteydenpitoina tai institutionaalisina valtasuhteina. Siksi olen merkinnyt henkilösolmuihin erilaisia metatietoja ja rooleja, joita ihmisillä oli. Ne ovat puhtaasti mekaaninen tapa kuvailta ja määritellä asiakirjoissa esiintyviä ihmisiä, mutta auttavat hahmottamaan verkostojen kokonaisuuksia.

---

⁴⁴ Sosiaalisen verkostoaalyysin käytöstä ks. Elo ja Kleemola 2015. Johdatus sosiaalisiin verkostoihin ja SNA:han, ks. Scott 2012 ja Kadry ja Al-Taie 2014.

⁴⁵ Jackson and Hammond 2014, 4. The Power of Visualisation.

⁴⁶ Elo ja Kleemola 2015, 417.

⁴⁷ <https://gephi.org/>

⁴⁸ Verkostometriikan pohjalla olevasta matematiikasta, ks. esim. Newman 2006 ja Kadry & Al-Taie 2014.

Lateraanirekisterien asiakirjat sisältävät pääsääntöisesti virkanimitysten vastaanottajat, eksekuutorit eli toimeenpanijat, suojelijat ja kurialistit eli kuurian virkailijat ja sihteeri. Tässä tutkimuksessa käytetyt roolit perustuvat SCISMA-projektin datataulukoissa käytettyyn jakoon, jota olen muokannut omaa tutkimustani varten. Roolit ovat 1) *vastaanottaja* (se, joka saa virkanimityksen), 2) *eksekuuttori* (toimeenpanija eli viran tai hyvityksen takaaja), 3) *suojelija* (usein vastaanottajan tuttu),⁴⁹ 4) etuuden *edellinen omistaja* ja 5) *riitauttaja* (joka haluaa saman viran toiselta hakijalta). Tietysti myös samanaikaiset roolit olivat mahdollisia. Esimerkiksi kardinaali ja Kanslian hallintopäällikkö, *vicecancellarius*, Francesco Moricotti Prignani on toiminut asiakirjoissa sekä eksekuutorina että suojelijana.⁵⁰

Historiantutkijoiden verkostojen rakentamiseen käyttämät lähteet ovat usein epätäydellisiä ja hajanaisia, mikä luonnollisesti heijastuu SNA:n analyysiin ja tuloksiin. Sébastien De Valeriola onkin todennut, että keskeisillä indikaattoreilla ei ole teoreettisia tuloksia, joiden avulla voitaisiin arvioida niiden kestävyyttä. Kaikille verkkoanalyysille ei oikeastaan ole olemassa mitään kiinteää, kaiken kattavaa menetelmää. Tulokset saattavat poiketa huomattavasti muusta verkostokirjallisuudesta, koska ne ovat historioitsijan käytännön ja käytetyn metodologian innoittamia.⁵¹ Siksi de Valeriola suosii kokeellista lähestymistapaa, jossa "tarkastellaan, miten pienet poikkeamat oletuksista vaikuttavat näiden keskeisyysmittareiden arvoihin".⁵² Pohjimmiltaan verkstoanalyysin käytön luotettavuus on osa kriittistä historiantulkintaa.⁵³ Tämä näkyy myös omassa tutkielmassani, sillä kaikki Lateraanirekisterin volyymit ja asiakirjat eivät ole säilyneet nykyaikaan, enkä ole käyttämään kaikkia säilyneitä lähteitä analyysissä. Lisäksi rekisterien sisältö ei sinänsä siirry analyysiin, vaan minun on ollut tehtävä määrällisiä ja laadullisia arvioita siitä, mitä ottaa mukaan ja mitä jättää pois.

Metodologiani noudattelee läheisesti tapaa, jolla tutkijat Kimmo Elo ja Olli Kleemola ovat analysoineet sosiaalisia verkostoja. He kuvaavat artikkelissaan sitä, kuinka eksploratiivisella lähestymistavalla "pyritään kehittämään uusia tapoja lähestyä olemassa olevia aineistoja

---

⁴⁹ Suojelijasta on myös virallinen kirkkohallinnon latinalainen termi, *protector*, mutta tämä viittaa maantieteellisen entiteetin tai uskonnollisten instituutioiden suojelijalle. Lisää aiheesta, ks. esim. Scuchard 1987, 203.

⁵⁰ Ks. esim. AAV, *Reg. Lat.* vol. 7, 205v-207r and vol. 12, 108r.

⁵¹ De Valeriola 2021, 120–121.

⁵² De Valeriola 2021, 89.

⁵³ De Valeriola tulkitsee, että historiallisten kvantitatiivisten menetelmien prosessin erityispiirteet ansaitsevat paikkansa historiantutkimuksen osa-alueiden luettelossa. De Valeriola 2021, 121–122.

uusien kysymysten, näkökulmien ja tutkimusalueiden löytämiseksi".⁵⁴ Lisäksi menettelytapani noudattaa läheisesti Kirsi Salosen ja Reima Välimäen metodeja ja analyysejä.⁵⁵ Lateraanirekisterien avulla on mahdollista jäljittää Rooman kuurian hallintohistoriaa ja siihen osallistuneiden virkamiesten rooleja ja tehtäviä. Näin ollen rekisterit tarjoavat monia mahdollisuuksia tunnistaa kurialisteja eli kuurian virkamiehiä, mutta myös kuuriaan kuulumattomia.

Olen tehnyt myös poikkeuksia rajauksessani. Esimerkiksi Bonifatius IX:n pontifikaatin ensimmäisinä vuosina ja lähes koko sen ajan esiintyy vain kaksi rekisterien päävirkaileijaa: Nicolaus de Benevento ja Jacobus de Theramo, jotka työskentelivät jo Urbanus VI:n aikana. Apostolisen kanslian rekisterinpitäjinä he vastasivat kirjeiden rekisteröinnistä ja saivat niistä maksuja. Kaikki asiakirjat kulkivat siis aina jommankumman kautta. Tästä byrokraattisuudesta johtuen olen rajannut heidät SNA:sta pois.

Analysoimalla paavillisia kopiokirjeitä pelkän lähiluvun tai sisältöanalyysin avulla ei välttämättä voida havaita valtavan laajoja sosiaalisia yhteyksiä. Sosiaalisen verkostanalyysin tulosten projisoiminen on tutkimusväline, jonka avulla on tarkoitus löytää yhteyksiä, jotka muuten jäisivät havaitsematta. Toisin sanoen käytän digitaalisia analyysivälineitä löytääkseni uusia näkökulmia aineistoon ja rakentaakseni kulttuurihistoriallista tulkintaa aineiston pohjalta.⁵⁶ Luvussa 2 tulen näin ollen käsittelemään verkostanalyysiä ja luvussa 3 kontekstualisoin tuloksista nousevia historiallisia merkityksiä.

---

⁵⁴ Kimmo Elo ja Olli Kleemola 2015, 412–413.

⁵⁵ Ks. esim. Salonen & Välimäki 2021 SCISMA-hankkeen esittelystä ja menetelmistä.

⁵⁶ Eksploratiivisesta analyysimenetelmästä, ks. Elo ja Kleemola 2015, 412–428.

2 Kirkon hallinnon verkostoissa

2.1 Kirkollisista nimityksistä, etuuksista ja vapautuksista

Ennen kuin käsittelen Lateraanirekisterien sisältöjen sosiaalista verkostoanalyysiä, käyn tässä alaluvussa läpi kirkollisten nimitysten, etuuksien ja oikeuksien sisältöä. Mielestäni on tärkeää huomioda mitä etuja verkostoihin osallistuneet ihmiset saivat, sillä ne voivat kontekstualisoida yhteyksien taustalla olevia merkityksiä. Gramsch-Stehfest on huomauttanut, että skisman alkuvuosina oli tärkeä poliittinen peliliike varmistaa tietyt *de facto* valta-asetat, kuten kanonisen oikeuden mukaiset virat.⁵⁷ Nämä poliittiset jaottelut yhteiskunnan ja hallinnon "alemmilla" tasoilla olivat tärkeä edellytys jakolinjan sementoimiseksi "ylemmillä" tasoilla, mikä edellytti paaveilta anteliaiden etuoikeuksien (lat. *privilegio*) myöntämistä esimerkiksi yliopistoille, jos heillä oli toiveita saada kannatusta.⁵⁸ Lateraanirekisterien asiakirjojen sisällöt ovat eräs tapa tutkia monimutkaista sosiaalis-poliittista ympäristöä.

Lateraanirekisterit koostuvat paavin kopiokirjeistä. On ymmärrettävää, että paavi halusi usein valtuuttaa virkamiehensä, kuten Kamarin kamreerin, toimimaan hänen nimissään.⁵⁹ Heillä oli valtuudet jakaa oikeudellisia etuja ja hyötyjä, kuten virkanimityksiä ja etuoikeuksia uskonnollisille yhteisöille. Provisioilla tarkoitetaan kaikkia niitä virkanimityksiä, joissa henkilö nimitetään vapaana olevaan kirkolliseen virkaan.⁶⁰ Virat voivat olla mitä tahansa yksinkertaisesta alttarivikaarista aina tuomiorovasteihin (*praepositura*). Yleisesti kirkollisista virkanimityksistä puhuttaessa tarkoitan siis ennen kaikkea provisioita ja odottavia armoja eli lupauksia virkojen saamisesta niiden rautessa. Kopiokirjeissä mainitut virkanimitykset ja muut asiat on yleensä kirjattu viran nimellä sekä sen seurakunna tai kirkon nimellä, jossa virka oli.

Kirkolliset virat olivat tärkeä tapa, jolla kuuria monopolisoi ja keskitti tuloja, kopiokirjeiden valmistamistaksoja, vuosimaksuja eli annaatteja (lat. *annates*) ja uskollisuutta Roomalle.⁶¹ Esimerkiksi piispa tai apotti joutui maksamaan paaville yhden vuoden virkanimityksestään

---

⁵⁷ Gramsch-Stehfest 2017, 174.

⁵⁸ Skisma oli juuri tästä syystä katalysaattori yliopistojen kehitykselle Saksassa. Se pakotti yliopistojen oppineet jättämään laitokset, joiden kanssa he eivät olleet samaa mieltä virkojen ja etuuksien menettämisen pelosta. Gramsch-Stehfest 2017, 176.

⁵⁹ Weiß 2016, 224; Salonen 2012, 77–78.

⁶⁰ Provisioiden luonteesta ja kehityksestä keskiajalla, ks. Smith 2015.

⁶¹ Ullmann 2003, 160–161. Annaateista, ks. Salonen 2011, 275.

saatavat tulot sekä pienen notariaattimaksun (lat. *servitia minuta*).⁶² Maksuista, kuurian virkamiesten suurista palkitsemisista ja prebendojen eli tietyn kirkollisen viran tai siihen liittyvien tulo-oikeuksien "varaamisesta" syntyi usein erimielisyyksiä.⁶³ Viranhaltijat, hovit ja kuurian jäsenet, erityisesti kardinaalit, nauttivat näiden nimitysten turvaamasta elannosta. Erityisesti kirkollisia virkoja, kuten prebendoja runsaasti päällekkäin hankkinut pappi kohtasi kritiikkiä jo aikalaistensa taholta.⁶⁴

Ei ollut tavatonta, että kardinaalit suosivat *familiaansa* etujen saannissa. Esimerkiksi Jorge Díaz Ibáñez on tutkinut, että esitetyt anomukset, joissa pyydettiin kirkollisia hyvityksiä Kastilian kuningaskunnassa 1300-luvun puolivälissä, koskivat kardinaaleja itseään ja heidän sukulaisiaan, joiden joukossa oli sekä kastilialaisia että ulkomaisia pappeja, jotka kuuluivat kardinaalin klienttiverkostoon. Tämä on ymmärrettävissä kuurian kasvavan paavillisen keskittämisen ja kardinaalinepotismin kasvuna, mikä mahdollisti monien henkilöiden nopean kirkollisen ylenemisen.⁶⁵ Toisaalta Thomas Smith on todennut, että nepotistinen tulkinta on historiografisesti liioiteltu, ja että anojien roolin ja merkityksen huomiointi kuurian instituutioiden kehittämisessä on kasvanut.⁶⁶ Myös SCISMA-hankkeen tutkimus on viitannut siihen, että räikein lähipiirin suosiminen ei ole liiaksi korostuva Bonifatius IX:n pontifikaatin alkuvuosilta.⁶⁷ Myös oma tutkimukseni haastaa käsitystä hallitsemattomasta nepotismista.

On tärkeää tehdä katsaus, mitä etu-, virka-, erivapaus- ja nimitystyyppejä Lateraanirekisterien asiakirjoissa esiintyy niissä tilanteissa, kun kardinaalit ovat tavalla tai toisella osana tätä prosessia. Tulokset on saatu aggregoidusta data-aineistosta. Saajille annetut etuudet luokiteltiin eri tavoin, ja ne voivat olla nimikkeiden ja toimintojen osalta varsin laajoja. Kopiokirjeiden volyyymeistä 1-8 ja 10-16 sisältävät 155 asiakirjaa. Volyyymissa 9 ei ollut sosiaalisia kardinaalikytköksiä käytettäväksi tässä tutkimuksessa. Taulukko 1 tiivistää näiden asiakirjojen tyyppin ja määrät. Prosenttiosuudet ovat pyöristetty kahden desimaalin tarkkuudella.

---

⁶² Ullmann 2003, 161; Salonen 2011, 275. Kuurian ja paaviuden taloushistoriasta kiinnostuneille ks. esim. Weiß 2016.

⁶³ Annates. Encyclopaedia Britannica.

⁶⁴ Weiß 2016, 236–237.

⁶⁵ Ibáñez 2022, 433.

⁶⁶ Smith 2015, 6–11.

⁶⁷ Ks. Salonen & Välimäki 2021, 49. Esch ottaa tutkimuksessaan huomioon myös Kirkkovaltion maallisen hallinnon poliittiset virat, joihin Bonifatius IX nimitti sukulaisiaan. SCISMA-hankkeessa otetaan huomioon vain ne kirkolliset virat, jotka kuuluvat paavin nimitysoikeuden piiriin.

Taulukko 1. Asiakirjojen tyyppi ja määrä päivätyiltä vuosilta 1389–1391

Asiakirjan tyyppi	Määrä	%
Provisio (<i>provisio</i>)	86	55,48
Odottava armo (<i>gratia expectativa</i>)	40	25,81
Etuoikeus (<i>privilegio</i>)	7	4,52
Komissiot (<i>commissio</i>)	6	3,87
Lisenssi (<i>licentia</i>)	3	1,94
Uusi provisio (<i>nova provisio</i>)	3	1,94
Muut ⁶⁸	10	6,45
Yhteensä	155	100

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Taulukosta 1 nähdään, että valtaosa asiakirjojen tyypeistä koskee yleisiä provisiota (86 + 3 uutta provisiota). Provisiokirjeet käsittelivät laajaa joukkoa nimityksiä ja määräyksiä, ja niiden sisältö vaihteli asiayhteydestä toiseen. Provisioilla paavi saattoi myöntää kirkollisia virkoja, tehtäviä tai prebendoja. Tämä oli yleistä virkojen turvaamiseksi erityisesti piispan- ja apottien virkojen osalta.⁶⁹ Kirkon hallinnossa paavi pystyi erityisesti provisioiden avulla keskittämään nimitysoikeuksia ja kirkollisia resursseja. Uusia provisiota (lat. *nova provisio*) taas tarvittiin tietyissä tilanteissa, joissa aiempi määräys oli riitautettu ja paavin oli varmistettava uudelleen nimitys.

Toiseksi suosituin asiakirjojen tyyppi on odottavien armojen luokka 40 tapauksella. Ne olivat lähinnä paavin varaama oikeus siihen, että tietty virka tai prebenda myönnettäisiin anojalle sen vapautuessa tulevaisuudessa.⁷⁰ Esimerkiksi johdannossa viitattu kopiokirjeen katkelma on tyypiltään odottava armo. Niistä tuli hallinnollinen mekanismi paavin vaikutusvallan kasvattamiseksi laajassa kirkollisten provisioiden verkostossa.⁷¹ Dietrich von Niem, keskiaikainen historioitsija ja paavin hovin silminnäkijä suuren skisman aikana, raportoi nähneensä, että sama virka myytiin useita kertoja yhden viikon aikana ja että paavi keskusteli

⁶⁸ Toisia nimikkeitä esiintyy tutkituissa lähteissä yleensä joko kaksi tai yksi, esimerkiksi dispensatio tai processus canonizationis.

⁶⁹ Meehan 1913.

⁷⁰ Van Hove 1909; VII; Meyer 2016, 252.

⁷¹ Krofta 1903, VII–VIII, X.

messun aikana sihteereidensä kanssa liiketoimista.⁷² Kyseessä voi olla poleeminen ilmaisu, mutta se kertoo aikalaisesta suhtautumisesta virkanimityskäytäntöihin.

Kaikki paavin kirjeet eivät olleet virkanimityksiä, vaan jotkin olivat muun muassa paavillisia etuoikeuksia, joita löytyy lähdeaineistosta 7 kappaletta. Etuoikeudet sallivat vastaanottajille jotakin, mikä oli kanonisen oikeuden normien ulkopuolella. Lähdeaineistossa esiintyy myös 3 paavillista lisenssiä. Niitä kutsuttiin myös indulteiksi, ja ne valtuuttivat toimet, joita kirkolliset normit eivät muutoin olisi hyväksyneet.⁷³ Näitä saattoivat olla verovapautukset tai vapautus tietyistä laeista tai kirkollisesta tuomiovallasta. Maininnan arvoinen virkanimityksetön paavinkirje on myös englantilaisen John Twengen (1320–1379) liittyvä kanonisaatioprosessi (lat. *processus canonizationis*). Asiakirjan sisällön eksekuuttoreina toimi peräti kolme kardinaalia.⁷⁴

Asiakirjojen tyyppi ei vielä kerro automaattisesti, minkä etuuden hakija saattoi saada. Tulevissa taulukoissa asiakirjojen ilmoitetut sisällöt eivät ole määrällisesti sama kuin asiakirjojen tyypit, sillä Lateraanirekisterien tietokannassa käytetyissä kategorisoinneissa tämä ei ole aina mielekästä tai mahdollista. Esimerkiksi tietyn tyyppiset etuoikeudet saattavat antaa anojalle oikeuden käyttää tiettyjä titteleitä muissa anomuskirjeissä, mutta tällöin kyseessä ei ole varsinaisesti uuden etuuden tai viran saanti eli asiakirjan sisältöä ei ole ilmoitettu datasetissä. Tulevissa taulukoissa on näin ollen kiinnitettävä huomiota siihen, että 155 asiakirjan sisällön ja tyyppin määrälliset erot johtuvat kategorisista syistä.

Joka tapauksessa seuraavassa taulukossa 2 tiivistetään asiakirjojen sisältö ja niiden määrä. Prosenttiosuudet ovat pyöristetty kahden desimaalin tarkkuudella. Taulukko 2 sisältää eniten lähteissä esiintyviä kirkollisia virka- ja tehtävänimityksiä, erityisesti tuomiokirkkojen ylintä papistoa eli kaniikkeja, virkatuloja eli prebendoja, rovestinvirkoja (lat. *prepositura*) ja prioraatteja (lat. *prioratus*).

---

⁷² Dietrich von Nieheim, *De scismate*, II, xii, Erlr 1890, 138.

⁷³ Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa.

⁷⁴ AAV, *Reg. Lat.* 12, f. 216r-216v. Ks. myös liite 1.

Taulukko 2. Lateraanirekisteriasiakirjoissa myönnetty sisältö (1389–1391)

Asiakirjan sisältö	Määrä	%
Kaniikki ja prebenda (<i>canonicus et prebenda</i>)	31	23,13 %
Kaniikki (<i>canonicus</i>)	29	21,64 %
Tuomiorovasti (<i>prepositura</i>)	16	11,94 %
Pioraatti (<i>prioratus</i>)	11	8,21 %
Arvovirka (<i>dignitas</i>)	6	4,48 %
Seurakuntapappi (<i>parrochialis</i>)	6	4,48 %
Muut ⁷⁵	35	26,12 %
Yhteensä	134	100

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Yleisesti ottaen taulukon 2 virat voidaan jaotella sielunhoidollisiin (*cum cura*) ja ei-sielunhoidollisiin (lat. *sine cura*) kirkollisiin virkoihin. Kirsi Salosen ja Nikolaus Hillingin määritelmien mukaan sielunhoidolliset virat ovat kaikki seurakuntien kirkkoherrojen virat eli alemmat *cum cura* -virat sekä arkkiteinin (lat. *archidiaconatus*) virat eli ylemmät *cum cura* -virat. Alemmiksi *sine cura* -viroiksi lasketaan muun muassa kappalaiset (lat. *capellania*), vikaarit (lat. *vicariatus*), alttarivirat sekä yksinkertaiset prebendat ja ylemmiksi *sine cura* -viroiksi kaikki kaniikinvirat tuomiokirkoissa sekä kollegiaalikirkoissa ja niihin liittyvät prebendat. Lisäksi Salosella on kolmas kategoria, hallinto-osio, johon sisältyvät luostarien tai vastaavien uskonnollisten yhteisöjen johtajien virat.⁷⁶

Vaikka kategoriat ovat tulkinnanvaraisia, voidaan todeta, että taulukon 2 sisältämästä 134 virkatyyppistä kirkollisten virkojen hallinta on huomattavassa enemmistössä, ainakin 93. Näistä *sine cura* -virat ovat enemmistössä (66), joista suurin osa liittyi ylempiin virkoihin (60). Nämä virat takasivat vakaan toimeentulon, sosiaalisen arvostuksen ja vakaan pohjan kirkon instituutioissa, sillä ne olivat usein osa katedraali- tai kollegiaattikapitulia.⁷⁷ Lisäksi *sine cura* -viroissa ei ollut sielunhoidollisia velvoitteita ja siten myöskään läsnäolopakkoa. Juuri tämä teki *sine cura* -viroista houkuttelevia kuurian virkamiehille.

Virkanimitysoikeuksiin liittyvissä virkakiistoissa houkuttelevuus johti usein

⁷⁵ Tutkimukseni kannalta nämä ovat nimikkeitä, joita on rekistereissä yhteensä viisi tai vähemmän, esimerkiksi beneficium, gubernator monasterii ja arkkiteini (archidiaconatus).

⁷⁶ Salonen 2011, 111–116.

⁷⁷ Dunford 1908; Prebend, The Catholic Encyclopedia 1911.

todennäköisemmin paavillisen Rotan oikeuskäsittelyihin, mikä sotki paikallisia virkanimityskuvioita. Sielunhoidolliset virat päättyivät harvemmin virkakiistoihin, sillä ne olivat juuri usein maalaisseurakuntien kirkkoherrojen virkoja läsnäolopakkoineen ja maltillisimpine virkatuloineen.⁷⁸ *Cum cura* -virkoja oli karkean laskelmani mukaan 27, joista 19 oli ylempiä, 8 alempia. Hallinto-osioon mahtui 16 erilaista tapausta, ja ainakin 4 virkaa, jotka eivät ole kategorisoitavissa mihinkään näistä. Toisin sanoen, määrällisesti anojat ovat hakeneet eniten ei-sielunhoidollisia virkoja.

Jos palaamme taulukkoon 2, rovasit ovat kolmannella sijalla. Rovastien kohdalla kirkon tai tuomiokapitulin omaisuuden hoito oli heidän harteillaan, kun taas priorit hallinnoivat uskonnollisia yhteisöjä.⁷⁹ Arvovirat (lat. *dignitas*) antoivat piispan, apotin tai kaniikin viroille erityisiä etuoikeuksia ja vastuita, kun taas parokiaaliset eli seurakuntapapit (lat. *parochialis*) merkitsivät vastuita seurakuntatason hallinnossa.⁸⁰ Nämä virat toimivat usein ponnahduslautana korkeampiin virkoihin. Tämä oli usein kertaluonteinen tapahtuma, ja joskus byrokratian taustalla oli epävirallisia luottamusverkostoja.⁸¹

Kardinaalit itse saattoivat myös olla edunsaajia. Heidän etuuksiensa tarkka läpikäynti ei ole tässä tutkimuksessa oleellista, sillä otannassani tutkin kardinaalien ja heidän suojattiansa välisiä yhteyksiä, en kardinaalien itselleen haalimia virkoja. Käytetyssä lähdeaineistossa näkyvät kuitenkin kardinaalien saamat provisiot, yhteensä 63 kappaletta sekä 2 komissiota. Näistä 28 kappaletta liittyy aikaisemman viranhaltijan menehtymiseen ja 16 ylennykseen. Eniten kardinaalit saivat kaniikinvirkoja prebendoineen (16) ja tuomiorovastin virkoja (12). Eniten virkanimityksiä ja etuuksia saivat kardinaalit Landolfo Maramaldo 10 asiakirjassa, Bartholomeo Uliari 7:ssä ja Stefano Palosti de Verayneris 6:ssa. Näitä ei kuitenkaan tule ottaa absoluuttisina lukuina, sillä tulkinta vaatisi kaikkien 16 Lateraanirekisterivolyymien asiakirjojen seulomista, ja aihe ohittaisi tutkimuskysymykseni sosiaalisista verkostoista.

Noin 60 % tutkimistani etuudensaajista käsittää muita kuin kardinaaleja. Poistettuani Gephin datalaboratoriosta kardinaalit, jäljelle jäivät muut asiakirjoissa esiintyvät toimijat. Näistä

---

⁷⁸ Salonen 2011, 111.

⁷⁹ Meehan 1911; Ott, Michael 1911.

⁸⁰ Shahan 1908; Boudinhon & Fanning 1911.

⁸¹ Salonen, Välimäki and Karhu 2025/tulossa.

asiakirjan tyyppin ja sisällön mukaan jaoin ne alla olevan taulukon 3 mukaiseen järjestykseen. Prosenttiosuudet ovat merkitty kahden desimaalin tarkkuudella.

Taulukko 3. Asiakirjojen tyyppi, sisältö ja määrä ilman kardinaaleja edunsaajina (1389–1391)

Asiakirjan tyyppi	Määrä	%	Asiakirjan sisältö	Määrä	%
Odottava armo (<i>gratia expectativa</i>)	40	44,94	Kaniikki (<i>canonicus</i>)	29	38,16
Provisio (<i>provisio</i>) ⁸²	28	31,46	Kaniikki ja prebenda (<i>canonicus et prebenda</i>)	17	22,37
Etu oikeus (<i>Privilegium/-a</i>)	7	7,87	Arvovirka (<i>Dignitatus/Dignitas</i>)	6	7,89
<i>Commissio cause</i>	4	4,49	Benefikaatti (<i>Beneficium</i>)	5	6,58
Lisenssi (<i>Licentia</i>)	3	3,37	Prioraatti (<i>prioratus</i>)	4	5,26
Muut ⁸³	15	16,85	Muut ⁸⁴	15	19,74
Yhteensä	89	100	Yhteensä	76	100

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Taulukossa 3 voimme huomata, että Lateraanirekisterien asiakirjojen tyypeistä odottavat armot (40) ja provisiot (28) ovat enemmistössä, kun ei huomioida kardinaaleja. Asiakirjojen sisällöt liittyvät eniten kaniikinvirkoihin (29) sekä kaniikinvirkoihin prebendoineen (17). Kardinaaleihin kytköksissä olevilla toimijoilla oli siis voittopuolisesti kiinnostusta ylemmälle papistolle tarkoitettuihin virkoihin ja niiden tuloihin. Yksikään kardinaaleista ei saanut vain ja ainoastaan kaniikinvirkaa, vaan kaikki 29 tapausta liittyvät muihin verkostoissa oleviin toimijoihin. Sen sijaan prebendojen perässä kardinaalit ovat olleet 14 asiakirjassa, kun taas muilla määrä on ollut 17. Kardinaalit ovat haalineet tuomiorovastinvirkoja 13 asiakirjassa, kun taas vain 3 on liittynyt muihin kuin kardinaaleihin. Yksikään kardinaali ei myöskään saanut asiakirjoissa odottavaa armoa.⁸⁵ Uusien etuuksien maantieteellinen jako on

⁸² Provisiot tyypeittäin: per resignationem: 5; per prom: 1; per privationis/-nem: 2; per obitum: 7; per introitum: 2; per commutationem: 1; per assecutionem: 2; surrogation iuris: 2; vacant: 5; per contractionem matrimonii: 1.

⁸³ Surrogatio cause: 1; restitutio prioratus: 1; prorogation gratia expectative; nova provisio: 3; epäselvä: 1; dispensatio: 2; confirmation privilegiorum: 1; kanonisaatioprosessi: 1; assignation feudum: 1.

⁸⁴ Muut sisällöt: archidiaconatus: 1; scriptor litterarum apostolicarum: 4; rector parrochialis: 1; praepositarus: 3; perp. vicar: 2; parrochialis: 2; officium: 1; archipresbyteratus: 1.

⁸⁵ Vrt. taulukko 1 ja 2.

voimakkaasti Saksan, Unkarin, Rooman ja Alankomaiden alueiden eli roomalaisen kuuliaisuuden mukainen.⁸⁶

Milloin *familiaen* jäsenet saivat asiakirjoissa mainittuja virkoja ja nimityksiä? Paavillisen Kamarin alaisuudessa toimi paavillinen virasto *Dataria Apostolica*, jonka tehtävänä oli paavillisten kirjeiden päivääminen.⁸⁷ Viraston teettämien päiväysten avulla saamme selville taulukon 4 mukaiset ajankohdat, jolloin kardinaalien *familiares*, *dilecti* ja *capellani* ovat saaneet asiakirjojen mainitsemat etuudet. Taulukkoon 4 olen huomionut vain asiakirjassa mainitun päätöskuukauden. Prosenttiosuudet ovat ilmoitettu kahden desimaalin tarkkuudella.

Taulukko 4. Kardinaalien *familiares*, *dilecti* ja *capellani* -titteleiden määrä ja asiakirjoissa mainittu päätöspäivä

Vuosi ja kuukausi	Familiaris	Dilectus	Capellanus	%
1389				
Marraskuu	12	31	2	70,3
1390				
Maaliskuu			1	1,56
Toukokuu	3	1	1	7,81
Syyskuu		1		1,56
Lokakuu	3			4,69
Marraskuu	2			3,13
1391				
Tammikuu	1			1,56
Huhtikuu			1	1,56
Toukokuu	2			3,13
Kesäkuu	1?			1,56
Syyskuu			1	1,56
Marraskuu	1			1,56
Yhteensä	25	33	6	100

Lähteet: AAV, Reg Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16.

Pietro Tomacelli valittiin uudeksi paaviksi tiistaina 2. marraskuuta 1389. Tämä on myös niiden hallinnollisten asiakirjojen alkamisajankohta, joista tämä tutkielma on kiinnostunut. Teknisesti hänet vihittiin ja kruunattiin 9. marraskuuta,⁸⁸ mutta kirkon hallintokoneisto alkoi pyöriä hänen ympärillään heti valinnan jälkeen. Itse asiassa suurin määrä eli noin 70 % päiväyksistä on peräisin marraskuulta 1389, ja tuolta kuukaudelta löytyy merkintöinä 12 *familiares*, 31 *dilecti* ja 2 *capellani*. Tämä korostaa paavin vihkimyskuukauden merkitystä.⁸⁹

⁸⁶ Liite 1.

⁸⁷ Salonen 2011, 75. Datariasta tarkemmin, ks. esim. Meyer 2016, 252–253.

⁸⁸ *Calendar of Papal Registers Relating To Great Britain and Ireland: Volume 4, 1362-1404*, 1902.

⁸⁹ AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Taulukosta 4 näkyy, että paavin vihkimyskuukautta seuraavina kuukausina aina marraskuuhun 1391 asti yleisimmät arvonimet ovat *familiaris* (25) ja *dilectus* (33). *Capellanus* on kolmanneksi yleisin, joskin huomattavasti harvinaisempi (6). Muut nimikkeet, kuten *secretarius*, mainitaan vain kerran, kahdesti tai kaksoisnimikkeinä, esimerkiksi *dilectus et capellanius*.⁹⁰ Olen erottanut nämä kaksoisnimitykset omiin laatikoihinsa. Kahta poikkeusta lukuunottamatta kardinaalien *dilectit* ovat näin ollen painottuneet ainoastaan marraskuuhun 1389. *Familiarikset* ovat myös, mutta hajontaa ilmenee myös myöhemmille kuukausille. *Capellanian* eli kappalaisten tapauksessa paavin valintakuukaudella ei vaikuta olevan yhtä painokasta merkitystä.

Kirjeiden ajoitukseen on suhtauduttava varauksella, koska ne olivat usein väärennetyjä. Ilmiö koski osittain aitoja viranhakujia paavinvaalin alussa, mutta myös näitä vääriä ajoituksia. Kirsi Salonen on *Sacra Romana Rotan* toiminnan tutkimuksissaan huomauttanut, että *Datarian* antama päiväys oli tärkeä hetki, sillä paavillisten sääntöjen mukaan kahden henkilön kilpaillessa samasta virasta ja samansisältöisillä paavillisilla nimityskirjeillä oli varhaisemmalla päiväyksellä oikeus virkaan.⁹¹ Kopiokirjeissä mainitaan usein myös edunsaajien jo hallussaan pitämät muut etuudet, mutta heidän oli myös luovuttava joistakin niistä uuden saamiseksi. Robert Gramsch-Stehfest on papiston uramahdollisuuksia koskevassa tutkimuksessaan huomauttanut, että varhaista päiväysmenetelmää esiintyi useaan otteeseen paaviuden historian aikana. Myös monille toimitetuille anomuksille annettiin fiktiivinen päivämäärä lähellä Avignonin paavi Klemens VII:n kruunajaispäivää. Tämä antoi hakijoille oikeudellista etua, kun he yrittivät puolustaa oikeuksiaan paikallisesti muita hakijoita vastaan, jotka tavoittelivat samaa virka- tai tehtävänimitystä.⁹²

Tämä luku on käsitellyt kopiokirjeiden paavillisten virka- ja tehtävänimitysten yleistä luonnetta ja tarkoitusta. Humanistiset tutkimusalat ovat yleensä tarkastelleet rekistereitä paleografisesti ja diplomatiikalla, ja viralliset nimitykset on voitu laskea manuaalisesti. Esimerkkinä mainittakoon Schuchardin *Die Deutschen* -tutkimus. Tämä alaluku on myös laskettavissa traditionaaliseen tutkimuskäytäntöön. Tutkimuksessani pyrin kuitenkin hyödyntämään viime vuosina esiin nousutta digitaalisten humanististen tieteiden suuntausta,

---

⁹⁰ Ks. esim. "Laurencius Spoleti, dilectus et capellanius Poncelli tit. S. Clementis". AAV, *Reg. Lat.* 3, f. 220v-221v.

⁹¹ Salonen 2011, 272.

⁹² Gramsch-Stehfest 2017, 171–172.

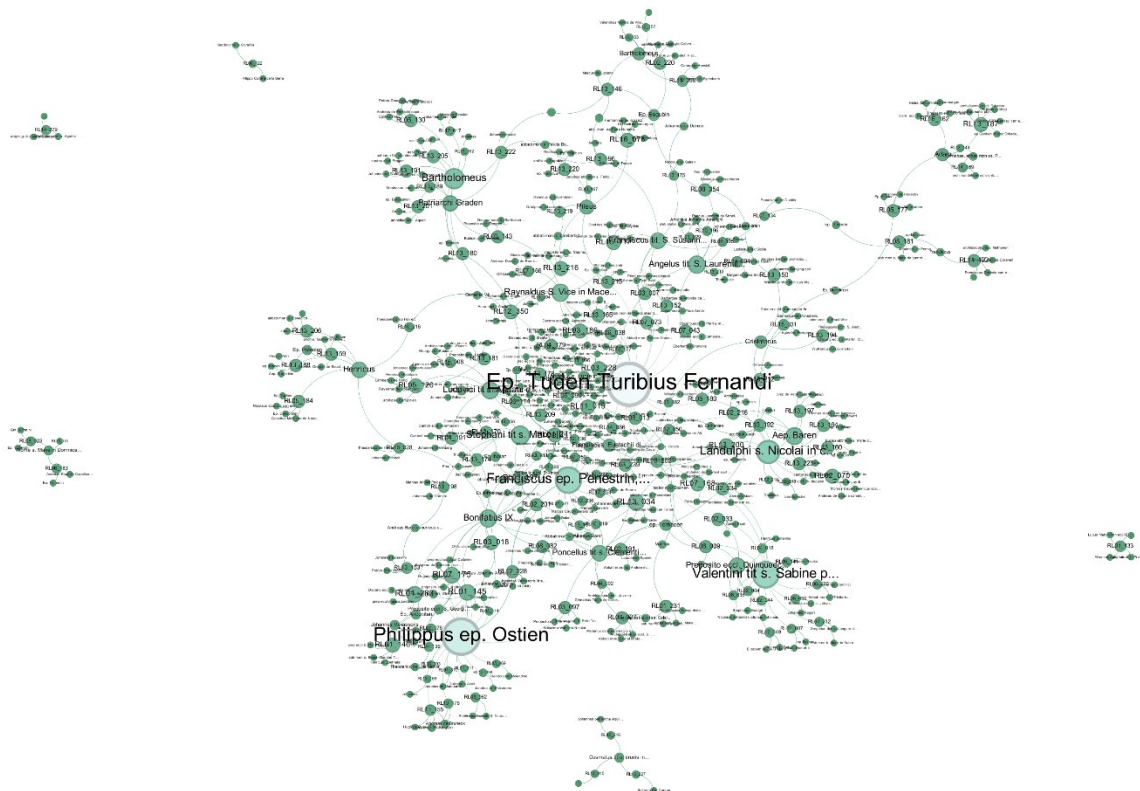
jonka eräänä metodina voidaan käyttää sosiaalista verkostanalyysiä. Seuraavassa alaluvussa 2.2 käsitellään tätä tarkemmin, ja siirryn aineiston määrällisestä yleiskatsauksesta tutkimaan sitä SNA:n avulla.

2.2 Kopiokirjeiden verkostanalyysi

Lateraanirekisteridatasta voidaan luoda rekisteridokumenttien ja henkilöiden verkosto. Tämä toteutuu verkossa, jota kutsutaan kaksimodaaliseksi verkostoksi (engl. *2-mode network*).

Tämä kaksimodaaliverkosto pystyy osoittamaan kahden eri toimijajoukon, tässä tapauksessa kirjeiden ja niissä mainittujen henkilöiden, väliset suhteet. Projisoin kaksimodaaliverkoston myös suuntaamattomaan yksimodaaliseen verkostoon, jotta henkilöiden väliset yhteydet saatiin paremmin näkyviin. Yksimodaalisessa verkostossa henkilöt, jotka mainitaan samassa nimityskirjeessä, ovat siis suoraan yhteydessä toisiinsa.

Verkoston visualisointi on muodostunut Gephin astealgoritmeilla, mikä ei ole aineistosta nouseva piirre vaan oma valintani demonstroida verkostojen yhteyksien määrät. Kuvassa 1 solmuilla on koko, joka on verrannollinen niiden asteeseen (engl. *degree*) eli solmujen kytkösten määrään. Vastaavasti solmut on värjätty niiden painotetun asteen (engl. *weighted degree*) mukaan. Painotettu aste on paino, joka kahdella ihmisellä on toisiinsa nähden. Jotta verkoston solmut ja linkit olisivat selkeämpiä, pienet arvot ovat tummanvärisiä ja vaaleilla solmuilla on hyvin kytkeytyneitä solmuja eli suuria arvoja. Alla olevassa kuvassa 1 nähdään kaksimodaalisen verkoston grafiikkaa.

Kuva 1. Yleiskatsaus kaksimodaalisesta verkostosta. Gephi, layout: ForceAtlas 2. Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Kuvan 1 verkosto on visualisointi käytettyjen Lateraanirekisterivolyymien data-aineistosta. Kuvassa 1 on solmuja 566 ja linkkejä 646. Solmut ja linkit muodostavat erinäköisiä rakenteita ja kuvioita. Nämä kuviot muodostavat erilaisia yhteyksiä, joita kutsutaan "silloiksi". Niiden kautta suurin osa verkostosta pysyy koossa. Visualisointialgoritmi sijoittaa selkeyden vuoksi tällaisen "jättikomponentin" kuvan keskelle, kun taas pienemmät ryhmät muodostuvat rengasmaisesti keskuksen ympärille. Verkosto sisältää myös sisäisiä alajaotteluja, joita kutsutaan yhteisöiksi (engl. *communities*). Nämä yhteisöt muodostuvat ryhmän sisällä olevien linkkien tiheyden perusteella, ja M. Newmanin mukaan ne ovat luonnollisia jakoja monista

kiinnostavista verkostoista.⁹³ Paljaalla silmällä voimme nopeasti ja kätevästi havaita suurimmat solmut eli tärkeimmät toimijat ja yhteydet.

Kuvan 1 hallitseva solmu näyttää olevan Tuyn piispa (*ep. Tuden*), joka näkyy keskellä verkostoa vaaleanvihreänä solmuna. Voimme havaita myös Ostian piispa Philippe d'Alençonin (*Philippus ep. Ostien*), Kirkon hallintopäällikkö ja kardinaali Francescon (*Franciscus ep. Penestrin*) ja kardinaali Bálint Alsánin (*Valentini tit. S. Sabine*) Tuyn piispan solmun alapuolella. Visuaalisen verkoston avulla voidaan myös melko helposti havaita erilaiset klusterit eli ryppäät, jotka ovat tiiviisti kytkeytyneitä solmujen ryhmiä ja jokseenkin erillisiä muusta verkostosta. Klusterien toimijat voivat olla osa tietynlaista samanmielisten joukkoa, kuten työryhmää tai ystäväpiiriä. Tämä ei ole kuitenkaan itsestään selvä oletus, sillä erilaisissa kytköksissä olevat toimijat eivät aina välttämättä pitäneet toisistaan.⁹⁴

Visualisoinnissa nähdään, että solmut ovat yhdistyneet toisiinsa linkkiverkkojen avulla. Tämä tarkoittaa, että vaikka henkilöllä X ei ehkä ole suoraa yhteyttä henkilöön Y, hänellä voi olla tähän epäsuora yhteys henkilön Z kautta. Suuremmasta ja toisiinsa kytkeytyneestä jättikomponentista on myös eristäytyneitä saarekkeita, jotka voidaan nähdä kuvan 1 reunoissa. Tämä ei tarkoita sitä, että ne olisivat täysin erillään muista ryhmistä tai yhteisöistä sinänsä, vaan ne löytyvät asiakirjoista, joilla on yhteyksiä kardinaalien kanssa. Akateemisella kentällä kysymys yhteisöjen tulkinnan merkityksestä ja luotettavuudesta on yksi sosiaalisten verkostojen tutkimuksen avoimista kysymyksistä.⁹⁵ Omassa työssäni ne ovat vain linkkien tiheyksien visuaalista esittämistä varten, mikä saattaa kertoa meille jotain, mitä ei muuten nähtäisi vain lähiluvulla.

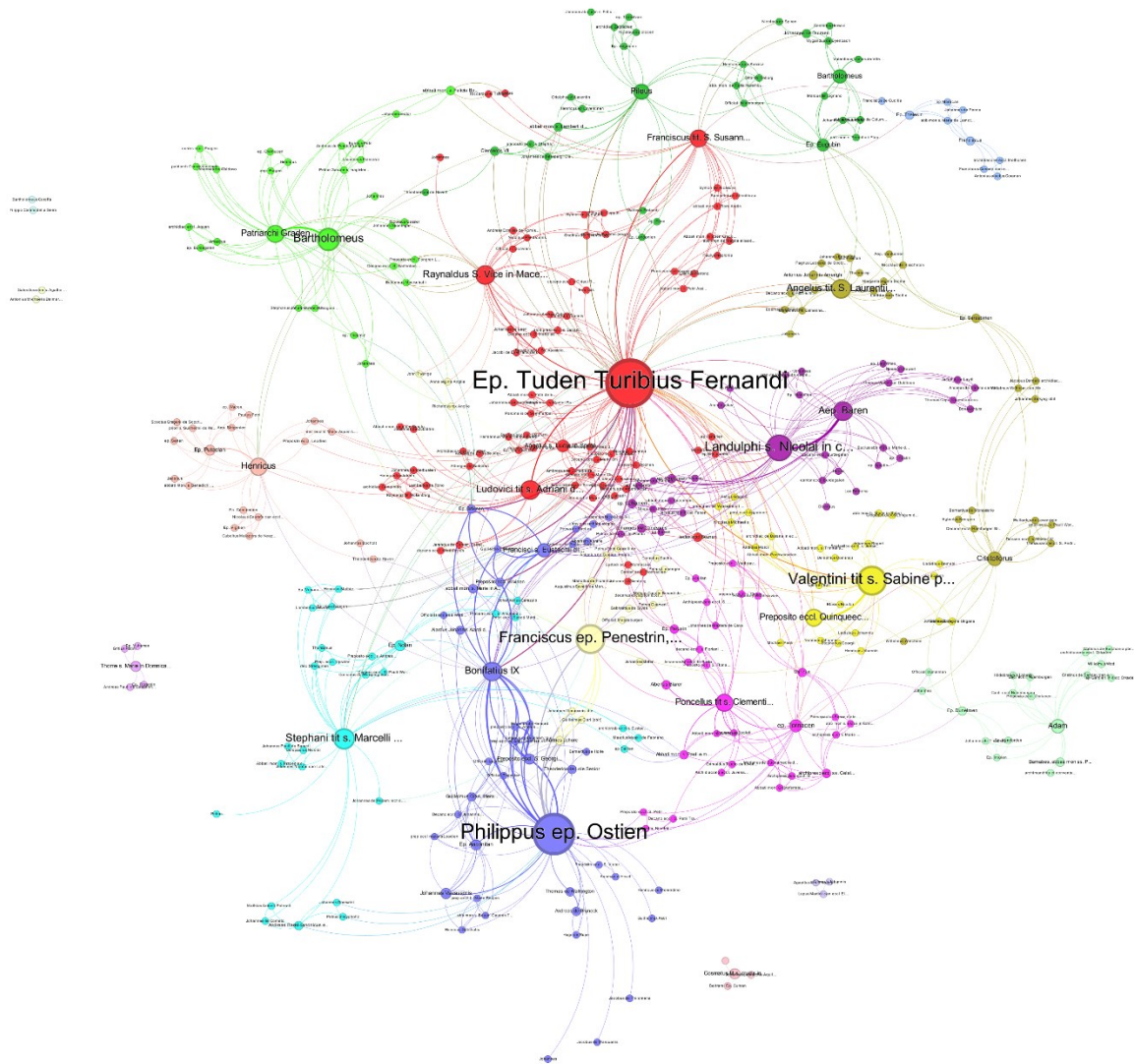
Jotta kuitenkin verkostojen topologia yksinkertaistuisi, olen poistanut seuraavasta kuvasta 2 modaaliverkostosta kaikki dokumentit eli asiakirjat. Siinä kaksimodaaliverkosto on projisoitu suuntaamattomaksi yksimodaaliverkostoksi. Tämä yksinkertaistaa visualisointia siten, että asiakirjat itsessään ovat nyt poissa, ja Gephi on osannut yhdistää asiakirjojen ihmiset toisiinsa suoraan. Verkostometriikassa käytetään myös tunnuslukuja, joista puhumme tarkemmin tulevassa alaluvussa 2.3.

---

⁹³ Newman 2006, 8577.

⁹⁴ Positiivisista ja negatiivisista relaatioista, ks. Scott 2012, 36.

⁹⁵ Newman 2006, 8577.

Kuva 2. Yleiskatsaus yksimodaaliseen verkostoon. Verkosto on värjätynyt modulaarisuusarvojen mukaan. Gephi, layout: ForceAtlas 2. Kuvakaappaus: Juuso Karhu. Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Kuvassa 2 on 18 keskittynyttä ryhmää. Kuten aiemmin todettu, tärkein toimija näyttää olevan kuvan keskellä esiintyvä Tuyn piispa, jonka nimi on Turibius Fernandi.⁹⁶ Kuvassa 2 hänen yhteisönsä esiintyy tumman punaisella. Hän esiintyy käyttämässäni aineistossa 26 eri kirjeessä, joissa myös kardinaalit ovat mukana, mikä on 16 % kaikista kopiokirjeistä. Hänen ainoa roolinsa asiakirjoissa on eksekuuttori eli toimeenpanija, mikä on muutoinkin yleinen rooli paavillisissa kirjeissä. Heidän tehtävänsä oli tulkita edunsaajan pätevyyttä ja kirjeen sisällön täytäntöönpanoa kotipuolella, mikäli edunsaaja itse ei ollut kuuriassa läsnä. Joillakin

⁹⁶ Turibiuksen salaperäisestä merkityksestä kirkollishallinnossa ks. Salonen, Välimäki ja Karhu 2025/tulossa.

merkittävillä eksekuuttoreilla saattoi olla henkilökohtaisia yhteyksiä kuuriaan, mikä antoi heille ylimääräistä etua ja vaikutusvaltaa.⁹⁷ On täysin mahdollista, että edunsaajaan saattoi olla merkityksellinen yhteys, mutta on haastavaa sanoa eksekuuttorisista yhteyksistä enempää. Itse asiassa anojien, toimeenpanijoiden ja suojelijoiden välisiä suhteita on tutkittu suhteellisen vähän.⁹⁸

Piispa Fernandi on muutoinkin hieman tuntematon hahmo skisman ajalta, mutta hän oli Rooman kuurian harmaa eminenssi eli kulissien takana toimiva vaikutusvaltainen henkilö kuurian merkittävimmissä oikeusvirastoissa *abbreviator de iustitia et audientia litterarum contradictarumissa* ja aktiivinen eksekuuttori Lateraanirekistereissä.⁹⁹ Turibiuksella oli maltillisen toistuvia linkkejä Brescian piispaan ja tuomiorovastiin, Bonifatius IX:een ja Guilielmo Carbonoon, sekä kardinaaleihin Francesco Tomacelliin, Rinaldo Brancaccioon, Pileus de Prataan, Landolfo Maramaloon ja Septizoniumin Pyhän Lucian kardinaali Angeloon. Koska kuitenkin vaikuttaa, että Turibiuksen asema oli pikemmin vahvasti byrokraattinen, en tulkitse hänen rooliaan verkostossa enempää.

Sitten ovat itse kardinaalit. Merkittävimmät solmut ovat voittopuolisesti kardinaaleja, mutta tärkein henkilö lienee paavi Bonifatius IX, joka löytyy violetinsinisestä yhteisöstä kuvan 2 alakulmassa. Siellä voidaan nähdä myös muita suuria solmuja. On mielenkiintoista huomata, että Bonifatius IX:n merkitys kalpenee verrattuna moniin verkostojen kardinaaleihin. Tämä kertoo siitä, että paavin ja kardinaalien *familiat* näyttäisivät olevan varsin erillisiä toisistaan, koska Bonifatius IX on datassa vain suojelijan roolissa. Kardinaalit sen sijaan ovat toimineet sekä anojina, eksekuuttoreina, aiempina haltijoina että suojelijoina.

Kuvan 2 verkoston tärkein solmu näyttää olevan Philippe d'Alençon (1338–1397), joka kuului tuon ajan korkeimpaan aatelistoon. Hänen yhteisönsä esiintyy violetinsinisessä ketjumaisena rakenteena, johon myös Bonifatius sisältyy. Philippe oli Alençonin ja Perchen kreivin Kaarle II Valois'n ja Biscayen kreivittären Maria de España de la Cerdan poika. Ranskan kuningas Juhana II, Philippen ensimmäinen serkku, ohjasi hänet kirkolliseen elämään. D'Alençonin sai esimerkiksi Beauvais'n piispanistuimen jo seitsemäntoista vuoden iässä, tosin vain

---

⁹⁷ Salonen 2011, 274. Vuosina 1389–1392 merkittävimmät monastiset eksekuuttorit olivat benediktiiniläisiä ja sisterssiläisiä, ks. Salonen, Välimäki and Karhu 2025/tulossa.

⁹⁸ Salonen, Välimäki, Karhu 2025/tulossa.

⁹⁹ Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa; Eubel 1913, 501. Kuurian oikeusistuimista, ks. Salonen 2012, 41.

hallintovirkamiehenä eikä voinut saada piispanvihkimystä, koska ei ollut kanonisessa iässä. Tutkimani ajanjakson aikana d'Alençon toimi paavin legaattina Saksassa vuosina 1387–1390, palasi Roomaan 4. maaliskuuta 1390 ja osallistui Ruotsin Birgitan kanonisointiin vuonna 1391. Hänestä tuli myös kardinaalikollegion dekaani¹⁰⁰ vuonna 1394.¹⁰¹ D'Alençonina pidetään yhtenä aikansa tärkeimmistä teologisista ja moraalisisista auktoriteeteista, jotka pyrkivät saamaan ihmisiä Rooman puolelle suuren skisman aikana, vaikkakaan ilman suurta menestystä.¹⁰²

Solmujen koot eivät näytä olevan poikkeuksellisen huomattavia muiden kuin kardinaalien kohdalla, mutta joitakin esiin nousevia ovat Pécsin rovasti kuvan 2 oikeassa reunassa (keltainen) ja patriarkka Grado vasemmassa yläkulmassa (vihreä).¹⁰³ Heillä oli myös vain eksekuutorin rooli. Paksuina esiintyvät linkit kuuluvat erityisesti Philippe d'Alençonin, Bonifatius IX:n ja Franciscus Moricotti Prignanone (ep. *Penestrin*) välillä (kellertävänruskea). Tämän lisäksi samoissa yhteyksissä voidaan nähdä, että niiden välissä on pienempiä solmuja, jotka näyttävät olevan tärkeitä solmukohtia suuremmille solmuille. Niillä on siis mahdollinen välittäjän rooli eli ne yhdistävät verkoston eri osia yhdistäviä reittejä. Tämä antaa meille visuaalisesti helpon tavan havaita tärkeimmät yhteydet ja toimijat laajassa kontekstissa. Ilman lukuarvojen tulkintaa emme kuitenkaan välttämättä pysty vertailemaan, kenellä on suurempi painoarvo verkostossa ja siten mahdollinen suurempi sosiaalinen merkitys. Seuraavassa alaluvussa tarkastelemme näitä arvoja.

2.3 Verkostojen tilastollinen analyysi

Tässä alaluvussa tarkastelen verkoston tilastollisia piirteitä, jotta voin jäljittää verkostojen tärkeimmät toimijat ja ryhmittymät. Verkostometriikan tunnusluvut perustuvat verkoston rakenteen matemaattiseen mallinnukseen, mikä tarjoaa spesifeimmän tavan havainnollistaa henkilöitä, jotka ovat keskeisimpiä tutkittavalle verkostolle. Pääsääntöisesti tällaiset henkilöt ovat toistuvasti yhteydessä samoihin henkilöihin ja he ovat tiettyjen klikkien tärkeimpiä yhdistäjiä. Olen kiinnostunut yksilöiden (solmujen) verkostometrisistä tunnusluvuista ja

---

¹⁰⁰ Dekaanin oli historiallisesti suburbikaanisten piispojen johtava hahmo, ja dekaaneilla oli oikeus vihkiä Rooman piispa (paavi) ja istua häntä lähimpänä. Richardson 2009, 240.

¹⁰¹ Brandt 1986, 120-124, 128; Eubel I., 23-24; Miranda, *The Cardinals of the Holy Roman Church*. Alençon de Valois, Philippe d'.

¹⁰² Alençon (D') Filippo. *Dizionario Biografico dei Friulani*; Hoogewerff 1926, 44.

¹⁰³ Patriarkka Gradosta, ks. Eubel 1913, 27, 234, 360.

suhteesta muihin. Historiantutkimuksessa ei tarvitse käyttää mitään tiettyjä analyyttisiä mittareita, vaan tulkinta on kontekstisidonnaista.¹⁰⁴

Erilaiset verkostometriikassa käytetyt tunnusluvut kuvaavat monimutkaisen verkoston laadullisia ominaisuuksia. Erityisesti neljä tunnuslukua ovat kiinnostavia tässä työssä. Ensimmäinen tunnusluku on yksi yleisimmin käytetyistä solmun tunnusluvuista eli aste. Se on solmuun yhdistyvien linkkien määrä eli kuinka moneen solmuun se on yhteydessä. Korkean asteen solmu voi vaikuttaa tiedon leviämiseen esimerkiksi paikallisessa naapurustossa, mutta se ei pysty siihen maailmanlaajuisesti, jos solmu ei ole yhteydessä muihin vaikutusvaltaisiin solmuihin.¹⁰⁵ Kuvien 1 ja 2 visualisoinnissa valitsin solmujen koon verrannollistuvan linkkien määrään. Toinen tunnusluku on painotettu aste, joka laajentaa asteen käsitettä ottamalla huomioon linkkien arvon.¹⁰⁶ Se voi liittyä vuorovaikutuksen ja vaikutusvallan tiheyteen tai voimakkuuteen. Visualisoinnissa olen valinnut, että linkit ovat kapeampia tai paksumpia riippuen niiden painosta eli ne kuvastavat kunkin suhteen yleisyyttä. Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti painoa, joka kuvaa kahden ihmisen välisten yhteyksien yleisyyttä. Joku voi esimerkiksi olla toimeenpanijana useita kertoja samalle henkilölle.

Kolmas tunnusluku on ominaisvektorikeskeisyys (engl. *eigenvector centrality*).

Ominaisvektori mittaa solmun epäsuoraa vaikutusvaltaa ja laskee solmun ja sen naapureiden laajennetut yhteydet. Se antaa siis korkeamman painoarvon niille linkeille, jotka johtavat korkea-arvoisempiin solmuihin.¹⁰⁷ Ominaisvektori on erityisen hyödyllinen, koska se voi kertoa 1) kenellä on verkossa laaja vaikutusvalta ja 2) kuka on verkostossa makrotasolla tärkeä. Neljäs tunnusluku, josta olen kiinnostunut, on välillisyyysluku (engl. *betweenness centrality*), joka kuvaa toimijan potentiaalia toimia välittäjänä verkoston erillisten osien välillä. Se määrittää solmun kautta kulkevien lyhyimpien reittien määrällä.¹⁰⁸ Historiallisen aineiston analyysissä välillisyyysluku voi paljastaa solmun eli tässä tapauksessa yksilön valtaa eri ryhmien välittäjinä tai yhdistäjinä.

---

¹⁰⁴ Erilaisten tunnuslukujen käytöstä ks. Fazioli 2023; Painotetun asteen käytöstä keskiaikaisessa Välimeren kaupassa ja liikkumisessa, ks. Hancock 2023.

¹⁰⁵ Knutas & Porras 2017, 29–30; Saxena and Sudarshan 2020, 3.

¹⁰⁶ Knutas & Porras 2017, 29.

¹⁰⁷ Saxena and Sudarshan 2020, 10.

¹⁰⁸ Knutas & Porras 2017, 30; Gramsch-Stehfest 2020, 26–27; Saxena and Sudarshan 2020, 10

Alaluvun 2.2. kuvan 2 verkostossa yleisin aste on 4.0, ja sen osuus on 38,85 prosenttia koko topografiasta eli ihmisten välisten yhteyksien määrästä. Valtaosa kopiokirjeiden toimijoista (92 %) on yhteydessä toisiinsa verkostoissa vain kerran. Itse asiassa 357 solmulla 410:stä (87 %) solmusta on nolla (0) välillisyyysluku eli verkostossa ne eivät ole lyhyimpiä reittejä. Toisaalta monet piispat, arkkipiispat, patriarkat, apotit ja rovastit ovat usein näkyvissä, samoin paavi. Kahden vuoden Lateraanirekisterivolyymien data antaa siis jo tässä vaiheessa ymmärtää, että suurin osa edunsaajista ei ollut etuuskien kumulatiivisia kerääjiä.¹⁰⁹ Koska verkosto rakentuu kuitenkin kardinaalien ympärille, tarkastelen seuraavaksi heidän verkostossa esiintyviä asteita, painotettuja asteita, ominaisvektorikeskeisyyttä ja välillisyyyslukuarvoa alla olevassa taulukossa 5.

Taulukko 5. Kymmenen suurinta kardinaalia aste-arvo mukaan

Luokittain tummanvihreällä on korkein arvo, vihreällä toiseksi ja vaaleanvihreällä kolmanneksi korkein.

Kardinaali	Titteli ja instituutio	Aste	Painotettu aste	Ominaisvektorikeskeisyys	Välillisyyysluku	Synnyinalue
Philippe d'Alençon	Ep. Ostien	43	88	0.320422	0.111663	Ranska
Landolfo Maramaldo	S. Nicolai in Carcere diac. card.	37	46	0.373447	0.073815	Italia
Bartolomeo Uliari	S. Potentiane (Pudenziana)	29	34	0.168799	0.075534	Italia
Francesco Morigotti Prignani	Tit. S. Eusebii, ep. Penestrin et vicecancellarius	29	43	0.204546	0.148728	Italia
Bálint Alsáni	Tit. S. Sabine pbr. card.	28	36	0.2296622	0.072644	Unkari
Rinaldo Brancaccio	S. Vito in Macello diac. Card.	28	30	0.287293	0.095178	Italia
Stefano Palosti de Verayneris	Tit s. Marcelli pbr card	28	29	0.232441	0.09571	Italia
Ludovico Fieschi	Tit. s. Adriani diac. card.	27	30	0.235888	0.061492	Italia
Enrico Minutoli	Tit. s. Anastasie pbr. card.	22	24	0.200667	0.06737	Italia
Francesco Carbone	Tit. s. Susanne presb. card. O.Cist.	22	24	0.219403	0.08212	Italia

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

¹⁰⁹ Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa.

Käyttämistäni lateraanirekisteridokumenteista löysin 24 eri kardinaalia sekä yhden tuntemattomaksi jääneen kardinaalikytköksen.¹¹⁰ Olen ottanut mukaan myös Pileus de Pratan ja Philippe d'Alençonin, vaikka heidät mainitaan piispoina (lat. *episcopus*). Tämä johtuu siitä, että Bonifatius nimitti Pileuksen Tusculumin, nykyisen Frascatin, kardinaalipiispaksi 13. helmikuuta 1391.¹¹¹ Philippe oli puolestaan Ostian kardinaalipiispa vuosina 1388–1397.¹¹² Philippe d'Alençon on taulukossa 5 selkeästi erottuva toimija. D'Alençonilla on suurin aste (43) ja painotettu aste (88), jotka eivät ole ainoastaan kardinaalien suurimmat vaan myös koko verkoston toiseksi suurimmat Tuyn piispa Turibiuksen jälkeen.¹¹³ Toisin sanoen, Philippellä on verkostonaapurustossa eniten linkkejä, ja näiden linkkien intensiteetti tai merkittävyys on keskeisin. D'Alençonin rooli on siis silmiinpistävä. Suurin ominaisvektorikeskeisyys (0.373447) kuuluu Landolfo Maramaldolle, joten hänellä on laajin vaikutusvalta verkostossa makrotasolla ja suurin välillisyyysluku (0.148728) kuuluu Francesco Morigotti Prignanille eli hän on tärkein solmu muiden solmujen yhdistämisen kannalta. Tulokset muistuttavat siitä, että verkostoaalyysin arvot eivät osoita vain toimijoiden ja suhteiden absoluuttista vaan myös suhteellista merkitystä.

Tulokset osoittavat, että korkean metrisen arvon omaavilla on yleensä korkeat arvot myös muissa luokissa, vaikka tämä ei ole yksiselitteisesti suoraan verrannollista. Esimerkiksi kardinaali Prignani on kolmen parhaan joukossa asteen, painotetun asteen ja välillisyysluvun osalta. Landolfo Maramaldon painotettu aste (46) on myös melko korkea, ja hänen ominaisvektorikeskeisyytensä (0.37301) osana suurinta verkostoklusteria on olennaisesti yksi merkityksellisimmistä. Tämä näkyy hyvin alaluvun 2.2. verkostokuvissa 1 ja 2.

Liitteet 3, 4, 5 ja 6 antavat kuvan koko verkoston merkittävimmistä toimijoista, kun ei huomioida kardinaaleja. Vain kolme henkilöä ovat mukana kaikissa neljässä kymmenen suurinta -arvolistauksissa. He ovat jo aiemmin mainittu Tuyn piispa Turibius Fernandi, paavi Bonifatius IX ja Barin arkkipiispa (lat. *archiepiscopus Baren*). Ferninandi ja Bonifatius yltävät jokaisessa kategoriassa kahden suurimman listaukseen, ja Barin arkkipiispa kolmannelle, paitsi välillisyysslukuarvossa, jossa hän tippuu kuudennelle sijalle.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Ks. liite 1.

¹¹¹ Eubel I., 26.

¹¹² "Philippus de Alenconio, ep. Sabinen., transl. 1388, obiit 1397 Aug. 16." Eubel I., 36.

¹¹³ Turibius: Degree: 92; Weighted Degree: 119; Eigenvector Centrality: 1.0; Betweenness Centrality: 42363.9.

¹¹⁴ Liite 6.

Rooman paavien nimittämänä Barin arkkipiispana oli toiminut vuosien 1384–1400 välillä Giacomo Carafa, joka oli aiemmin ollut Imolan piispa (1384–1385).¹¹⁵ Carafat olivat myöhäiskeskiajan aikana noussut napolilainen suku, joka erkani Caracciolon suvusta.¹¹⁶ Paavillinen kuuria sai suvusta monia kardinaaleja ja muita toimijoita, jotka vaikuttivat myös Bonifatius IX:n aikana.¹¹⁷ Bonifatius IX:n sukulaisiin kuuluivat Caracciolot ja Carafat, mikä voi osittain selittää Giacomon merkittävyyttä verkostossa. Barin hiippakunta oli myös osa Napolin kuningaskuntaa, josta Bonifatius oli kotoisin. Verkoston muut vaikuttavimmat toimijat vaikuttavat olevan piispoja. Kymmenen suurinta -listaukseen mahtuu myös Pécsin ja Brixen rovasit¹¹⁸, Gradon patriarkka, Đakovon *lector* sekä Wrocławin *S. Marie in Arenan* apotti. Pro graduni kannalta kiinnostavimmat ovat kuitenkin korkeimpaan painotettuun asteeseen kuuluvat kaksi toimijaa: Hugonus de Hernhorst ja Johannes Jehore. He ovat listauksessa ainoat eksplisiittiset kardinaalin *familiarikset*.¹¹⁹

Seuraavaksi tarkastelen mahdollisten kardinaalien *familian* jäsenten tunnuslukujen arvoja. Olen myös yrittänyt selvittää toimijoiden synnyinaluetta, vaikka Philippe Genequand on huomauttanut, että modernit kansalliset nimitykset keskiajan konteksteissa johtuvat "pikemmin huolimattomasta kielenkäytöstä, jota pitäisi oikeastaan välttää", mutta myös siitä, että lopulta yksinkertaisuus voittaa tarkkuuden.¹²⁰ Olen pyrkinyt luokittelemaan synnyinalueen todennäköisyysasteikolla, joka on seuraava: epävarma (pieni todennäköisyys), ehkä (keskisuuri todennäköisyys), todennäköinen (suuri todennäköisyys) ja varma (varma).¹²¹ Olen huomioinut verkoston merkittävimpiä kardinaalikytköksen omaavia, joilla on hyviä

---

¹¹⁵ Eubel I., 129.

¹¹⁶ Carafa. *Treccani*.

¹¹⁷ Esimerkiksi 23 helmikuuta 1390 päivätyssä privilegioasiakirjassa mainitaan, että edesmenneen kardinaali Filippo Carafan (k. 1389) perheeseen kuuluneen Bartholomeus Caraffan kauppa kardinaali Bartolomeo Mezzavacan kanssa pitää. Bartholomeus oli Lucrezia Tomacellin aviomiehen Adriano Carafan sukulainen. AAV, Reg. Lat. 8, f. 166v.

¹¹⁸ Pécsin rovasti kuuluu kardinaali Bálint Alsánin alaisuuteen, sillä Alsáni toimi tämän Unkarin hiippakunnan piispana 1374–1408. Tämä voi osittain selittää rovasin suurta osuutta verkostoissa. Miranda, *The Cardinals of the Holy Roman Church*. Alsáni, Bálint.

¹¹⁹ Liitteet 1 ja 4.

¹²⁰ "[–] eher einem leichtfertigen Umgang mit Sprache geschuldet ist, den es eigentlich zu vermeiden gälte." Genequand 2011, 322.

¹²¹ Keskiaikaisille poliittisille kokonaisuuksille annetaan usein historiografisia tai sateenvarjomaisia nimiä, jotka yksinkertaistavat liiaksi sitä, mitä ne alun perin merkitsivät aikalaisille. Tässä tutkielmassa esimerkiksi moderni Italian maantieteelliseen alueeseen kuuluvat ovat kategoriassa "italialainen", kun taas Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan ja sen vasallien alueet ovat "saksalaisia" ja niin edelleen. Määrittelyni perustuvat keskiajantutkijoiden tulkintaan ja Stanfordin tietokantaan, tästä ks. Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa.

suhteita implikoiva titteli. Merkittävimmät mahdolliset kardinaalikytkökset on lueteltu alla taulukossa 6. Vihreällä merkityt kuuluvat kolmen suurimman arvon kategoriaan. Taulukon kategorian välillisyytluku on pyöristetty kahden desimaalin tarkkuudella.

Taulukko 6. Kymmenen todennäköisintä kardinaalien familiaan kuuluvaa suurimmasta pienimpään astearvon mukaan

Luokittain tummanvihreällä korkein arvo, vihreällä toisella sijalla ja vaaleanvihreällä kolmannella sijalla oleva henkilö.

Nimi	Kytkös	Aste	Painotettu aste	Ominaisvektori-keskeisyys	Välillisyytluku	Synnyinalue
Johannes Jehore/Jehare de Benis	Philippen <i>familiaris</i>	9	22	0.129563	0.003546	Alankomaat (ehkä)
Guillelmus Olari	Philippen <i>familiaris</i>	9	12	0.12635	0.000028	Italia (epävarma)
Johannes Vavassoris	Philippen <i>familiaris</i>	9	12	0.116054	0.001683	Alankomaat (ehkä)
Hugonus de Hernorst	Philippen <i>dilectus</i>	6	24	0.092645	0	Saksa (varma) ¹²²
Alardus Johannes Alardi de Molendino	Philippen <i>capellanus</i>	5	6	0.100506	0	Saksa (todennäköinen) ¹²³
Jacobus de Eyke	Rinaldon <i>familiaris</i>	5	5	0.127951	0	Alankomaat (epävarma)
Lambertus Wezelo	Stephanon <i>familiaris</i>	5	5	0.123963	0	Saksa (todennäköinen) ¹²⁴
Petrus Gregorii	Valentinon <i>dilectus</i>	5	5	0.122943	0	Unkari (epävarma)
Johanninus de Summaripa	Angelon <i>familiaris</i>	5	5	0.114499	0	Italia (todennäköinen)
Pascinalis de Summaripa	De Sommarivan <i>familiaris</i>	5	5	0.114499	0	Italia (todennäköinen)

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Taulukossa 6 erityisesti viisi toimijaa erottuvat edukseen: Johannes Jehore, Guillelmus Olari, Johannes Vavassoris, Hugonus de Hernorst ja Jacobus de Eyke. Vain astetta tarkasteltaessa Johannes Jehore, Guillelmus Olari ja Johannes Vavassoris jakavat suurimman asteen (9) eli *familia*-kontekstissa he ovat vaikuttavimpia tiedon leviämiseen paikallisessa verkostonaapurustossa. Hugonus de Hernorstilla taas on selvästi suurin painotettu aste (24) eli hänen linkkiensä intensiteetti tai merkittävyys on keskeisin. Suurin ominaisvektori-keskeisyys

¹²² "Rymer's Foedera with Syllabus: July-September 1397." British History Online.

¹²³ RG Online, RG II 00305, URL: <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/2/305>> [haettu 16.12.2023]

¹²⁴ RG Online, RG II 05246, URL: <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/2/5246>> [haettu 28.10.2023]

on Johannes Jehorella (0,129563) eli hän on verkostossa makrotasolla merkittävin *familia-*toimijoista. Tämän lisäksi Jehorella on toiseksi suurin painotettu aste (22) ja suurin välillisyyysluku (0.003546) eli hän on merkittävin solmu muiden solmujen yhdistämisessä. Kuitenkin välillisyyysluvut ovat familia-kytkösten kohdalla huomattavan pieniä tai niitä ei esiinny lainkaan.

Taulukon 6 perusteella tärkein toimija näyttää olevan Johannes Jehore/Jehare de Benis, joka on luultavasti kotoisin historialliselta Alankomaiden alueelta, mutta koska hänestä on niukasti tietoa, viittaus "Benisiin" jää epäselväksi. Lokakuun 11. päivänä 1390 hän sai kaniikinviran ja prebendan lisäyksineen Utrechtin Pyhän Salvatorin kirkkoon, jonka edellinen viranhaltija oli edesmennyt Guillelmus Olari, kardinaali Philippe d'Alençonin ja Bonifatius IX:n *familiaris*.¹²⁵ Myöhemmässä, 30. marraskuuta 1390 päivätyssä määräyksessä kardinaali Philippen *familiaris* Johannes Vanassoris luopui nimityksestään, ja Jehore määrättiin lisineen samaan virkaan. Varakansleri ja kardinaali Francesco Prignani toimi Jehoren eksekuuttorina, kun taas kardinaali d'Alençon mainitaan Jehoren suojelijana *familiaris*-tittelillä.¹²⁶

Seuraavassa taulukossa 7 olen listannut Philippe d'Alençonin vähintään kaksi kertaa toistuvat yksittäiset linkit. Vahvat siteet edustavat sellaisten ihmisten välisiä suhteita, jotka ovat usein yhteydessä toisiinsa.¹²⁷ Mitä useammin henkilöt esiintyvät yhdessä, sitä painavampi niiden välinen suhde (engl. *edge weight*) ja sitä paksumpi niitä yhdistävä viiva visualisoinnissa. Kun tarkastelemme linkkien painoa taulukosta 7, Philippe d'Alençon ja paavi Bonifatius IX ovat eniten toistuvasti yhteydessä toisiinsa (7.0). Muiden kardinaalien painoarvo on usein 4.0. Tämä tuskin on yllättävää kardinaalien tärkeän aseman takia. Myös Johannes Jehore, jonka tärkeys verkostossa korostuu taulukon 6 perusteella, on toistuvasti kytköksissä Philippeen (5).

Taulukossa 7 nähdään, että Kölnin Pyhän Yrjön kirkon rovasti on toiseksi eniten vuorovaikutuksessa Philippen kanssa (6.0). Hän oli todennäköisesti lakitieteen tohtori Hermannus Stakelwegge.¹²⁸ Stakelwegge esiintyy eksekuuttorina ainakin 21 eri kopioasiakirjassa.¹²⁹ D'Alençonin lähipiiriin kuului joitakin saksalaisia, joista muutamat ovat linkittyneinä myös Pyhän Yrjön rovastiin. Tämä osoittaa, että tämän Stakelweggen rooli

¹²⁵ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 91r-92r.

¹²⁶ AAV, *Reg. Lat.* 12, f. 152r-153r.

¹²⁷ Saxena and Sudarshan 2020, 26.

¹²⁸ RG Online, RG II 03359. <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/2/3359>

¹²⁹ AAV, *Reg. Lat.* 6, f. 13r-14r and passim.

eksekuuttorina ei ollut ainutkertaista. Yllätyksettömästi hän toimii usein eksekuuttorina tilanteissa, joissa edunsaajan entinen tai uusi hiippakunta on Kölnissä.¹³⁰ Kyseessä on todennäköisesti byrokraattinen etuoikeus.

Taulukko 7. Kardinaali Philippe d'Alençonin toistuvat kytkökset verkostossa painoarvon mukaan

Nimi	Linkin painoarvo (<i>edge weight</i>)
Bonifatius IX	7.0
Preposito eccl. S. Georgii Colonien	6.0
Johannes Jehore (Philippen <i>familiaris</i>)	5.0
Preposito eccl. S. Andree Colonien	4.0
Franciscus ep. Penestrin, vicecancellarius	4.0
Hugonus de Hernhorst (Philippen <i>dilectus</i>)	4.0
Rutgerus de Druenem	4.0
Preposito Eccl. Ss. Appl. Colonien	4.0
Guillelmus Olari	4.0
Johannes Vanassoris (Philippen <i>familiaris</i>)	4.0
Ep. Anconitan	3.0
Thomas de Walkington	2.0
Alardus Johannis Alardi de Molendino (Philippen <i>capellanus</i>)	2.0
Theoderico de Lole Senior	2.0
Andreas de Bruneck	2.0

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Tässä vaiheessa on mielekästä kysyä myös tulosten luotettavuudesta. Jos tiedot ovat puutteellisia, kuten aiemmin on mainittu johdannossa alkuperäismateriaalin määrästä, voiko tuloksiin luottaa? Kysymystä voidaan tarkastella kahdella tavalla. Ensimmäinen on De Valeriolan tapaustutkimus Cambrain investituurakonfliktista 1100-luvulla, josta hän muodosti linkkiverkoston. Tutkimuksen lähdemäärä, solmut ja linkit ovat samaa luokkaa kuin minun tutkimuksessani. Cambrain konflikti johti melko korkeaan keskittämiseen välillisyytluku- ja aste-keskittymien osalta, koska tämän historiallisen ilmiön luonne oli pohjimmiltaan konflikti kahden vastakkaisen osapuolen välillä, jotka pyrkivät saamaan liittolaisia piispanistuimelle.¹³¹ De Valeriolan "shokkitestissä" kokeiltiin verkostomittareiden kestävyyttä poistamalla satunnaisesti osa käytettävissä olevasta datasta. Tämä johti vain pieniin muutoksiin

¹³⁰ Ks. esim. AAV, Reg. Lat. 7, f. 111r-112r and 140v-142r.

¹³¹ De Valeriola 2021, 93.

tuloksissa.¹³² Tällaisten poistojen osuuden lisääntyminen lisää tietysti myös verkoston rakenteellisia muutoksia. Erojen suuruus riippuu kuitenkin käytetystä ja tutkitusta verkostosta, työkaluista ja käytetyistä keskeisyysmetriikoista. Siksi tämä "vaatii varovaisuutta käytettyjen verkostotyökalujen valinnassa ja vivahteikkuutta tulosten tulkinnassa [– –]".¹³³ Tästä huolimatta de Valeriolan shokkitesti tarjoaa hyvän näkemyksen, että pienet vaihtelut eivät ole tulosten kannalta liian ongelmallisia.

Toinen huomio tulosten luotettavuudesta on arviointi modulaarisuusarvolla (Q), joka on mitä tahansa väliltä $[0,1]$. Modulaarisuus mittaa verkon jakautumisen voimakkuutta klustereiksi tai yhteisöiksi. Verkoissa, joiden modulaarisuus on korkea, yhteisön solmujen väliset yhteydet ovat tiheitä, mutta eri yhteisöihin kuuluvien solmujen väliset yhteydet ovat harvoja. Lähellä arvoa 1 olevat verkostot ovat vahvasti yhteisöihin jakautuneita, lähellä arvoa 0 olevissa verkostoissa ei ole selviä yhteisöjä. Yksimodaalisen verkoston yleiskatsauksen tulokset ovat löydettävissä tutkielman liitteestä 2. Verkostokuvan 2 teknisten tulosten tulkinta riittää modulaarisuusarvon tarkasteluun. Kuten Newman, Elo ja Kleemola selittävät, klustereita, joiden $Q > 0,4$, pidetään luotettavina tuloksina.¹³⁴ Kuvassa 2 on 399 solmua ja 1048 linkkiä suuntaamattomassa graafissa, jonka $Q = 0,732$. Näin ollen tulokset voidaan tulkita luotettaviksi.¹³⁵

Tässä alaluvussa on keskitytty verkostojen merkittävimpiin kardinaaleihin, jotka näyttäisivät olevan Philippe d'Alençon, Landolfo Maramaldo, Bartolomeo Uliari, Francesco Prignani, Rinaldo Brancaccio ja Stefano Palosti de Verayneris. Kardinaalien *familiaen* mahdollisista jäsenistä merkittävimmät näyttävät olevan Johannes Jehore, Guillelmus Olari, Johannes Vavassoris, Hugonus de Hernhorst ja Jacobus de Eyke. On tärkeää muistaa, että korkeat verkostometriset arvot eivät ole merkittäviä välttämättä itsessään vaan voivat implikoida byrokraattista taustaa. Toisaalta mitä useammin kaksi henkilöä esiintyvät kopiokirjeissä yhdessä, sitä enemmän on syytä tutkia, onko heillä sosiaalista linkittyneisyyttä. Seuraavassa luvussa 3 kontekstualisoin tuloksia kulttuurihistoriallisessa kehyksessä keskittyen erityisesti Philippe d'Alençonin ja hänen verkostokytöksisiinsä.

---

¹³² De Valeriola 2021, 114.

¹³³ De Valeriola 2021, 120.

¹³⁴ Elo ja Kleemola 2015, 424–427; Newman 2006, 8577–8582.

¹³⁵ Gephi on laskenut tulokset automaattisesti. Syvällisempi analyysi tästä, ks. Newman 2006.

3 Vallan solmut

3.1 Näiden seinien sisällä: Kardinaalien *familiae*

Edellisessä luvussa 2 tutkin Lateraanirekistereistä löytyviä sosiaalisia verkostoja, jotka projisoin visuaalisiksi verkostokartoiksi. Näiden yhteyksien tarkastelu visuaalisesti ja verkostometrisesti tuo tutkimukseen paljon lisäarvoa, mutta sosiaaliset yhteydet ovat ihmiskeskeisiä, joten on luontevaa analysoida niitä myös kontekstualisoivasti kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Tämä voi tarjota tietoa 1300-luvun kirkon poliittisista, kulttuurisista ja hengellisistä dynamiikoista. Sosiaalisen verkostanalyysin tuloksiin liittyvät olennaiset kysymykset voivat koskea erityisesti valtaa, sosiaalista liikkuvuutta, suojattaisemaa, konflikteja, kilpailua ja *familiae*-verkostoja. Luvussa 3 käsittelem kopiokirjeistä poimittavia kiintoisia havaintoja ja yhdistän verkostanalyysin ja historiallisen kontekstualisoinnin laajemmin. Tämä alaluku keskittyy yleisesti kardinaalien *familioihin*.

Keskiaikainen *familia* oli kaiken perhe-elämän keskus. Toisin kuin nykyaikaisessa ydinperheessä, myöhäiskeskiajan kardinaalilla oli tyypillisesti suuri *familia*, jossa oli kirkollisia palvelijoita ja hovimiehiä maallisen ruhtinaan tapaan.¹³⁶ Margaret Harvey kertoo, että *familia* oli kuin yhteisö, joka asui yhdessä laitoksessa kuin luostarissa ja jonka tarkoituksena oli palvella yhtä miestä.¹³⁷ Urbanus VI:n aikaisen kardinaalin *familiaris* Alfonso Pechan silminnäkijäkertomuksista selviää, että kardinaalien lähipiiriläiset saattoivat saada jopa merkittävää sisäpiiritietoa kardinaaleilta esimerkiksi puolueryhmien valtakamppailuissa.¹³⁸ On kuitenkin vaikeaa tehdä suurta eroa kardinaalien *familiae*- ja lobbaustoiminnan välillä, sillä molemmat koostuivat perheenjäsenistä ja klienteistä, puhumattakaan alueellisista tukijoista.¹³⁹

1300-luvun aikana kardinaalien lähipiiriin kuuluneet henkilöt eli *familiarikset* laskettiin myös kurialisteiksi eli kuurian virkamiehiin. Tällöin heiltä vapaiksi jääneet virat kuuluivat automaattisesti paavillisen nimitysoikeuden piiriin. Kurialistien määrä kasvoi näin ollen merkittävästi, ja vasta paavi Eugenius IV:n (1432–1447) aikana nimitysvalta rajoitettiin vain niihin virkoihin, jotka *familiarikset* olivat saaneet sinä aikana, jolloin he olivat olleet paavin

---

¹³⁶Harvey 1996, 19-20; Hollingsworth 2020, 262.

¹³⁷Harvey 1996, 18–19.

¹³⁸*Conscriptio*, 394–400, Lerner 2017, 443.

¹³⁹Rollo-Koster 2022, 25.

lähipiirissä, eikä siis kaikkiin heidän hallussa pitämiinsä virkoihin.¹⁴⁰ Aikalainen Dietrich von Niem mainitseekin, miten skisman ajan ympäristössä kardinaalien *familiarikset* ja kuurian virkamiehet avustivat paavia, ja von Niem vaikuttaa pitävän termejä synonyymisinä tietyissä konteksteissa.¹⁴¹

Kuten alaluvussa 2.3. ilmenee, yhtäältä Philippe d'Alençon, Landolfo Maramaldo ja Francesco Morigotti Prignani ovat verkostometriikan tunnusluvuissa merkittävimpiä kardinaaleja, mutta toisaalta d'Alençonin *familian* jäsenet osoittautuvat ylivoimaisesti merkittävimmiksi, kun taas esimerkiksi Rinaldo Brancaccion ja Stefano Palosti de Veraynerisin jäsenet seuraavat perässä. Mielenkiintoista on, että tämä ei välttämättä korreloi esiintyvissä kotitalousjäsenten määrässä. Philippe d'Alençonilla on mahdollisia *familian* jäseniä 14, samoin kuin unkarilaisella Bálint Alsánilla. Kolmanneksi eniten on Francesco Morigotti Prignanilla (10), neljänneksi eniten Rinaldo Brancacciolla (7) ja viidenneksi Angelo Acciaiolilla (6). Muutoin verkostometriikassa merkittävälle Uliarille löytyy 4 mahdollista jäsentä, Maramaldolle vain 1.

Yleisesti varsinaiseen kardinaalifamiliiaan saattoi kuulua noin 30-50 ihmistä, ja he erottautuivat muista jäsenistä heille myönnettyillä etuoikeuksilla, maksuvapauksilla ja virkanimityksillä.¹⁴² Loput seurueesta muodostivat kardinaalin suojelemat papit, ystävät, sukulaiset ja kotitalouden palvelijat sekä vapaamatkustajat. Heidän määränsä oli keskimäärin 20-40, riippuen suojelijan varallisuudesta ja anteliaisuudesta.¹⁴³ Esch ajattelee kotitalouksien olleen vaatimattomia "skisman ajan kurjassa Roomassa".¹⁴⁴ Toisaalta Schuchard mainitsee, että "varsinaisen" perheen keskikoko saattoi olla noin 30, mikä tarkoitti ennen kaikkea *familiares commensales* -perheitä, ja lisäksi 20-40 sukulaista, *dilectiä*, ystävää ja *commensalesin* palvelijaa.¹⁴⁵ Vasta paavillisen skisman jälkeen kotitaloudet kasvoivat dramaattisesti renessanssin ruhtinaallisessa elämäntavassa. Jessika Nowak mainitsee, että vuoden 1472 alussa kardinaali Alain de Coëtivylla oli 88 *familiaaria*, ja Guillaume d'Estoutevillella 91.¹⁴⁶ 1500-luvun alussa luku kasvoi noin 150:een, jolloin alle 100 hengen kotitalouksia pidettiin "köyhinä".¹⁴⁷

---

¹⁴⁰ Salonen 2011, 238–239.

¹⁴¹ Dietrich von Nieheim, *De scismate*, I, xxxvii, Erler 1890, 70.

¹⁴² Courtel 1977, 897; Harvey 1996, 19; Hollingsworth 2020, 261.

¹⁴³ Courtel 1977, 897.

¹⁴⁴ Schuchard 1987, 51.

¹⁴⁵ Schuchard 1987, 50–51.

¹⁴⁶ Nowak 2023, 364–365.

¹⁴⁷ Schuchard 1987, 51–52; Hollingsworth 2020, 265.

Courtelin mukaan ranskalaisten kardinaalien *familiarikset* olivat vain vähän mukana uskonnollisissa yhteisöissä, heillä oli yleensä vaatimatonta tai olematonta yliopistokoulutusta, maantieteellinen tausta oli pääasiassa ranskalaista, aatelisia oli vähemmistönä, ja heidän taloudellinen tilanteensa oli kohtuullinen tai hyvä.¹⁴⁸ Ranskalaisiin verrattuna tilanne näytti olevan melko samanlainen roomalaisten *familiares*-vastineiden kohdalla. Kuten tutkimukseni tulokset osoittavat, ne, joilla oli linkkejä kardinaaleihin, saivat lähinnä kanonikaatteja ja prebendejä, ja heidän maantieteellinen taustansa oli lähinnä Italiassa ja Saksassa.¹⁴⁹ Oli todennäköisintä, että anojat päätyivät toimimaan kotiseudullaan tai naapurihiippakunnissa. Kuten Maria Teresa Caciorgna toteaa, kirkolliset patronaattiverkostot, ja aineellisten resurssien kokonaisuus toimivat "liikkuvuuden välineenä maallikoille ja papeille", josta hyötyivät myös suppea perheryhmä, ja jossa dominoefektin kautta vaikuttivat lähtömaiden sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet.¹⁵⁰

Paavien tai kardinaalien *familiariksen* tittelin saaminen ei ollut lainkaan yksinkertaista, vaan se vaati yleensä pitempiaikaista oleskelua kuuriassa ja muutoinkin hyviä suhteita. Toisin sanoen *familiaris*-tittelin omaavat olivat oleskelleet pitkiä aikoja Roomassa ja mitä todennäköisimmin saaneet sisäpiiritietoa kuurian ja sen virastojen toiminnasta.¹⁵¹ Näin ollen heille oli varmasti luontevaa hakea anomuksia tai vaikka aloittaa oikeusprosesseja, sillä he tiesivät heti, kenen puoleen kääntyä ja miten prosessit etenivät, toisin kuin monilla muilla, joilla ei ollut vastaavia kytköksiä.¹⁵² Koska kardinaaleilla saattoi olla merkittävä asema kuuriassa, heillä oli erilaisia intressejä nimittää kotitaloutensa jäseniä, sukulaisiaan ja ystäviään eri tehtäviin kirkon sisällä. Tämä ei suinkaan ole ainutlaatuista vain paavillisen skisman ajalta.¹⁵³ Kuten alaluvun 2.1. taulukosta 3 selviää, noin 45 % kopiokirjeistä käsittää odottavia armoja ja noin 31 % provisioita, ja anomukset käsittivät eniten kaniikinvirkoja (noin 38 %) ja kaniikinvirkoja prebendoineen (noin 22 %). Näin ollen laajassa mittakaavassa mahdollisten kotitalousjäsenten intressit olivat vahvasti ei-sielunhoidollisissa ja läsnäolopakottomissa viroissa. Tämän lisäksi suurin osa (noin

---

¹⁴⁸ Courtel 1977, 929–930.

¹⁴⁹ Ks. liite 1. Rekisterivolyyymeissä täytäntöönpanijoiden ja vastaanottajien hiippakuntien alkuperässä alueellinen jaottelu on enimmäkseen italialaista, saksalaista ja unkarilaista, kun taas esimerkiksi englantilaiset, alankomaalaiset ja ranskalaiset ovat vähemmistönä. Salonen, Välimäki ja Karhu 2025/tulossa.

¹⁵⁰ Caciorgna 2017, 37.

¹⁵¹ Salonen 2011, 170.

¹⁵² Salonen 2011, 166–173.

¹⁵³ Esimerkiksi 1200-luvun kardinaali Aldebrand Orsini käytti vaikutusvaltaansa edistääkseen sukulaistensa asemaa. Smith 2014, 79–80.

70 %) *familiaris*-, *dilectus*- ja *capellanus* -tittleillä kulkevista pyrki saamaan asiakirjapäiväyksen jo paavin virkaanastujaiskuukauden aikana.¹⁵⁴

Titteli, kuten *dilectus*, ei kuitenkaan välttämättä tarkoittanut varmasti *familiaan* kuulumista, kuten Margaret Harveyn tutkimus on osoittanut.¹⁵⁵ Toisaalta Schuchardin mukaan vain ne, jotka saivat tittelin *familiares*, kuuluivat varmasti kotitalouteen.¹⁵⁶ Tittelien suomiin tarkoituksiin ja merkitykseen liittyy epävarmuutta keskiajalla. Myös paavit yrittivät korjata tätä hämmennystä erinäisillä säädöksillä eli määrittämässä erilaisia termejä, kuten *familiares continui*, *non continui*, *commensales* ja *non commensales*, ja niin edelleen. Anne-Lise Courtel toteaa, että näiden säädösten runsaus ja monimutkaisuus ovat merkkejä niiden rajallisesta tehokkuudesta.¹⁵⁷

Erityistittelit, kuten *familiares continui commensales*, saattoivat oikeuttaa erilaisiin etuisuuksiin kuurian hierarkiassa, kuten etulyöntiasemaan paavillisissa virkanimityksissä muiden kandidaattien kustannuksella, ja olivat varma merkki *familian* jäsenyydestä.¹⁵⁸ *Continuus commensalis* -termiä koskevia merkintöjä löytyi Lateraanidokumenteissa kuitenkin vain muutama, mikä oli yllättävää. Yksi harvoista tällä tittelillä esiintyvä toimija on kardinaali Angelo d'Anna de Sommarivan *familiaris, domesticus et commensalis* kaniikki Ambrosius de Curradis de Licurti, joka sai kaniikinviran prebendoineen.¹⁵⁹ Tittelien perusteella tiedämme, että hän asui kardinaalin läheisyydessä.¹⁶⁰ *Commensalit* olivat kardinaalin pysyvässä palveluksessa, söivät suojelijansa pöydästä ja kuuluivat myös kotitalouteen samalla tavoin kuin ne, joilla oli siellä määritelty tehtävä. Heillä oli myös etulyöntiasema paavillisissa virkanimityksissä, kuten aiemmin mainittu. Tästä huolimatta Ambrosiuksen rooli SNA:ssa on hyvin vähäinen.¹⁶¹

Tietääkseni vielä toinen nimenomainen maininta tittelillä *familiaris domesticus continuo commensalis* on kardinaali Bartolomeo Mezzavaccan talouteen kuuluneelle Conradus Herwicille. Herwici oli luultavasti saksalainen, ja hänet mainitaan Schwerinin Pyhän Marian

¹⁵⁴ Taulukko 4, s. 23.

¹⁵⁵ Harvey 1996, 41.

¹⁵⁶ Schuchard 1987, 38–41.

¹⁵⁷ Courtel 1977, 896.

¹⁵⁸ Harvey 1996, 41; Salonen 2011, 72.

¹⁵⁹ AAV, *Reg. Lat.* 11, f. 96v-97r.

¹⁶⁰ Courtel 1977, 895.

¹⁶¹ Degree: 2; Weighted Degree: 2; Eigenvector Centrality: 0.014512; Betweenness Centrality: 0.

kirjon pysyvänä vikaarina (lat. *perpetuus vicar*), joka sai korvaavan määräyksen Mainzin seurakuntakirkosta.¹⁶² Herwici oli riidellyt Echardus de Breidenbachin kanssa avoimesta virasta. Vaikka päärekisterivastaava oli Nicolaus de Benevento, tämän päätöksen hylkäsi toinen kuraattori Jacobus de Theramo.¹⁶³ *Commensalis*-tittelistä huolimatta myös Herwici on SNA:ssa varsin näkymätön.¹⁶⁴ De Licurtin ja Herwicin tulokset viittaavat siihen, että merkittävä arvotitteli tai suojattina oleminen eivät välttämättä tarkoittaneet suurta osuutta kirkkohallinnon sosiaalisissa verkostoissa. Tutkimukseen käytetty aineistomateriaali on kuitenkin ajallisesti varsin lyhyt, joten tulkinnassa on oltava varovainen.

Roomalaiset *familiat* koostuivat 1300-luvun lopussa monitaustaisemmista jäsenistä kuin heidän ranskalaiset vastineensa.¹⁶⁵ Italian kardinaalit ovat verkostoissa näkyvimmin esillä, mutta on mielenkiintoista, että absoluuttisesti eniten edustettuina ovat ranskalaisen Philippe d'Alençonin ja unkarilaisen Bálint Alsánin *familiarikset* ja *dilectit*. Näin ei ole kolmannen ei-italialaisen kardinaali Adam Eastonin kohdalla, jolla on vain yksi *familiaris* nimeltä Hildebrandus Lobeke. Myös verkostometriikassa Easton on sangen maltillinen.¹⁶⁶ Tämä saattaa selittyä sillä, että paavit olivat pitäneet pitkään hoviaan Ranskan Avignonissa ja suosineen ranskalaisia, mikä karsasti Brittein saarien suhtautumista kaukana olevaan kuuriaan. Myös satavuotinen sota (1337–1453) hiersi kansallisia suhteita. Englannin hallitsijat olivat haluttomia siihen, että ihmiset kääntyisivät paavillisen kuurian puoleen virkanimitysasioissa, ja vuonna 1390 vahvistettu *Statue of Provisors* kielsi paavilliset reservaatiot ja annaattien maksamisen kuuriaan.¹⁶⁷ Vastaavasti Bonifatius IX siirsi englantilaiset anomuskäsittelyt Roomaan, mutta oli yleensä haluton myöntämään niitä.¹⁶⁸

Vastavalittu paavi oli vähävarainen, ja Harveyn mukaan hänellä ei ollut käytännöllisiä mahdollisuuksia auttaa Adam Eastonia.¹⁶⁹ Toisin sanoen, vaikka Easton olikin arvostettu

---

¹⁶² AAV, *Reg. Lat.* 14, f. 104v-106r. Kirjeessä ei mainittu päivämäärää, mutta Repertorium Germanicumin kautta löytyy päiväys 21. heinäkuuta 1391. RG II 01149, URL: <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/2/1149>> [haettu 24.2.2024]

¹⁶³ "Cassatum est hoc datum de mandato domini nostri et non mandatum aliud approbatum." AAV, *Reg. Lat.* 14, f. 106r.

¹⁶⁴ Degree: 3; Weighted Degree: 3; Eigenvector Centrality: 0.009099; Betweenness Centrality: 0.

¹⁶⁵ Courtel 1977, 930.

¹⁶⁶ Degree: 3; Weighted Degree: 16; Eigenvector Centrality: 0.038997; Betweenness Centrality: 0.052137.

¹⁶⁷ Salonen 2011, 247.

¹⁶⁸ Harvey 2000, 203–205.

¹⁶⁹ Harvey 2000, 206. Easton toivoi voivansa vaatia itselleen erilaisia virkoja, kuten Wellsin arkkidiakonian, mutta hänen englantilaiset kilpailijansa Rikhard II:n tukemana muistuttivat Eastonia siitä, että hänen toimintansa oli vastoin Englannin lakia ja kuninkaallisia oikeuksia.

teologi, hänellä ei ollut poliittista valtaa sen enempää kuuriassa kuin Englannissakaan.¹⁷⁰ Tämä tarkoitti todennäköisesti myös haasteita Eastonin lähipiirin mahdollisuuksiin saada etuuksia, mikä heijastuu SNA:han. Toisaalta jo syyskuussa 1394 Easton sai etuoikeuden, jonka mukaan hänen *familiansa* jäsenten ei tarvinnut olla läsnä virkanimitystensä paikkakunnalla, jos he itse olivat Italiassa.¹⁷¹ *Familian* tapa toimia on ollut paljon riippuvaista yhtäältä paavista ja toisaalta kardinaalista ja suoduista oikeuksista. Tämä alaluku on käsitellyt yleisesti kardinaalien *familiaen* jäsenten roolia ja toimintaa. Seuraavaksi tarkastelen kardinaaleja ja heidän osuuttaan *familiassa* ja esiintyvyyttä rekistereissä.

3.2 Rooman kardinaalit

Keskiajan aatellisilla ja merkittävillä suvuilla oli dynastisia tavoitteita ylläpitää ja laajentaa vaikutusvaltaansa. Paronisuvut, erityisesti Colonna, Orsini, Caetani ja Savelli, oleskelivat ja vaikuttivat ikuisessa kaupungissa.¹⁷² Vaikuttaminen tapahtui avioliittojen, diplomatian ja aateloinnin kautta, mutta myös ostamalla jälkipolville kuurian virkoja, jotta nämä voisivat nousta mahdollisesti jopa piispaksi, kardinaaliksi tai paaviksi. Näin ollen oli usein tärkeämpi tekijä olla paavin sukulainen tai ystävä urakehityksen kannalta kuin olla kardinaali.¹⁷³ Näin ei aina ollut. Esimerkiksi 1200-luvulla yksilön koulutuksella, persoonallisuudella, urakehityksellä kuuriassa ja kansallisuudella oli enemmän merkitystä korkeimpiin kirkon virkoihin kuin perhekytköksillä.¹⁷⁴

Sosiaalisten kytkösten kannalta on kiintoisaa tutkia niitä tilanteita, joissa kardinaalit toimivat asiakirjoissa suojelijoina. Näissä tapauksissa sosiaalisella kytköksellä voi olla hyvin merkittävä rooli. Alla oleva taulukko 8 huomioi kardinaalin suojelijaroolin sekä näiden kertojen määrän aineistossa. Prosenttiosuudet on pyöristetty kahden desimaalin tarkkuudella.

---

¹⁷⁰ Eastonin kotitaloudesta ei koskaan tullut englantilaisten suojelijoiden keskusta Rooman kuuriassa, toisin kuin kardinaali Langhamin kotitaloudesta. Eastonilla oli edelleen tärkeitä tehtäviä Bonifatius IX:n alkuvuosina, kuten Birgitan kanonisointiprosessissa, ja Easton oli edelleen johtava teologi vuoteen 1390 mennessä. Harvey 2000, 203, 211; Zutshi 2020, 59.

¹⁷¹ Harvey 2000, 208–209.

¹⁷² Rollo-Koster 2022, 257.

¹⁷³ Richardson 2009, 235–236.

¹⁷⁴ Paravicini Bagliani and Silanos 2023, 43.

Taulukko 8. Kardinaalit suojelijoina ja määrä aineistossa

Kardinaali suojelijana	Määrä	%
Philippe d'Alençon	17	23,61 %
Bálint Alsáni	13	18,06 %
Angelo Acciaioli	6	8,33 %
Ludovico Fieschi	5	6,94 %
Angelo d'Anna de Sommariva	4	5,56 %
Rinaldo Brancaccio	4	5,56 %
Francesco Renzio	3	4,17 %
Francesco Carbone	3	4,17 %
Poncello Orsini	3	4,17 %
Muut ¹⁷⁵	14	19,44 %
Yhteensä	72	100

Lähteet: Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Taulukosta 8 näemme, että Philippe d'Alençon on suojelijana 17 kertaa eli noin 24 % tapauksista. Toiselle sijalle päätyy Santa Sabinaan tituleerattu unkarilainen Bálint Alsáni.¹⁷⁶ Ensimmäinen huomio kiinnittyy siihen, että kumpikaan ei ole italialainen, toisin kuin valtaosa muista taulukon kardinaaleista, lukuun ottamatta englantilaista Adam Eastonia.¹⁷⁷ Ei-italialainen painotus voi selittyä sillä, että d'Alençonilla ja Alsánilla oli merkittäviä kytköksiä Ranskan ja Unkarin monarkioihin ja alueihin, tehden verkostoista helposti laajentuvia. Vaikka Italian kardinaalit ovat enemmistössä, on myös teoriassa mahdollista, että heidän vaikutusvaltansa oli kapeampi ulkopoliitikassa ja oleellisempi Italian kaupunkivaltioissa ja erilaisissa ryhmittymissä.

Luvussa 2 saaduista SNA:n tuloksista korostui se, että kardinaalit vaikuttavat olevan eniten kytköksissä piispoihin ja muihin kirkkohierarkiassa korkealla oleviin toimijoihin.¹⁷⁸ Nämä tapaukset ovat vahvasti eksekuutorikytköksiä, eikä kardinaalien rooli heihin ei ole koskaan suojelijana. Ainoan poikkeuksen aineistossa muodostaa kardinaali Cosimo de' Migliorati, tuleva paavi Innocentius VII (1404–1406), joka toimi Lombardian ja Toskanan legaattina.¹⁷⁹ Hän oli 12 tammikuuta 1390 päivätyssä asiakirjassa mainittu "suojelijana" Comon piispa

¹⁷⁵ Kardinaalit, jotka ovat suojelijoina vain 1-2 kertaa.

¹⁷⁶ Alsánista, ks. esim. Miranda, *The Cardinals of the Holy Roman Church*. Alsáni, Bálint.

¹⁷⁷ Eastonista, ks. esim. Zutshi 2020, 29–63 ja Miranda, *The Cardinals of the Holy Roman Church*. Easton, O.S.B., Adam.

¹⁷⁸ Ks. myös liitteet 3, 4, 5 ja 6.

¹⁷⁹ Ott. Michael 1910.

Beltramo da Brossanolle (1380–1395), joka sai lisenssin vapauttaa eli armahtaa (pyhän) istuimen omaisuuden haltijoita.¹⁸⁰ Toisin sanoen, paavillinen lisenssi antoi hänelle synninpäästöoikeuden esimerkiksi tapauksiin, joissa kirkon omaisuutta oli väärinkäytetty.¹⁸¹ Miglioratilla ei kuitenkaan ole merkittävyyttä itse verkostossa.¹⁸²

Lateraanirekisterivolyyeistä paljastuu myös se, että jotkut kardinaaleista toimivat itse eksekuutorin roolissa eli he varmistivat edunsaajan pätevyyden ja kirjeen sisällön täytäntöönpanon, mikäli edunsaaja itse ei ollut kuuriassa läsnä. Yleensäkin yhteys kuuriaan antoi eksekuutorille todennäköisesti ylimääräistä etua ja vaikutusvaltaa.¹⁸³ Asiakirjoista löysin 23 tapusta, jossa kardinaali on toiminut eksekuutorina. Näistä 12 tapauksessa (52 %) toimi Kirkon hallintopäällikkö Francesco Morigotti Prignani.¹⁸⁴ Muut eksekuuttoreina toimivat kardinaalit esiintyvät asiakirjoissa vain 1-2 kertaa vuosien 1389–1391 välillä.¹⁸⁵

Hallintopäällikön päätehtävänä oli varmistaa paavin kirjeiden, mandaattien ja muiden virallisten asiakirjojen laatiminen, varmistaa niiden oikeudellinen sisältö ja asianmukainen jatkokäsittely. Jos anoja pyysi jotakin, Kanslia kirjasi hänen kirjeensä, ja jos paavi myönsi anomuksen, Kanslia kirjasi myöntämisen. Kanslia arkistoi molemmat, jotta esitetyt väitteet voitiin todentaa. Hallintopäällikkö delegoi tehtäviä notaareille, kirjureille ja abbreviaattoreille, ja toimi riitatilanteiden valvojana.¹⁸⁶ Mahdollinen kytkös kansliapäällikköön oli siis varsin edullista. Ei ole yllättävää, että Prignani esiintyy monesti eksekuutorina.

Luvussa 2 saaduista tuloksista voidaan huomata, että sosiaaliseen verkostoon kuuluvista kardinaaleista kardinaalidiakoni Landolfo Maramaldo (1350/1355–1415) on Philippe d'Alençonin jälkeen toiseksi merkittävin. Maramaldo oli peräisin napolilaisesta perheestä. Urbanus VI nimitti hänet kardinaaliksi vuonna 1381 ja Landolfo oli yksi kolmesta kardinaalista,

¹⁸⁰ "Licentia absolventi detentores bonis ap sedis". AAV, *Reg. Lat.* 13, 265r-266r.

¹⁸¹ Myöhemmin vuonna 1392 Beltramo nimitettiin paavilliseksi kollektoriksi eli veronkerääjäksi Lombardiaan, ks. Eubel I., 217, viite 8.

¹⁸² Kardinaali Miglioratin verkosto muodostaa muutenkin erillisen saaren kytkeytyneemmästä verkostoklusterista, ks. esim. alaluvun 2.2. kuvan 2 alanurkka.

¹⁸³ Salonen 2011, 274.

¹⁸⁴ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 57v-58v, 221r-222r; *Reg. Lat.* 12, f. 108r, 152r-153r, 155v-156r, 156v, 165v-166r, 216r-v; *Reg. Lat.* 13, f. 187v-189r, 218r-219r, 249r-250r; *Reg. Lat.* 16, f. 32v-35r.

¹⁸⁵ Bartholomeo tit. S. Martini in Montibus = AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 190v-191v; Bartholomeo tit. S. Potenciane = *Reg. Lat.* 12, f. 14v-16r, 216r-v; Cosmatus tit. S. Crucis in Jerusalemme = *Reg. Lat.* 12, f. 14r, 197v; Henricus tit. S. Anastasie = *Reg. Lat.* 10, f. 229r-230r; *Reg. Lat.* 16, f. 51r-53r; Raynaldus tit. S. Viti in Macello = *Reg. Lat.* 12, f. 216r-v; 15, f. 201r-202r; Stephanus tit. S. Marcelli = *Reg. Lat.* 13, f. 211v-213r; Valentinus tit. S. Sabine = *Reg. Lat.* 12, f. 37v-38v.

¹⁸⁶ Meyer 2016, 245, 248-250, 252.

jotka oli määrätty toimittamaan Ruotsin Birgitan kanonisointi vuonna 1391.¹⁸⁷ Verkostoissa Maramaldolla on kuitenkin vain yksi tunnettu *capellanus*-linkki, kun taas d'Alençonilla on 14 mahdollista lähipiirilinkkiä.¹⁸⁸ Kopiokirjeissä Maramaldo oli saanut laajalti menehtymisistä johtuvia viran vapautumisen provisioita ja promootioon liittyviä provisioita,¹⁸⁹ ja hän toimi vain kerran suojelijana kappalaiselle Jacobus de Laydille.¹⁹⁰ Tämä on vain noin 2,8 % kaikista suojelijamääristä. Tutkimassani aineistossa Maramaldo ei toimi kertaakaan eksekuuttorina. Tulkitsen tämän tarkoittavan sitä, että Maramaldo oli itse aktiivinen edunsaaja, mutta ei aivan aktiivinen lähimmän *familiansa* tai lähipiirinsä puoltaja eli suojelija. Hän on aineistossani yleisestikin ottaen vain kaksi kertaa suojelijana.¹⁹¹ Toisaalta d'Alençon näyttää olleen erityisen aktiivinen lähipiirinsä puoltaja, mutta myös usein itse erilaisten etujen saaja.¹⁹²

Palattuaan Roomaan 4. maaliskuuta 1390 d'Alençon sai 13. tammikuuta 1391 paavilta legaattiuden ympäri kristikuntaa, kuten Böömiin, Prahaan, Ranskaan, Espanjaan, Ruotsiin ja Saksaan, mutta lähteet eivät kerro nimityksen syytä tai tuloksia.¹⁹³ Legaattius vahvisti joka tapauksessa kirkkohierarkiaa ja perhetalouden etuuskien saantia.¹⁹⁴ Myöhemmin Philippe avusti yhdessä kardinaalien Landolfo Maramaldon ja Adam Eastonin kanssa Ruotsin Birgitan kanonisoinnissa.¹⁹⁵ Kun Philippe oli 7. lokakuuta 1391 kanonisoinnin päävaltuutettuna, hän järjesti tilaisuutta varten suuren juhlaillallisen, josta kerrotaan, että Eastonin eteen asetettiin piirakka, josta purskahti lintuja kaikkien paikalla olleiden hämmästykseksi.¹⁹⁶ Tämän lisäksi Philippen toiminnastaan Roomassa 4. maaliskuuta 1390 ja 7. lokakuuta 1391 välisenä aikana ei kuitenkaan tiedetä paljoakaan. Tutkimukseni pystyy onneksi täyttämään joitakin aukkoja tästä ajanjaksosta.

Kuten luvussa 2 käsitteimme, kardinaalit saivat eniten kaniikinvirkoja prebendoineen (16 kpl) ja tuomiorovastinvirkoja (12). Ahkerin saaja oli kardinaali Landolfo Maramaldo 10 asiakirjalla,

---

¹⁸⁷ Lisää Landolfo Maramaldosta, ks. Miranda, *The Cardinals of the Holy Roman Church*. Maramaldo, Landolfo.

¹⁸⁸ Liite 1.

¹⁸⁹ AAV, *Reg. Lat.* vol. 2, f. 251r-252v, 255r-v, 256r-v; vol. 5, f. 202r-203r; vol. 13, f. 186r-187v, 193r-194v, 229r-229v, 233r-234r, 236r-236v, 262r-263v.

¹⁹⁰ AAV, *Reg. Lat.* vol. 2, f. 113v-114v. Ks. myös liite 1.

¹⁹¹ Ks. taulukko 3, s. 22.

¹⁹² Philippe d'Alençon protektorina, ks. esim. AAV, *Reg. Lat.* vol. 7, f. 256r-258r; vol. 12, f. 152r-153r. Philippe vastaanottajana, ks. esim. AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 181v-182r, 198v-199v, 21r-211v.

¹⁹³ Brandt 1986, 128.

¹⁹⁴ Caciorgna 2017, 28.

¹⁹⁵ Brandt 1986, 128; Alençon (D') Filippo. *Dizionario Biografico dei Friulani*.

¹⁹⁶ Harvey 2000, 205.

kun taas d'Alençon on neljä kertaa etuuskien saaja käyttämässäni aineistossa. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus, sillä Philippe d'Alençon esiintyy myös asiakirjoissa, joita en ole käyttänyt SNA:an.¹⁹⁷ Kaikista tutkituista 16 Lateraanirrekisterivolyyymeistä Philippe mainitaan 40 eri asiakirjassa. Joissakin niistä hän oli ollut kiistellyt useista eri nimityksistä *Sacra Romana Rotan* edessä.¹⁹⁸ Sosiaalisessa verkostanalyysissä tämän voi huomioda toimijoiden negatiivisena relaationa. Riitauttamisille on useimmiten luonnollinen syy, sillä Brandt nostaa esille, että d'Alençonilla oli legaattiutensa aikana huomattava määrä korkeita saksalaisia virkoja, useimmiten arvovirkoja kaniikkina ja tuomiorovastina.¹⁹⁹ Esimerkiksi Bonnin prelaattina Philippe sai kaksinkertaisesti tuloja Kölnin tuomiorovastin ja nelinkertaisesti Xantenin kirkon rovastin tuloihin verrattuna.²⁰⁰

Eräässä kopiokirjassa mainitaan, että Philippe d'Alençon sai Wrocławin *S. Marie Goglomen maioris* -arkkiteiniä koskevan provision klerikki Johannes Goeswiniä vastaan, jonka eksekuutorina toimi Andreas Baret, maisteri ja paavin kappalainen.²⁰¹ Philippe voitti myös Mainzin lääninrovastin viran Andreas de Bruneckilta.²⁰² Philippe oli myös lisenssin vastaanottaja 15. maaliskuuta 1390, jonka mukaan hänen ei tarvitse tehdä arkkiteinin virkaan liittyviä vierailuja Exeterin hiippakunnassa 10 vuoteen.²⁰³ Mielenkiintoista on, että 29. lokakuuta 1391 hänelle myönnettiin *preceptor domus* pidättääkseen ryhmän maallikoita, jotka tekeytyivät Wienissä sijaitsevan Pyhän Antoniuksen augustinolaisuostarin veljiksi.²⁰⁴ D'Alençon sai 4. tammikuuta 1391 luvan nimittää ehdokkaita kaikkiin hiippakuntansa avoimiin virkoihin, vaikka ne olisivat kuuluneet paavin nimitysoikeuden piiriin.²⁰⁵ Esimerkit kertovat d'Alençonin monipuolisesta toiminnasta.

D'Alençonin lähipiiriin kuului monia pohjoisemmasta Euroopasta kotoisin olevia henkilöitä, kuten Saksan ja Alankomaiden alueilta.²⁰⁶ Schuchard, joka tutkii saksalaisten asemaa kuuriassa paavillisen skisman aikana, väittää, että koska liian monet kardinaalit vaativat itselleen

---

¹⁹⁷ Ks. esim. AAV, *Reg. Lat.* vol. 13, f. 245r-245v.

¹⁹⁸ Ks. AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 178v-180r, 181v-182r ja 210r-211v.

¹⁹⁹ Brandt 1986, 128.

²⁰⁰ Brandt 1986, 129.

²⁰¹ AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 178v-180r.

²⁰² AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 181v-182r. Virkakiistan audiittorina toimi Thomas de Walkington, paavillinen kappalainen.

²⁰³ AAV, *Reg. Lat.* 2, f. 250v-251r.

²⁰⁴ AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 173v-174r.

²⁰⁵ AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 219v-220r.

²⁰⁶ Ks. liite 1 ja alaluku 3.3.

nimityksiä saksalaisissa hiippakunnissa, henkilöiden välillä ei todennäköisesti ollut erityisen läheisiä yhteyksiä tai kontakteja. Toisaalta oleskelu keisarikunnassa, esimerkiksi legaatteina, tarjosi mahdollisuuden luoda suhteita, mutta on epävarmaa, oliko niiden luonne tuloihin liittyvää pyrkimystä vai myös vaikutusvaltaan etuuden alueella.²⁰⁷ Philippen legaattius Saksassa vuosina 1387–1390 saattoi olla rikasta aikaa verkostoitumiselle, jolloin hän sai jäseniä *familiaansa*, oli edustettuna eri tuomioistuimissa ja joissa hän pääsi nauttimaan alueiden erinäisistä eduista. Robert Gramsch-Stehfestin tutkimuksessa onkin pohdittu, että vaikka suuri skisma nähtiin uhkaavana ja anarkistisena, se tarjosi monille toimijoille, erityisesti papistolle, houkuttelevia toimintavaihtoehtoja, jotka hyödyttivät heitä virka- ja etuusasioissa.²⁰⁸

Ymmärtääkseni d'Alençonin uskollisuutta Rooman paaville ei ole koskaan analysoitu kattavasti. Niukat tiedot kardinaalin elämästä Urbanus VI:n ja Bonifatius IX:n pontifikaattien ajalta tekevät tulkinnoista haastavia.²⁰⁹ Brandt mainitsee, että d'Alençon olisi turhautunut siihen, miten ranskalaismielinen paavi Gregorius XI (1370–1378) oli kohdellut häntä, ja että siirtyminen roomalaisen paavin alaisuuteen takasi d'Alençonille muun Santa Maria Trasteveren titulaarikirkon.²¹⁰ Poliittiset sidonnaisuudet olivat joka tapauksessa häilyviä skisman aikana. Aikalainen historioitsija Dietrich von Niem kirjoitti teoksessaan *De Scismate*, kuinka jo skisman alkuvaiheilla kuurian virkamiehet olivat epävarmoja liittoutumisistaan.²¹¹ Latalaisen kristikunnan jakautuminen saattoi saada d'Alençonin pitämään Rooman pontifikaattia vaikutusvaltaisempana ja vakaampana ympäristössä, jossa uskollisuus merkitsi tiettyjen ryhmittymien sisällyttämistä tai poissulkemista. Rooman kuuliaisuutensa aikana hän piti silti säännöllistä kirjeenvaihtoa klementistisen eli Avignonin ranskalaiselle paaville uskollisen Pariisin yliopiston Sorbonnen teologisen oppilaitoksen kanssa. Oppilaitoksessa d'Alençonilla oli todennäköisesti myös perhekytköksiä.²¹²

Urbanus VI:n halu nimittää Philippe d'Alençon kuurian uudeksi kardinaaliksi saattoi hyvinkin olla hänen halunsa saada Ranskan kuninkaan tuki väistämättömässä kamppailussa

---

²⁰⁷ Esimerkiksi vuonna 1424 kardinaalilegaatti Branda da Castiglione toi tietyn presbyteerin Johann von Olmützin mukanaan Italiaan *familiaris et capellanus* -nimellä 18 vuodeksi ja johti SS. Stefano e Lorenzon kollegiaaliluostaria, jonka Branda oli perustanut. Schuchard 1987, 56–58.

²⁰⁸ Gramsch-Stehfest 2017, 182.

²⁰⁹ Brandt 1986, 126.

²¹⁰ Brandt 1986, 124–125.

²¹¹ Dietrich von Nieheim, *De scismate*, I, xi, xvii, Erler 1890, 27, 35.

²¹² Hoogewerff 1926, 45; Brandt 1986, 130–131.

vastapuolen kanssa.²¹³ D'Alençon sai erilaisia virkoja ja arvonimiä, kuten Santa Maria Trasteveren kardinaalipappiuden, Flanderin ja Englannin paavillisen legaattiuden ja Tuscian Pyhän Pietarin patriarkaatin yleisvikaariuden. Hänen omaisuuttaan Ranskan Provencessa alettiin luonnollisesti takavarikoida jo tammikuussa 1379, ja hän menetti Auchin arkkipiispakunnan 20. toukokuuta.²¹⁴ Kun otetaan huomioon Philippen rooli ja toiminta Roomassa, voi olla, että hän oli Urbanukselle ja Bonifatiukselle erityisen hyödyllinen todistettaessa Rooman paaviuden pätevyyttä Avignonia vastaan. Oikeastaan juuri tästä syystä d'Alençonilla oli alun perin vähemmän virkoja Roomassa, sen alaisissa alueilla ja hiippakunnissa. Hänen *familiansa* suuri esiintyvyys kopiokirjeissä selittyy sillä, että se pyrki saamaan mahdollisimman hyvän aseman muutoin vakiintuneiden italialaisten kardinaalien *familioiden* joukossa. Toinen mahdollinen syy lienee d'Alençonin aktiivinen ulkopoliittinen toiminta, joka mahdollistaa kansainväliset verkostot ja siten heijastumisen kuurian hallintoon.

On oletettavaa, että henkilökohtainen kunnianhimo ja uran vakaus olivat d'Alençonille olennaisia, mihin Lateraanirekisterien asiakirjat tuntuvat myös viittaavan. Vaikuttaa kuitenkin myös siltä, että d'Alençonilla oli pitkässä juoksussa myös aito halu korjata skisma.²¹⁵ Kuten edellisessä 2 luvussa todettiin, laajemmassa Lateraanirekisterien asiakirjojen yhteydessä d'Alençon on henkilö, joka on tiiviisti yhteydessä moniin ihmisiin, hänellä on monia toistuvia yhteyksiä, hänen vaikutusvaltansa verkostossa on laaja-alainen ja hän on itse tärkeä solmu muiden solmujen yhdistämisessä. Tätä selittää hyvin hänen aktiivinen osallistumisensa paitsi kopiokirjeissä mainittuna vastaanottajana myös eri nimitysten saajien suojelijana. Jotkut verkoston tärkeimmistä toimijoista ovatkin usein Philippen *familiarikseja* tai *dilectejä*. Seuraavassa alaluvussa syntetisoin aiempien alalukujen teemoja ja perehdyn kardinaali d'Alençonin verkoston toimijoihin.

3.3 Kardinaali Philippe d'Alençonin *familia*

Tässä alaluvussa keskityn verkostanalyysissä tärkeäksi todetun kardinaali Philippe d'Alençonin *familiaan*. Johanna-Pauline Thöne mainitsee Skisman aikaisen paavillisen

---

²¹³ Brandt 1986, 125.

²¹⁴ Alençon (D') Filippo. Dizionario Biografico dei Friulani. <https://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/alencon-d-filippo/>

²¹⁵ Brandt 1986, 130.

polyfonian tutkimuksessaan, miten d'Alençonin *familia* oli 1380-luvun lopulla hyvin organisoitu ja koostui seitsemästäkymmenestä jäsenestä, joista noin puolet oli paavin palveluksessa. Huomattava osa heistä oli kotoisin Alankomaista, joiden kirkollinen ura saattoi jatkua kuuriasta esimerkiksi Italian suuriin hoveihin.²¹⁶ Philippe itse vieraili muun muassa Liègessä vuonna 1388 pyrkiessään saamaan monarkkeja, hiippakuntia ja yliopistoja Rooman puolelle kilpailevilta ranskalaisilta legaaateilta.²¹⁷ Liègen hiippakunta oli liittoutunut Rooman puolelle jo 1370-luvun lopussa, mutta paikalliset skismat olivat yleisiä paikallisilla seurakunta- ja luostaritasoilla.²¹⁸ Myös aiemmassa luvussa 2 mainittu Hermannus Stakelwegge, Kölnin Pyhän Yrjön kirkon rovasti, jolla on useasti toistuvia kytköksiä d'Alençonin, oli nimitetty kaniikiksi prebendoineen Liègessä 28 syyskuuta 1391.²¹⁹ Näin ollen d'Alençonin kytkösten maantieteellinen puoli tuntuu painottuvan Alankomaiden alueelle.

D'Alençonin kotitalous eroaa kuurian muista kardinaaleista siinä, että useiden muiden kardinaalien yksityiskappelit olivat tyypillisesti pienempiä, ja niissä oli vain kahdesta kahdeksaan laulajaa.²²⁰ Tämä Philippen *familian* suuri ja pohjoinen kokoonpano osoittaa d'Alençonin ainutlaatuisen aseman Rooman paavin kappelijärjestelmässä. Thöne huomauttaa kuitenkin, että *familiaen* ja yksityiskappeliin kansainvälinen luonne koki skisman aikana erilaisia vaiheita.²²¹ Vuoden 1390-luvulla d'Alençonin *familia* näyttää kuitenkin olleen vahvasti Luoteis-Euroopasta.

Valois'n suvun jäsenenä ja Rooman paavin kardinaalina Philippen *familiaan* kuului oletettavasti sekä kirkollisia että aatelisia toimijoita. Siihen kuului ainakin Bonifatius IX:n pontifikaatin alkuvuosina kaniikkeja, maallikoita, pappeja, kappalaisia, kanttoreita, maistereita, kirjureita, ja presbyteerejä.²²² Käyttämästäni dokumenttiaineistosta paljastuu, että d'Alençonin lähipiiriin kuuluu yksi kappalainen, kahdeksan *familiarista*, kolme *dilectusta* ja kaksi *familiaris et dilectusta*.²²³ Monilla oli koulutustaustaa teologian maistereina, kanonisen oikeuden opiskelijoina ja eri vihkimysasteen pappismiehinä. On varmaa, että d'Alençonilla oli paljon

---

²¹⁶ Thöne 2023, 48. Ks. myös Brandt 1986, 129–130.

²¹⁷ Brandt 1986, 127–128.

²¹⁸ Salonen, Välimäki & Karhu 2025/tulossa.

²¹⁹ RG Online, RG II 03359. <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/2/3359>

²²⁰ Thöne 2023, 48.

²²¹ Thöne 2023, 48–49.

²²² Brandt 1986, 130; liite 1.

²²³ Liite 1.

enemminkin kirkollista ja maallista kotitaloushenkilökuntaa, diplomaattisia ja poliittisia neuvonantajia sekä aatelisia palvelijoita kuin heitä esiintyy Lateraanirekistereissä.

d'Alençonin lähipiiri oli myös varsin aktiivinen kirkollisten nimitysten metsästyksessä²²⁴, kuten liitteestä 1 voidaan tulkita. Alla oleva taulukko 9 kuvaa sitä, millaisia d'Alençonin lähipiiriin liittyvien toimijoiden asiakirjojen tyypit ovat olleet ja millä volyyymillä. Kuten aiemmassa luvussa 2 mainitsin, asiakirjojen sisältö ja tyyppi eroavat määrällisesti toisistaan, sillä tyyppi ei välttämättä sisällä tietoa, joka olisi kategorisoitavissa Lateraanirekisterien tietokantaan.

Taulukko 9. Kardinaali Philippe d'Alençonin familiaan liittyvät asiakirjojen tyypit ja sisällöt

Asiakirjan tyyppi	Määrä	Asiakirjan sisältö	Määrä
Odottava armo (<i>Gratia expectativa</i>)	7	Kaniikki (<i>Canonicus</i>)	6
Etu oikeus (<i>Privilegium/-a</i>)	4	Kaniikki ja prebenda (<i>Canonicus et prebenda</i>)	4
Provisio <i>per obitum</i>	2	Lisä (<i>Canonicus et prebenda supplemento</i>)	2
Etu oikeuden vahvistus (<i>Confirmatio privilegii</i>)	1	Arvovirka (<i>Dignitas</i>)	1
Odottavan armon pidennys (<i>Prorogatio gratia expectativa</i>)	1	Virkatehtävä (<i>Officium</i>)	1
Provisio	1		
Provisio <i>per assecutionem</i>	1		
Provisio <i>per resignationem</i>	1		
Yhteensä	18	Yhteensä	14

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 5, 7, 12

Taulukosta 9 nähdään, että d'Alençonin *familiaan* liittyvät asiakirjat koskivat eniten kaniikinvirkoja ja prebendoja (yhteensä 12), ja asiakirjat olivat tyypiltään eniten odottavia armoja (7) ja provisioita (yhteensä 5). Tämä on yhtenevä piirre myös niissä tilanteissa, joissa huomioidaan myös aineiston muut toimijat. Kytköksiin liittyy myös neljä etuoikeutta, jotka

²²⁴ Käyttämäni termi nimitysten metsästyksessä (engl. benefice hunter) tulee Smithiltä, joka huomioi kuitenkin, että etuuksien haaliminen ei ollut pelkästään ominainen piirre italialaiselle papistolle tai nepotismille, vaan kompleksinen yhdistelmä diplomatiaa, anomuksia ja tukiverkkoja. Smith 2015, 8.

sallivat vastaanottajille jotakin, mikä oli kanonisen oikeuden normien ulkopuolella. Näissä Philippen lähipiiriläiset saivat arvovirkoja, etuoikeuksien vahvistamisia ja vahvistuksia käyttäen *familiaris pape/cardinalis* -termejä odottavien armojen kirjeissä.²²⁵ Tulokset viittaavat siihen, että *familian* jäsenillä oli erityistä kiinnostusta ylempiin ei-hengellisiin virkanimityksiin ja etuoikeuksiin. Näitä virkanimitysten ja etuuksien kategorisointeja käsittelemme tarkemmin alaluvussa 2.1.

D'Alençonin *familian* etuudet liittyvät yleisesti ottaen Saksan, Puolan, Alankomaiden ja Pohjois-Italian alueisiin. Erityisesti korostuvat saksalaiset kaupungit Köln ja Utrecht.²²⁶ Geograafinen jako noudattaa Rooman paavin kuuliaisuutta. Eräs 13.1.1391 päivätty asiakirja sisältää dispensaation eli erivapauden Philippen *familian* jäsenille toimia kanonisen oikeuden määräysten mukaan. Asiakirjassa mainitaan, että d'Alençonin *familiaristen* ei tarvitse residoida viroissaan eli heidän ei tarvitse poistua Italiasta nimettyihin virkapaikkoihinsa.²²⁷ Tämä on tehnyt varmasti virka- ja tehtävänimikkeiden saannista houkuttelevaa.

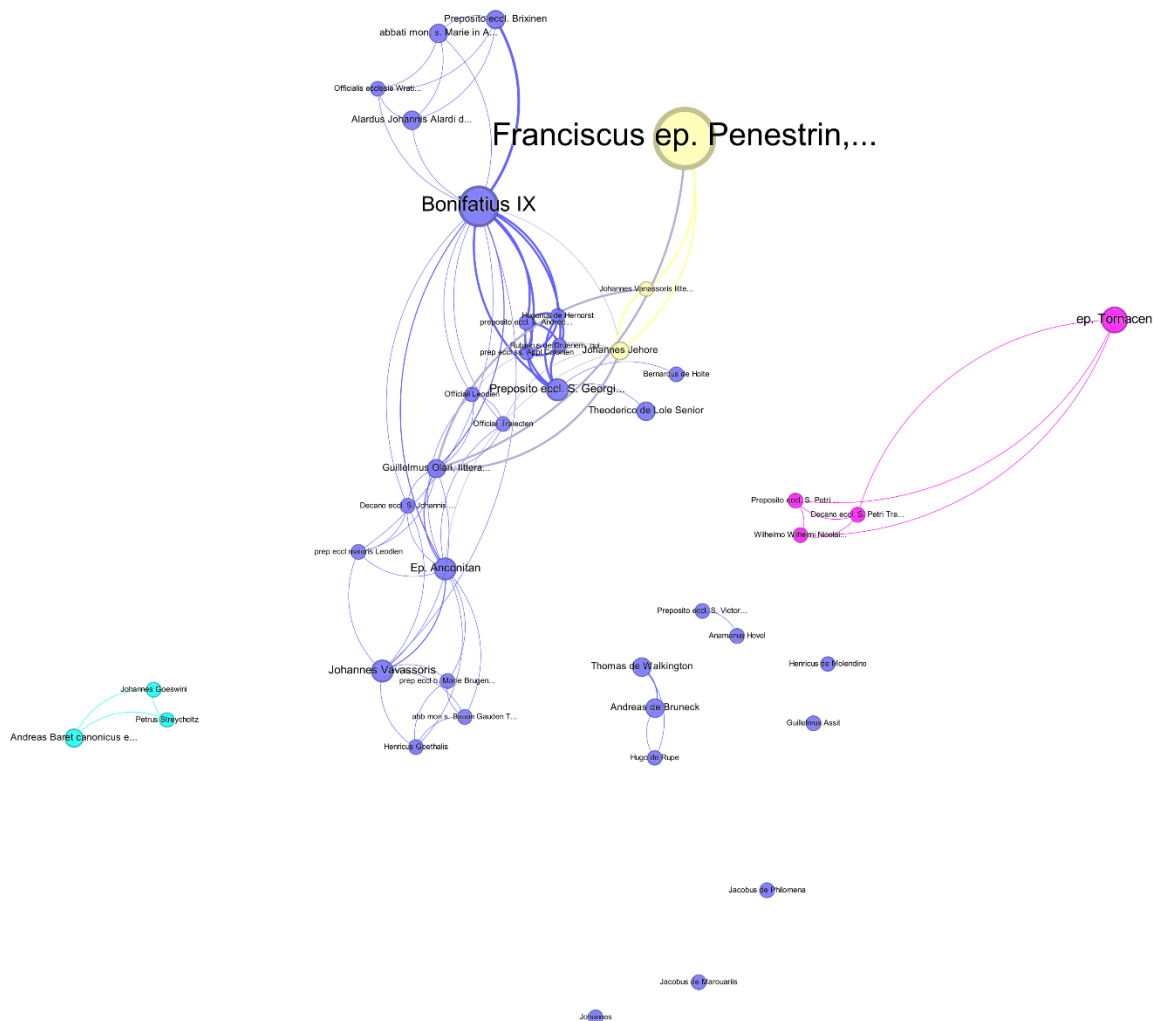
Alla olevassa kuvassa 3 on havainnollistettu Philippe d'Alençonin ego-verkosto eli hänen ja suoraan yhdistettyjen naapurisolmujen muodostama verkosto. Tällä saadaan yhtäältä selville d'Alençonin suora vaikutuspiiri, mutta piilotettuani hänet ego-verkostosta saamme toisaalta paremmin selville myös hänen naapurisolmujensa keskinäiset kytkökset. Ilman kardinaalia verkosto hajoaa 9 pienemmäksi isolaatiosarekkeeksi ja yhdeksi isommaksi komponentiksi. Oikealla jää myös kytköksiä Poncello Orsinin yhteisöstä (pinkki) ja vasemmalle Stefano Palosti de Veraynerisin (turkoosinsininen). Ilman d'Alençonin näillä yhteisöillä ei vaikuta olevan kytköstä muuhun d'Alençonin yhteisöön.

---

²²⁵ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 219r, 232r-v.; *Reg. Lat.* 2, f. 150v-151r.

²²⁶ Liite 1.

²²⁷ AAV, *Reg. Lat.* 13, f. 234v-234v.

Kuva 3. Ego-verkosto: Philippe d'Alençon. Depth: 1. D'Alençon on piilotettu verkostosta. Solmujen väri perustuu modulaarisuusarvoon. Kuvakaappaus: Juuso Karhu. Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Kuvassa 3 Philippe d'Alençonin yhteisö (violetinsininen) vaikuttaa olevan usein tiiviisti yhteydessä Kirkon hallintopäällikkö Francesco Prignaniin (keltainen), mutta myös paavi Bonifatius IX:een. Ilman d'Alençonina näemme kuitenkin, että Gephin algoritmi ei tunnista hallintopäällikköä d'Alençonin yhteisöön kuuluvaksi. Alemman tason verkostoissa vaikuttavat korostuvan kytkökset klustereihin, joissa ovat ainakin Johannes Vavassoris, Johannes Jehore, Guillemus Olari sekä Kölnin rovasti että Italian Anconan piispa. Nämä henkilöt ovat myös

verkostometriikassa merkittävimmästä päästä.²²⁸ Erityisesti korostuu d'Alençonin lähipiirin *familiaris*-tausta, sillä molemmat Johannekset ja Guillelmus Olari on mainittu tällä tittelillä.²²⁹ On ihmeellistä, että kuvassa 3 Jehore ja Vanassoris ovat visualisoinnissa muodostuneet osaksi Prignanin yhteisöstruktuuria, mutta tämä onkin modulaarisuusalgoritmin todennäköisyyslaskelmaa, ei tutkimustulos.

D'Alençonin *familian* ympärillä vaikuttavat muut toimijat voivat ilmentää paavillisen skisman aikaista painetta. Nostan esimerkiksi useaan *familiarikseen* kytkeytyneen Anconitan piispan. Hän oli nimeltään Guglielmo della Vigna (k. 1407), joka oli saanut piispanvihkimyksen vuonna 1386.²³⁰ Vigna saavutti korkean maineen lakiasiantuntijana, mikä toi hänelle merkittäviä tehtäviä Rooman kuuriassa, kuten Bonifatius IX:n aikana suntiona ja apostolisena notaarina. Tehtäviensä luonteen takia hän vietti vain vähän aikaa hiippakunnassaan, ja vaikutti erityisesti Pohjoisemmassa Euroopassa, kuten Alankomaissa ja Saksan alueilla, Avignonin paaviuden vastaisissa kampanjoissa ja kirkon kollektorina.²³¹ Vaikka Vignalla ei ole ilmeisesti osuutta *familian* jäsenenä, hänen merkityksensä klusterissa voi tarkoittaa hänen rooliaan Avignonin paaviuden kamppailuissa erityisesti Alankomaissa. Tämä voi implikoida myös sitä, että Philippen *familian* näkyminen heijastaa juuri tätä skisman aikaista poliittis-hengellistä ulottuvuutta.

Kuten luvussa 2 ilmenee ja kuvasta 3 voidaan nähdä, kardinaalien *familian* jäsenet eivät juuri erotu verkostometriikassa tai visualisoinnissa, jos aineiston kaikki kytkökset huomioidaan. Poikkeuksen muodostavat vain kaksi potentiaalista toimijaa: *familiarikset* Johannes Jehore ja Hugonus de Hernhorst.²³² Heillä on siis useasti toistuvia kytköksiä samojen toimijoiden kanssa eli huomattavasti painoa, joka kahdella ihmisellä on toisiinsa nähden. Johannes Jehore/Jehore de Benis oli luultavasti kotoisin Alankomaista, mutta viittaus "Benisiin" jää minulle epäselväksi. Kuten aiemmin luvussa 2.3. mainitsin, hän oli tiiviisti kytköksissä erilaisten virkanimitysten kanssa, jotka käsittivät muitakin kardinaali d'Alençonin *familian* jäseniä.²³³ Kaikista *familiansa* jäsenistä d'Alençon on ollut verkostometriikassa eniten kytköksissä

---

²²⁸ Katso alaluku 2.3.

²²⁹ Liite 1.

²³⁰ Eubel I., 88.

²³¹ Dalla Vigna. Treccani.

²³² Liite 4.

²³³ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 91r-92r., 12, f. 152r-153r.

Jehoreen.²³⁴ Ulkoisten lähteiden puutteesta johtuen Jehoren tarkempi kuvaus jää kuitenkin tässä tutkielmassa vajaaksi.

Johannes Jehoren jälkeen toinen merkittävä koko verkostossa oleva kardinaalin *familian* jäsen on Hugonus de Hernorst, d'Alençonin kamariherra ja *dilectus* sekä paavin kappalainen.²³⁵ Hänellä on Philippen *familia*-verkostossa suurin painotettu aste eli Hugonuksella merkittävä naapurisolmuihin kohdistuva kokonaisvahvuus. Hän on todennäköisesti Hugo de Hervorst (k. 1399), Saksan Xantenin rovasti ja arkkidiakoni.²³⁶ Bergerin mukaan sukunimi viittaisi saksalaiseen kaupunkiin Pohjois-Reinin tai Westfalenin varrella Kölnin hiippakunnassa. Alueen asukkaat luokiteltiin Pariisin yliopistossa englantilaiseen kansakuntaan (lat. *Natio Anglicana*) kuuluviksi.²³⁷ Englantilainen kansakunta oli yksi neljästä hallinnollisesta ja sosiaalisesta yksiköstä, jotka edustivat englanninkielisiä opiskelijoita ja tutkijoita. Hervorst toimi siellä kuusi kertaa prokuraattorina, ohjasi 18 tutkintoa ja oli useimmiten opettajana.²³⁸

Hervorst oli yksi merkittävimmistä filosofisen ja teologisten tiedekuntien tutkijoista Wienin ja Pariisin yliopistossa.²³⁹ Hervorstilla oli todennäköisesti läheinen suhde loogikko Marsilius von Ingheniin, jonka tekstejä Hervorst laati ja kommentoi.²⁴⁰ Hugo siteerataan usein yhdessä Marsiliuksen kanssa erilaisissa akateemisissa metakommenteissa 1400-luvun aikana, joskin varhaisin tunnettu on vuodelta 1388 Prahasta. Bergerin mukaan nämä seikat osoittavat, että Hervorstilla oli läheiset suhteet Pariisin, Wienin ja Prahan yliopistoihin.²⁴¹ Myös kardinaali d'Alençonilla oli tiiviit yhteydet Pariisin yliopistoon.²⁴² Hänen ja Hervorstin läheinen suhde voi näin ollen viitata siihen, että molemmat olivat orientoituneita akateemiseen maailmaan, haluan pönkittää roomalaisen paavin asemaa ja edesauttaa skisman päättymistä niissä.

Vaikuttaa siltä, että suuren skisman alussa Hervorst suhtautui koko kriisiin melko välinpitämättömästi, sillä Englannin kansakunnan yhteisössä 24. helmikuuta 1379 hän anoi lupaa olla "ikään kuin läsnä" (lat. *tamquam praesens*) paavin rotuluksessa, "olipa hän sitten

---

²³⁴ Taulukko 7, s. 36.

²³⁵ Brandt 1986, 130; liite 1.

²³⁶ Berger 2020, 101.

²³⁷ Berger 2020, 100–101.

²³⁸ Berger 2020, 100–101.

²³⁹ Berger 2020, 102.

²⁴⁰ Berger 2020, 90, 103.

²⁴¹ Berger 2020, 106.

²⁴² Hoogewerff 1926, 45.

Klemens tai Urbanus".²⁴³ Hervorstilla oli kuitenkin kiehtova kirkollinen ura, joka alkoi vuonna 1386, ja hänellä oli kanttorin virka ainakin Kölnissä, Xantenissa, Aachenissa, Utrechtissa ja Bonnissa. Hän oli Xantenin rovasti sekä Kölnin vaikutusvaltaisen arkkipiispa Friedrich III. von Saarwerdenin (k. 1414) yleiskuraattorina. Myöhemmin, 9. marraskuuta 1389, Bonifatius IX:n perustamiskirjassa mainitaan, että Hugo de Hervorst "oli jo jonkin aikaa valmistautunut saamaan teologian kandidaatin tutkinnon Pariisissa ja opiskellut siellä jonkin aikaa kanonista oikeutta".²⁴⁴ Berger tulkitsee, että Hervorst palasi Pariisiin opiskelemaan, mutta ei taiteiden tiedekuntaan.²⁴⁵ Lopuksi Hervorst nimitettiin paavin pronotaariksi ainakin vuosiksi 1390–1399.²⁴⁶

Vieraillessaan Englannissa vuonna 1397 Hervorst nimitettiin kuningas Rikhard II:n vasalliksi ja neuvonantajaksi.²⁴⁷ Vaikka samassa nimityskirjeessä Hervorst sai turvaa ja etuja Englannin kruunulta, hänet mainitaan samassa yhteydessä myös muutamien muiden viranomaisten alaisena, esimerkiksi paavi Bonifatiusen, Kölnin arkkipiispan ja mielenkiintoisesti Ostian piispan Philippe d'Alençonin. Olisi houkuttelevaa tulkita, että Hervorstilla oli edelleen huomattava yhteys d'Alençonin, mutta tämä maininta voitaisiin selittää sillä, että d'Alençon oli valittu kardinaalikollegion dekaaniksi vuonna 1394, joten Englannin kruunun oli vain luonnollista nimetä paavillinen legaatti dekaanin alaisuuteen, kun otetaan huomioon katolisen kirkon arvojärjestys. Ei ole kuitenkaan lainkaan poissuljettua, että tiivistä sosiaalista kytköstä oli edelleen Philippen ja Hugon välillä. Joka tapauksessa on huomattavaa, että Hervorstin urapolku jatkui sangen merkittävänä Bonifatius IX:n alkuvuosienkin jälkeen.

Mitä voidaan sanoa muista d'Alençonin *familian* jäsenistä? Kuten alaluvun 2.3. taulukosta 4 nähdään, Jehoren ja Hernhorstin lisäksi vaikuttavimmat jäsenet ovat Guillelmus Olari ja Johannes Vavassoris. Paavin kirjuri ja kappalainen Guillelmus Olari oli jo menehtynyt kirjeiden dokumentoinnin aikana. Päivämäärään 11 lokakuuta 1390 merkityistä asiakirjoista käy ilmi, että Guillelmuksen kaniikinvirka Liègessä siirrettiin Johannes Vavassorikselle, kun taas kaniikin ja prebendan etuudet Utrechtissa menivät Johannes Jehorelle.²⁴⁸ Vastaavasti taas

---

²⁴³ "[S]ive ille esset Clemens sive Urbanus." Berger 2020, 104.

²⁴⁴ "[Q]ui ad recipiendum gradum baccalariatus in theologia Parisius dudum fuerat paratus et ibidem aliquando in iure canonico studuerat." Berger 2020, 104, viite 73: Sauerland, Urkunden, vol. 6, 77, no. 128.

²⁴⁵ Berger 2020, 104.

²⁴⁶ Berger 2020, 104–105.

²⁴⁷ Berger 2020, 105; Rymer, 1739–1745, O. viii. 1-2. H. iii. p. iv. 130.

²⁴⁸ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 91r-92r, 208r-209r.

metriikassa vähemmälle jäänyt Henricus Goethalis²⁴⁹ — hänkin d'Alençonin *familiaris* — sai kaniikinviran ja prebendan Tournaista väistyvältä Johannes Vavassorikselta.²⁵⁰ Olarin näkyminen metriikassa selittyy siis sillä, että saman kardinaalin *familian* eri jäsenet tai lähipiiriläiset pyrkivät täyttämään vakanssit virat ja tehtävät lähipiirisuhteiden avulla.

Toinen verkostoissa tärkeältä vaikuttava d'Alençonin lähipiirin toimija on Johannes Vavassoris, Utrechtin Pyhän Vapahtajan kirkon kaniikki, joka kirjoitti ylös anekirjeitä.²⁵¹ Hän oli paavillinen kirjuri vuonna 1389 tai 1390. Thöne on esittänyt, että tämä Vavassoris on sama kuin Douain käsikirjoitusfragmentista löytyneen motetin *Ferre solet* (n. 1373) säveltäjä, joka erottuu isorytmisestä rakenteesta ja kooditetusta runollisesta tekstistä. Lisäksi Thöne ehdottaa, että Vavassoris liittyi d'Alençonin *familiaan* Johannes Ciconian kanssa Alankomaista d'Alençonin Saksan legaattiuden aikana. Sekä Vavassoris että Ciconia esiintyvät samalta ajanjaksolta peräisin olevissa asiakirjoissa, mikä viittaa siihen, että oppineita rekrytoitiin koordinoitusti Alankomaista d'Alençonin alaisuuteen.²⁵²

Kardinaali d'Alençonin *familian* kymmenen suurinta -listalle mukaan mahtunut, mutta muuten ei liiaksi erottuva kappalainen Alardus Johannes Alardi de Molendino on kiinnostava tapaus kirkollisten nimitystensä kanssa.²⁵³ Hän on nauttinut erityisen monista nimityksistä, kuten etuoikeudestaan Utrechtin arvovirkaan muilta hakijoilta.²⁵⁴ Hän oli myös paavin kirjuri ja *familiaris*, mutta verkostoissa hän ei juuri erotu. Tässä hahmottuu SNA:n rooli nimenomaisesti sosiaalisten verkostojen esille tuomisessa.

Egidius Ledouille, apostolinen kirjuri, *abbreviator* ja Liègen hiippakunnan Ardennien arkkidiakoni, kuului myös d'Alençonin *familiaan* vuosina 1386–1390.²⁵⁵ Hänet mainitaan kahdessa provisiokirjeessä, joista toinen on päivätty 24. heinäkuuta 1390 ja jossa hänet mainitaan Ostian piispan Philippen kirjurina ja kappalaisena. Ledouille oli kuollut Tivolin

---

²⁴⁹ Degree: 5; Weighted degree: 5.0; Eigenvector centrality: 0.059523; Betweenness centrality: 0.

²⁵⁰ AAV, *Reg. Lat.* 2, f. 150v-151r.; vol. 3, f. 18r-19v, 188r-189v.

²⁵¹ Brandt 1986, 130.

²⁵² Thöne 2023, 48, viite 91.

²⁵³ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 92r-93r. Ks. myös liite 1.

²⁵⁴ AAV, *Reg. Lat.* 2, f. 150v-151r.

²⁵⁵ Brandt 1986, 130; Thöne 2023, 50-51.

kaupungissa, ja Liègen ja Aquileian²⁵⁶ vapautuneet kaniikin ja prebendan virat annettiin Laurentius Fabrille ja Cardinus de Gardinille.²⁵⁷

Tämä alaluku on käsitellyt kardinaali Philippe d'Alençonin *familian* mahdollisten jäsenten esiintyvyyttä Lateraanirekistereissä. Rekisterivolyyymeissa vuosina 1389–1391 esiintyvät jäsenet vaikuttavat koostuvan vahvasti alankomaalaisista, saksalaisista ja italialaisista. Lateraanirekisterien ulkopuolella d'Alençonilla tiedetään olleen kuitenkin myös ainakin ranskalainen *familiaris commensalis*²⁵⁸ ja esimerkiksi useita muita kotitalouteen kuuluvia kirkonmiehiä ja maallikoita. Koko verkostometriikassa ainoastaan Johannes Jehore ja Hugonus de Hervorst nousevat esille, mutta muutoin d'Alençonin kotitalouden jäsenet eivät juuri erotu verkostossa. Toisaalta kun verkostoissa huomioidaan eksplisiittiset *familia*-jäsenyyteen viittaavat toimijat, d'Alençonin *familia* korostuu vahvimmin.

---

²⁵⁶ Aquileiaa koskeva kirje keskeytyy yllättäen. AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 212v.

²⁵⁷ AAV, *Reg. Lat.* 1, f. 59r-59v. Huomasin tämän asiakirjan liian myöhään, jotta se olisi ehtinyt SNA:han.

²⁵⁸ Johannes Pierelot de Bertrix, Thonne-les-Prés'n kirkkoherra (Pfarrer). Brandt 1986, 130.

4 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen analysoinut Vatikaanin apostolisessa arkistossa säilytettävien Lateraanirekisterien asiakirjoihin perustuvaa tietokantaa. Olen tutkinut asiakirjojen sisältöä keskittyen niissä esiintyvien toimijoiden välisiin suhteisiin ja saatuihin virkanimityksiin ja muihin etuihin. Olen tutkinut 16 volyymin asiakirjoista (N = 3968) 155 kopiokirjeessä esiintyviä toimijoiden sosiaalista verkostoitumista käyttäen digitaalisiin humanistiin tieteisiin soveltuvia menetelmiä, tässä tapauksessa sosiaalista verkostanalyysiä (SNA). Verkostonäkökulman vahvuus antaa suurten tietokokonaisuuksien analysoinnissa mahdollisuuden paljastaa erilaisia kytköksiä lähdetietojen näennäisestä kaaoksesta. SNA:n avulla olen tutkinut paavi Bonifatius IX:n aikaisten kardinaalien verkostoja, jonka pääpainona ovat kardinaalien *familia*-verkostot. Sosiaalisessa verkostanalyysissä olen ollut kiinnostunut eniten aktiivisista kardinaaleista ja heidän aktiivisista lähipiireistään, ja tästä muodostuneesta kokoonpanosta huomioin sosiaaliset ulottuvuudet.

SNA:n käyttö historiallisessa tutkimuksessa on hedelmällistä, sillä menetelmä voi antaa historiantutkimukseen sellaisia työkaluja ja tulkinnan mahdollisuuksia, jotka olisivat ihmiselle mahdottomia toteuttaa tai yksinkertaisesti aivan liikaa aikaa vieviä. Tutkimukseni edetessä onkin korostunut SNA:n hyöty nostaa esille kirkkohallinnossa ja sen kautta vaikuttaneita toimijoita, joille voidaan osoittaa merkitystä ja vaikutusta uusilla tavoilla, kuten verkostometriikassa käytetyillä tunnusluvuilla. Käyttämäni tunnusluvut ovat olleet aste, painotettu aste, ominaisvektorikeskeisyys ja välillisyyysluku. Tulokset ovat antaneet keinoja osoittaa konkreettisesti, ketkä toimijat ovat olleet itse esillä verkostoissa ja toisaalta heidän vaikutusalueensa muuhun verkostoon.

Luvussa 2 luoduista verkostoista ja datametriikasta korostuvat tietyt solmut ja linkit, joita on käsitelty kontekstualisoivasti luvussa 3. Bonifatius IX:n paaviuden ensimmäisten kahden paaviusvuosien 1389–1391 aikana Lateraanirekistereissä korostuvat erityisesti kardinaalit Philippe d'Alençon, Landolfo Maramaldo ja Francesco Morigotti Prignani. Heillä on verkostoissa huomattavimmat määrät yksittäisiä ja toistuvia kytköksiä, ja heillä on verkostoissa laaja vaikutusvalta, ja he toimivat eniten eri ryhmien välittäjinä tai yhdistäjinä. Muista toimijoista korostuvat italialaisten, alankomaalaisten, englantilaisten ja saksalaisten hiippakuntien piispat sekä tietyt ylemmät kirkolliset toimijat. Tämä on ymmärrettävää siinä mielessä, että hallintoasioissa piispalla odotettiin olevan viimeisimmät ja tärkeimmät päätökset.

Kaikista eniten muista toimijoista korostuvat kuitenkin paavi Bonifatius IX, Tuyn piispa Turibius Fernandi ja Barin arkkipiispa Giacomo Carafa. Paavin näkyvyys verkostossa on ymmärrettävää, mutta Turibius Fernandi ja Barin arkkipiispa ovat kiintoisia toimijoita. Fernandi on todennäköisimmin byrokratiataustainen kirkon harmaa eminenssi eli kullisseissa toimiva vaikutusvaltainen henkilö ja aktiivinen asiakirjojen eksekuuttori. Arkkipiispa Carafan näkyvyys voi ilmentää hänen perhesiteitään kuurian kardinaaleihin ja paaviin, ja hänen hiippakuntansa onkin napolilaisella ydinalueella. Fernandi ja arkkipiispa eivät ole joka tapauksessa asiakirjoissa eksplisiittisesti kardinaalien kotitalouksien jäseniä.

Asiakirjoissa esiintyvät toimijat korostuivat eri tavoin. Kuten pro gradussani on ilmennyt, ranskalainen kardinaali Philippe d'Alençonin rooli kirkon organisaation verkostossa oli olennainen. Aiempi tutkimus on keskittynyt d'Alençonin biografiaan ja urakehitykseen. D'Alençonin *familiasta* ei ole tietääkseni laajoja tutkimuksia, mutta Hans-Jürgen Brandt ja Johanna-Pauline Thöne antavat hyvän ja lyhyen yleiskuvan jäsenistä. Sosiaalinen verkostonalyysini tarjoaa lisätietoja aiheesta. D'Alençonin *familian* merkitys korostuu Bonifatius IX:n ensimmäisen kahden paaviusvuoden aikana vuosilta 1389–1391. Asiakirjoissa mainittujen sisältöjen aiheet sijoittuvat pääpiirteisesti Saksaan ja Alankomaihin. Perinteisellä tekstianalyysillä d'Alençonin roolia voi pitää aktiivisena, mutta SNA on tuonut uniikkeja tapoja tulkita tätä merkitystä. Esimerkiksi linkkien painoarvot korostavat hänen kytköksiään eniten paaviin, Kölnin ylemmän kirkkohierarkian eri toimijoihin ja oman *familiansa* jäseniin.

Aikaisempi skisman aikainen ja kuurian historiografia on korostanut kardinaalien ja paavin nepotistista luonnetta, mutta tuoreempi tutkimus on pyrkinyt myös haastamaan näitä käsityksiä. Esimerkiksi tutkimistani 134 virkanimityksestä ja muusta asiakirjojen sisällöstä noin 60 % käsittää muita kuin kardinaaleja. Verkostoanalyysi on osoittanut myös, että noin 9/10 edunsaaneista on saajilleen kertaluonteisia eli suurimmalle osalle etuuksien metsästäminen ei ollut olennaista. Paavillisissa kopiokirjeissä useat etuudensaajat mainitaan jonkun kardinaalin *familiariksena, dilectuksena, capellanuksena* tai muussa vastaavassa roolissa. Tämä tarkoittaa tutkimukseni kannalta sitä, että kardinaali on toiminut kyseisen toimijan suojelijana ja on näin ollen todennäköinen *familian* jäsen. Kaikista kardinaaleista Philippe d'Alençon on suojelijana eniten eli noin 24 % asiakirjojen sisällöissä eli 17 kertaa. Toisella sijalla on unkarilainen Bálint Alsáni noin 18 %:lla eli 13 määrällä. Tämä on sikäli kiinnostavaa, sillä kaikista asiakirjoista löydetystä 24 kardinaalista d'Alençon ja Alsáni eroavat muutoin italialaisvaltaisesta kuurian

kardinaalien ryhmästä. Tämä voi tarkoittaa sitä, että ranskalaisen ja unkarilaisen kardinaalin *familiat* tarvitsivat enemmän tukea kuin italialaiset.

Kardinaalien ja eri toimijoiden välisissä asiakirjakytköksissä korostuvat provisiot ja odottavat armot. Yhdessä nämä muodostavat noin 81 % koko käyttämästäni aineistomateriaalista. Asiakirjoissa mainitut etuudet koskevat eniten kaniikinvirkojen ja prebendojen saantia eli yhteensä noin 45 % koko aineistosta. Havainto vaikuttaa olevan linjassa aiemman tutkimuksen kanssa siinä, mitä etuuksia edunsaajat saivat. Jos kardinaaleja ei huomioida asiakirjojen tyypeissä ja sisällöissä, lopputuloksena korostuvat eniten odottavat armot ja provisiot (yhteensä noin 76 %) sekä kaniikin ja prebendan etuudet (yhteensä noin 61 %). Toisin sanoen kardinaalit saivat vain prebendoja sisältäviä kaniikinvirkoja, ja muut toimijat vain kaniikinvirkoja tai kaniikinvirkoja prebendoineen. Muut toimijat saivat myös huomattavasti vähemmän rovastinvirkoja (yhteensä 3) kuin kardinaalit (yhteensä 13). D'Alençonin *familian* jäsenet saivat myös eniten kaniikinvirkoja ilman prebendoja tai niiden kanssa (yhteensä 12) ja yksittäisen arvoviran ja *officiumin*. Asiakirjojen tyypit ovat vastaavasti eniten odottavia armoja (yhteensä 8) ja provisioita (yhteensä 5), mutta myös erioikeuksia (yhteensä 5).

Olen päässyt perinteisiä historiallisia tutkimusmenetelmiä pidemmälle käyttämällä SNA:ta eksploratiivisesti. Philippe d'Alençonin *familia* on merkittävimmin esillä verkostodatassa. Ainoastaan kaksi toimijaa yltyvät verkostometriikan tunnuslukujen kymmenen suurinta - listaukseen painotetuilla asteillaan: Hugonus Hervorst ja Johannes Jehore, jotka ovat myös listauksien ainoat eksplisiittiset kardinaalin *familiarikset*. Kaikista kardinaalien *familiaeen* todennäköisesti kuuluvista toimijoista esiintyvät kuitenkin myös Landolfo Maramaldon, Rinaldo Brancaccion ja Bálint Alsánin jäsenet. Kytköksissä korostuvat kuitenkin kardinaali d'Alençonin jäsenet. Verkostometriikasta voimme tulkita, että kellään heistä ei ollut erityisen merkittävää välillisyyysluku-arvoa eli yksikään *familian* jäsen ei ollut erityisen tärkeä solmu muiden solmujen yhdistämisen kannalta. Toisin sanoen, jäsenet eivät olleet merkittäviä eri ryhmien yhdistäjiä. Myöskään ominaisvektorikeskeisyys paljastaa, että heillä ei ollut verkostoissa erityisen laajaa vaikutusvaltaa eli makrotasolla heidän roolinsa ei ole korostunut. Sen sijaan tietyt jäsenet saattoivat olla melko usein moneen ihmiseen kytköksessä (Johannes Jehore) ja hyvin usein samoihin toimijoihin (Hugonus de hernhorst). Tällä on merkitystä sille, että se voi kertoa esimerkiksi yksilön urakehityksen näkymisestä. Toisaalta aineiston luonne liittyy vahvasti vain virkanimityksiin, joten verkostotulkinta on tässä mielessä rajallinen.

Philippe d'Alençonin *familian* jäsenten kansallinen ja maantieteellinen tausta ja etuuksiin liittyvät kohdemaat ovat voittopuolisesti Saksan, Puolan, Alankomaiden, erityisesti Liègen, ja Pohjois-Italian alueita, mikä vastaa paavillisen skisman aikaista jakoa. Tulokset voivat viitata siihen, että vuosien 1389–1391 aikana Alankomaiden ja Saksan hiippakunnat ja instituutiot olivat kriittisiä pitää Rooman vaikutusvallan alla. D'Alençon ja hänen *familiansa* jäsenten kytkökset voivat viitata pyrkimykseen saada vaikutusvaltaa yhtäältä kuuriassa, toisaalta kansainvälisesti ja saajan kotikonnuilta. Historiallinen kontekstualisointi nostaa esille kytkökset myös Pariisiin yliopistoon, joka oli tärkeä väylä niin d'Alençonille kuin hänen *familiansa* monille jäsenille. Myös kirkollinen urakehitys on nähtävissä esimerkiksi Hugo de Hervorstin kohdalla. Saman kardinaalin *familian* jäsenten väliset urakehitykset, tulonlähteiden varmistaminen ja kertaluonteiset etuudet ja virat olivat myös risteäviä ja tietyssä mielessä periytyviä: yhden jäsenen menehdyttyä saman *familian* jäsenet saattoivat hakea vapautuneihin virkoihin ja saada niitä, kuten kappalaisen Guillelmus Olarin esimerkki osoittaa.

Tutkimuksessani ei pidä liioitella vuorovaikutusten merkittävyyttä eri henkilöiden välillä. On täysin mahdollista, että esimerkiksi eksekuutorit eivät olleet koskaan tavanneet toisiaan, sillä suurin osa yhteyksistä on luultavimmin ollut puhtaasti byrokraattista. Toistuvat maininnat herättävät kuitenkin luontevasti kiinnostusta roolin suuruuteen, kuten piispa Turibius Fernandin kohdalla. Vaikka SNA:n kvantitatiivinen lähestymistapa tarjoaa arvokasta tietoa, se ei välttämättä tavoita asiakirjojen kulttuurisia tai kontekstuaalisia vivahteita. Kardinaalien ja heidän lähipiirinsä välisistä yhteyksistä on kuitenkin mahdollista todeta paljonkin. Osa heistä on ollut hyvin tunnettuja henkilöitä, joilla on rikas historiallinen tausta, kuten Hugonus de Hervorstillä, kun taas osa heistä on meille hyvin tuntemattomia.

Kimmo Elon ja Olli Kleemolan (2015) tavoin tutkimuksessani on käytetty SNA:n menetelmiä historiallisen todistusaineiston eksploraatiivisessa tutkimuksessa. Paavillisten kopiorekisterien asiakirjojen sisällöt ovat itsessään hyvin rajallisia analyysin välineiksi, sillä ne sisältävät usein valikoitua tietoa toimijoiden välisistä suhteista. Tämä johtuu myös asiakirjojen byrokraattisesta luonteesta. Ne eivät esimerkiksi kerro osapuolten kokemista tunteista ja muista inhimillisistä ulottuvuuksista. SNA:ssa voi esiintyä myös teknisiä ongelmakohtia, kuten esimerkiksi samojen henkilöiden esiintymistä kaksi kertaa väärän identifioinnin takia, mikä heijastuu itse tulkintaan. Rekisterivolyymien otoskoko ei myöskään ole kaiken kattava, jotta voitaisiin väittää SNA:n olevan itsessään riittävä tulkinnan väline. Koska kardinaalien *familian* jäsenet eivät ole

verkostossa määrällisesti niin suuressa roolissa, jo muutaman lisäasiakirjan otos voi muuttaa toimijoiden merkittävyyden asetelmia.

Tulevaisuudessa olisi hyödyllistä tutkia esimerkiksi sitä, miten verkostot kehittyivät ajallisesti tai miten ne vaikuttivat laajempaan kirkolliseen tai yhteiskunnalliseen järjestelmään. Vaikka tuloksista ei tule tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä, havainnot ovat hyvä osoitus siitä, että eksploratiivisen SNA:n avulla on mahdollista paljastaa merkittäviä henkilöitä, verkostoja ja sosiaalisia kytköksiä, jotka muuten jäisivät piiloon aineistoissa. Kardinaalien kytkösten kohdalla tämä on osoittautunut esimerkiksi Philippe d'Alenconin, Johannes Jehoren ja Hugonus de Hervorstin kohdalla.

Päätutkimuskysymys herättää luontevasti muita sivukysymyksiä esimerkiksi paavin ja kardinaalien välisten kytkösten vahvemmassa analyysistä ja paavin *familian* jäsenistä. Näihin kysymyksiin ei voida vastata tässä tutkielmassa, koska sen päätarkoitus on tutkia kardinaalien lähipiirin välisiä yhteyksiä eikä kardinaalien yksittäisiä nimitysten määriä sinänsä. Tutkimus on kuitenkin valottanut jonkin verran perheenjäsenten suosimista, joka ilmenee jo Bonifatiuksen ensimmäisiltä vuosilta, mutta ei välttämättä volyymillä, jota aiempi tutkimus on ehdottanut.

Tämä tutkimus on tarjonnut uutta tietoa paavillisten asiakirjojen sisältämistä yhteyksistä ja kardinaalien *familiaesta*. Tutkimus on pyrkinyt osoittamaan, että toimijoiden verkostot kietoutuivat vallan, eturyhmien, politiikan, kertaluontoisten etuuksien, suosimisten ja urakehityksien ympärille. Samalla tutkimus on osoittanut, että kiehtovien mahdollisuuksien lisäksi sosiaalisten verkostojen analyysin haasteet ja rajoitukset ovat moninaiset. Yleensä niihin kuuluvat kaikkien historiallisten asiakirjojen klassiset rajoitukset, kuten puuttuvien tai säilyneiden asiakirjojen määrä. Paavin kirjeet – tai hallinnolliset kirjeet yleensä – voivat edustaa tiettyä sosiaalisen verkoston hetkeä, jolloin eri ryhmät kokoontuvat yhteen tiettyä tarkoitusta varten. Kirjeet voivat kuitenkin antaa pääsyn ymmärtää sosiaalista verkostoitumista tietyssä kontekstissa ja laajentaa ymmärrystämme keskiaikaisista instituutioista ja niiden sosiaalisista dynamiikoista.

Lähteet

Arkistolähteet:

AAV = Archivio Apostolico Vaticano. Reg. Lat. = Registra Lateranensia.

Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Painetut lähteet:

Calendar of Papal Registers Relating To Great Britain and Ireland: Volume 4, 1362-1404.

Edited by W. H. Bliss and J. A. Twemlow. London, His Majesty's Stationery Office 1902.

British History Online, <http://www.british-history.ac.uk/cal-papal-registers/brit-ie/vol4>. [haettu 9.10.2023].

Conscriptio. Robert E. Lerner (ed.). Alfonso Pecha's Treatise on the Origins of the Great Schism: What an Insider "Saw and Heard". *Traditio*, Vol. 72. Cambridge University Press, Cambridge 2017, 411–451. <https://www.jstor.org/stable/26421466>. [haettu 4.12.2023]

Dietrich von Nieheim. *De scismate libri tres*. G. Erler (ed.). Veit & Comp., Leipzig 1890.

Vatikáni okmánytár. *Bullae Bonificii IX. P. M. IX. Bonifác pápa bullái. 1389–1396*. Mon. Vat. Hun. I/3., Budapest 1889.

Tutkimuskirjallisuus:

Berger, Harald. "Which Hugo? This One! Hugo de Hervorst." *Vivarium* vol. 58, no. 1–2 (2019), 89–110.

Bombi, Barbara. "The Medieval Background to the Cardinal's Office." Toim. Hollingsworth, Mary, Miles Pattenden, and Arnold Witte. *A Companion to the Early Modern Cardinal*. Brill, Leiden 2020, 9–22.

Boyle, Leonard E.. *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings*. Pontifical Institute of Mediaeval Studies. *Subsidia mediaevalia* 1. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto 1972.

Brandt, Hans-Jürgen. "Kardinal Philippe d'Alencon (1338/39-1397). Zur Biographie Eines Päpstlichen Legaten Römischer Obedienz Für Deutschland Während Des Großen Abendländischen Schismas." *Ecclesia Peregrinans*. 1986, 119-132.

Caciorgna, Maria Teresa. "Dinamiche di Curia e ascese sociali (secoli XIII-XIV). Esempi e riflessioni." Toim. Cristina Carbonetti Vendittelli e Marco Vendittelli. *La Mobilità Sociale Nel Medioevo Italiano. 5. Roma e La Chiesa (Secoli XII-XV)*. Viella, Roma 2017, 23–38.

Courtel, Anne-Lise. "Les clientèles des cardinaux limousins en 1378." *Mélanges de l'école française de Rome* 89.2. (1977), 889-944. doi : <https://doi.org/10.3406/mefr.1977.2428>

De Valeriola, Sébastien. "Can historians trust centrality?" *Journal of Historical Network Research*, vol. 6, no. 1, 2021, 85–125. DOI: 10.25517/jhnr.v6i1.105.

Elo, Kimmo ja Kleemola, Olli. "Verkostoanalyysi historiallisten aineistojen eksploratiivisena analyysimenetelmänä: Esimerkkinä sotavalokuvat." *Historiallinen aikakauskirja* (113). No. 4. Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto, Helsinki 2015, 412–428.

Emich, Birgit: "The Cardinal Nephew." Toim. Hollingsworth, Mary, Miles Pattenden, and Arnold Witte. *A Companion to the Early Modern Cardinal*. Brill, Leiden 2020, 71–88.

Esch, Arnold: *Bonifaz IX. und der Kirchenstaat*. Bibliothek des deutschen historischen Instituts in Rom, Band XXIX. Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1969.

Eubel, Konrad. *Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel*, Vol. I. Editio altera. Sumptibus et Typis Librariae Regensbergianae, Monasterii 1913.

Fazioli, K. Patrick. "Modeling the Middle Ages: A Review of Historical Network Research on Medieval Europe and the Mediterranean World." *Social and Intellectual Networking in the Early Middle Ages*. Toim. Michael J. Kelly & K. Patrick Fazioli. Punctum Books, 2023, 37–68. <http://www.jstor.org/stable/jj.3452822.5>.

Gramsch-Stehfest, Robert. "'[...] auctoritate Bartholomei antipape decanatum possidere pretendat' – Chancen und Risiken innerkirchlicher Spaltungen aus der Perspektive regionaler Akteure." *Der Verlust der Eindeutigkeit. Zur Krise päpstlicher Autorität im Kampf um die Cathedra Petri*. Toim. Harald Müller. Schriften des Historischen Kollegs, De Gruyter Oldenbourg, 2017, 163–86. <https://doi.org/10.1515/9783110463934>

Gramsch-Stehfest, Robert. "Von der Metapher zur Methode. Netzwerkanalyse als Instrument zur Erforschung vormoderner Gesellschaften." *Zeitschrift für Historische Forschung* 47, no. 1, 2020, 1–39.

Gregorovius, Ferdinand. *Rome and Medieval Culture: Sel. from "History of the City of Rome in the Middle Ages. [1859–1872]"* Toim. K. F. Morrison. Käänt. Mrs. Gustavus W. Hamilton. The University of Chicago Press, Chicago 1971.

Hammond, Matthew & Jackson, Cornell. *Social Network Analysis and the People of Medieval Scotland (1093-1286) Database*. Centre for Scottish and Celtic Studies, University of Glasgow 2017.

Hancock, Annabel. "Tracing Connections: Using Network Analysis to Study Trade and Movement in the Mediterranean in the 11th to 14th Centuries." *Digital Scholarship in the Humanities* 38, no. 4, 2023, 1536–1563.

Harvey, Margaret. *The English in Rome, 1362-1420: Portrait of an Expatriate Community*. Cambridge University Press, Cambridge 2000.

Harvey, Margaret. "The Household of Cardinal Langham." *Journal of Ecclesiastical History*, Vol. 47, No. 1. Cambridge University Press, Cambridge 1996, 18–44.

Hollingsworth, Mary. "The Cardinal's Household." Toim. Hollingsworth, Mary, Miles Pattenden, Arnold Witte. *A Companion to the Early Modern Cardinal*. Brill, Leiden 2020, 260–275.

Ibáñez, Jorge Díaz. "Clérigos Familiares De Cardenales Extranjeros, Oficiales De La Curia Pontificia Y Súplicas Beneficiales En Castilla En Época De Clemente Vi (1342-1352)." *Espacio, Tiempo y Forma* no. 36 (2023), 409–454. doi:<https://doi.org/10.5944/etfiii.36.2023.33760>.

Jackson, Cornell and Hammond, Matthew. "Use of Social Network Analysis to Explore the People of Medieval Scotland." Toim. Mills, Clare, Michael Pidd and Jessica Williams. *Proceedings of the Digital Humanities Congress 2014*. The Digital Humanities Institute, Sheffield 2014. Available online at: <<https://www.dhi.ac.uk/books/dhc2014>> [haettu 15.2.2024]

Kadry, Seifedine, and Mohammed Z. Al-Taie. *Social Network Analysis: An Introduction with an Extensive Implementation to a Large-Scale Online Network Using Pajek*. Bentham Science Publishers, 2014, 3–35.

Knutas A., & Porras, J.. Sosiaalinen verkostoanalyysi opetuksessa – verkkoympäristöstä luokkahuoneeseen. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 19(3), 2017, 24–38.

Krofta, Camilli. *Acta Urbani VI. Et Bonifatii IX. Pontificum Romanorum. Vol. I (1378–1396)*. Typis Gregerianis, Praga 1903.

Lerner, Robert E. "Alfonso Pecha's Treatise on the Origins of the Great Schism: What an Insider 'Saw and Heard'." *Traditio*, Vol. 72. Cambridge University Press, Cambridge 2017, 411–451. <https://www.jstor.org/stable/26421466>. [haettu 4.12.2023]

Scott, John. *What Is Social Network Analysis?* Bloomsbury Academic, London 2012.

Meyer, Andreas. "The Curia: The Apostolic Chancery." *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution*. Toim. Keith (Keith D.) Sisson and Atria A. Larson. Brill, Leiden, Netherlands 2016, 239–258.

Miranda, Salvador. "The Cardinals of the Holy Roman Church." <https://cardinals.fiu.edu/cardinals.htm>.

Newman, M. E. J.. "Modularity and community structure in networks." In *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 103, no. 23. 2006, 8577–8582.

Nowak, Jessika. "Grenzüberschreitende Netzwerke. Frankreich und Burgund im 'Repertorium Germanicum' Sixtus' IV." In *Die römischen Repertorien: Neue Perspektiven für die Erforschung von Kirche und Kurie des Spätmittelalters (1378–1484)*. Toim. Claudia Märkl, Imrgard Fees, Andreas Rehberg, and Jörg Voigt. Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 145. Boston: De Gruyter, Berlin 2023, 361–93. <https://doi.org/10.1515/9783110681888>.

Palmer, James A.. *The Virtues of Economy: Governance, Power, and Piety in Late Medieval Rome*. Cornell University Press, Ithaca 2019.

Paravicini Bagliani, Agostino, and Pietro Silanos. "The Papacy and Italian Politics." *A People's Church: Medieval Italy and Christianity, 1050–1300*. Toim. Agostino Paravicini Bagliani, Neslihan Şenocak, Agostino Paravicini Bagliani, and Neslihan Şenocak. Cornell University Press, Ithaca 2023, 21–46. <https://doi.org/10.1515/9781501716799-005>.

Partner, Peter. *The Pope's Men: the Papal Civil Service in the Renaissance*. Oxford, 1990.

Pattenden, Miles and Witte, Arnold. "The Early Modern Historiography of Early Modern Cardinals." Toim. Hollingsworth, Mary, Miles Pattenden, and Arnold Witte. *A Companion to the Early Modern Cardinal*. Brill, Leiden 2020, 435–452.

Richardson, C.M. *Reclaiming Rome: Cardinals in the Fifteenth Century. Brill's Studies in Intellectual History*. Vol. 173. Brill, Leiden 2009.

Repertorium Germanicum. Deutsches Historisches Institut in Rom. RG Online. Romana Repertoria. <http://www.romana-repertoria.net/>.

Rollo-Koster, Joëlle. *The Great Western Schism, 1378-1417: Performing Legitimacy, Performing Unity*. Cambridge University Press, Cambridge 2022.

"Rymer's Foedera with Syllabus: July-September 1397." Rymer's Foedera Vol. 8. Toim. Thomas Rymer. Apud Joannem Neulme, London 1739-1745, 1-16. British History Online. Web. <https://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol8/pp1-16> [haettu 16.1.2024].

Räsänen, Marika & Kirsi Salonen. "The Schism in Rome: Introduction." *Religious Communities in Rome in the Great Western Schism*. École française de Rome (EFR). [Manuscript submitted for publication]. 2025.

Salmi, Hannu. *What Is Digital History?* Polity Press, Cambridge 2021.

Salonen, Kirsi. "Keskiajantutkimus ja Vatikaanin arkistot." Anttila, Jaakko Olavi, ja Esko M Laine. *Yleisen kirkkohistorian lähteet ja tutkimus*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 2011, 72–83.

Salonen, Kirsi. *Kirkollisen oikeudenkäytön päälähteillä: Sacra Romana Rotan toiminta ja sen oikeudellinen tausta myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alun taitteessa*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 2012.

Salonen, Kirsi & Reima Välimäki. "Kriisi ja mahdollisuus: verkostanalyysin näkökulmia Bonifatius IX:n kuurian lännen suuressa skismassa." Toim. Lampinen-Enqvist, Olli, Annaleena Sevillano, Miika Ahola, and Petra Kuivala. *Suomen kirkkohistoriallinen seura: vuosikirja 2021: Kriisit kristinuskon historiassa = Finska kyrkohistoriska samfundet: årsskrift 2021: Kriser i kristendomens historia*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 2021, 30–54.

Salonen, Kirsi. "The Medieval Source Material from the Papal Curia." Toim. Salonen, Kirsi, Anna-Stina Häggglund, Claes Gejrot. *Scandinavia and the Vatican Archives: Papers from a Conference in Stockholm 14-15 October 2016*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, Stockholm 2022, 83–124.

Salonen, Kirsi, Reima Välimäki and Juuso Karhu. "The Papal Curia and the Religious Orders during the Great Western Schism." *Religious Communities in Rome in the Great Western*

Schism. Toim. Marika Räsänen ja Kirsi Salonen. *École française de Rome (EFR)*. [Hyväksytyt, tulossa 2025].

Saxena, Akshati, and Sudarshan Iyengar. "Centrality Measures in Complex Networks: A Survey," 2020. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2011.07190>.

Schuchard, Christiane. *Die Deutschen an der päpstlichen Kurie im späten Mittelalter (1378–1447)*. Max Niemeyer, Verlag Tübingen 1987.

Smith, Thomas W. "The College of Cardinals Under Honorius III: A Nepotistic Household?" *Studies in Church History* 50. 2014, 74–85. DOI:10.1017/S0424208400001650.

Smith, Thomas W. "The Development of Papal Provisions in Medieval Europe." *History Compass* 13. 2015, 110–121.

Takayama, Hiroshi. "Familiars Regis and the Royal Inner Council in Twelfth Century Sicily." *The English Historical Review*, vol. 104, no. 411, 1989, 357–72. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/571739>. [haettu 8.11.2023]

Ullmann, Walter. *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*. 2nd ed. Routledge, London 2003. <https://doi.org/10.4324/9780203349526>.

Visceglia, Maria Antonietta. "The Pope's Household and Court in the Early Modern Age." Toim. Jeroen Duindam, Tülay Artan and Metin Kunt. *Royal Courts in Dynastic States and Empires*. Brill 2011.

Weiß, Stefan: "The Curia: Camera." *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution*. Toim. Keith (Keith D.) Sisson and Atria A. Larson. Brill, Leiden, Netherlands 2016, 220–238.

Wendling, Miriam: *Cardinal Adam Easton (c. 1330-1397): monk, scholar, theologian, diplomat*. Amsterdam University Press, Amsterdam 2020.

Wurpts, Bernd. "The Value of Network Analysis in Historical Sociology: Economic and Social Relations in Medieval Lübeck." *The Power of Networks: Prospects of Historical Networks Research*. Toim. Florian Kerschbaumer, Linda von Keyserlingk-Rehbein, Martin Stark and Marten Düring. Routledge, Abingdon 2020, 56–84.

Zutshi, Patrick, and Miriam Wendling. "Adam Easton and the Great Schism." *Cardinal Adam Easton (c. 1330-1397): monk, scholar, theologian, diplomat*. Toim. Wendling, Miriam. Amsterdam University Press, Amsterdam 2020, 29–64.
<https://doi.org/10.1515/9789048550654-005>.

Sanakirjat ja ensyklopediat:

Alençon (D') Filippo. *Dizionario Biografico dei Friulani*.
<https://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/alencon-d-filippo/> [retrieved 8.1.2024].

Annates. *Encyclopaedia Britannica*.
https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Annates [haettu 29.11.2023].

Boudinhon, A., & Fanning, W.. "Parish." *The Catholic Encyclopedia*. Robert Appleton Company, New York 1911. <http://www.newadvent.org/cathen/11499b.htm> [haettu 13.11.2024].

Carafa. *Treccani*. Enciclopedia on line. Avainsanat: Carafa.
<https://www.treccani.it/enciclopedia/carafa/> [haettu 20.12.2024].

CARBONE, Francesco. *Treccani*. Avainsanat: Carbone, Francesco Carbone. Arnold Esch. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 19, 1976.
[https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-carbone_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-carbone_(Dizionario-Biografico)/) [haettu 16.3.2023].

DALLA VIGNA, Guglielmo. *Treccani*. Avainsanat: Dalla Vigna, Guglielmo. Di Vincenzo Di Flavio. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 32 (1986).

https://www.treccani.it/enciclopedia/guglielmo-dalla-vigna_%28Dizionario-Biografico%29/ [haettu 1.1.2025].

Dunford, David. "Canon." In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 3. Robert Appleton Company, New York 1908. <http://www.newadvent.org/cathen/03252a.htm>. [haettu 6.11.2024].

Familiar. *Cambridge Dictionary*.
<https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/familiar> [haettu 11.3.2024].

Meehan, Andrew B.. "Canonical Provision." *Catholic Encyclopedia*, Vol. 12, 1913. [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Canonical_Provision](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Canonical_Provision) [haettu 24.10.2024].

Meehan, Andrew. "Provost." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 12. Robert Appleton Company, New York 1911. <http://www.newadvent.org/cathen/12517a.htm>. [haettu 6.11.2024].

MARAMALDO, Landolfo. *Treccani*. Key words: Maramaldo, Landolfo. Dieter Girgensohn. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 69, 2007. [https://www.treccani.it/enciclopedia/landolfo-maramaldo_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/landolfo-maramaldo_(Dizionario-Biografico)/) [haettu 14.11.2024].

MORICOTTI, Francesco di ser Puccio di Vico pisano. *Treccani*. Key words: Moricotti, Francesco. Maria Grazia Blasio. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 76, 2012. [https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-di-ser-puccio-di-vico-pisano-moricotti_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-di-ser-puccio-di-vico-pisano-moricotti_(Dizionario-Biografico)) [haettu 28.10.2023].

Ott, Michael. "Pope Innocent VII." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 8. Robert Appleton Company, New York 1910. <http://www.newadvent.org/cathen/08019a.htm>. [haettu 9.1.2025].

Ott, Michael. "Prior." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 12. Robert Appleton Company, New York 1911. <http://www.newadvent.org/cathen/12427c.htm>. [haettu 6.11.2024].

Prebend. *The Catholic Encyclopedia*. Robert Appleton Company, New York 1911. <http://www.newadvent.org/cathen/12371a.htm> [haettu 6.11.2024].

Shahan, T.. "Ecclesiastical Dignitary." *The Catholic Encyclopedia*. Robert Appleton Company, New York 1908. <http://www.newadvent.org/cathen/04794a.htm> [haettu 13.11.2024].

Van Hove, Alphonse. "Expectative." *Catholic Encyclopedia*. Vol. 5, 1909. <http://www.newadvent.org/cathen/05712b.htm> [haettu 27.12.2023].

Liitteet

Liite 1. Kardinaalien familiae

Aakkosjärjestyksessä olevien kardinaalien linkit, joiden mahdolliset lähipiiriyhteydet on löydetty Lateraanirekistereistä. Esittämisjärjestys on lueteltu seuraavasti: kopiokirjeestä löytyvä päivämäärä, kytkös, henkilö, asiakirjan sisältö, asiakirjan tyyppi, muut henkilön jo olemassa olevat mainitut etuudet, lähde ja huomautukset. Olen poiminut metatiedot SCISMA-projektin excel-datasta, ja jättänyt niiden kielen englanniksi ja latinaksi.

1. Adam Easton.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
7 kal juna 2 (1391 May 26 friday)	Familiaris	Hildebrandus Lobeke	beneficcl ad coll prep eccl Merseburgen	Gratia expectativa	Cler. In Merseburg	Reg. Lat. 16, f. 259r-v	

2. Agapito Colonna (k. 1380)

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
8 kal mar a 1 (22 Februarius 1390 Tuesday)	New owner	Alfonso Johannes	Can. et preb. Elboren	Provisio per obitum	Scolasticus eccl. Elboren	Reg. Lat. 1, f. 69v-70v.	Cardinal Agapito died on October 3 or 11, 1380, Rome. ²⁵⁹ Johannes Portugalie et Algarbii rex pro Alfonso supplicans.

3. Angelo Acciaioli, tit. S. Laurentii in Damaso

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
kal nov a 2 (1391 November 01 wednesday)	familiaris	Pagnus Leonardus de Strocis			prioratus secul et colleg eccl s. Laurentii Florentin	Reg. Lat. 10, f. 219r-219v	Executor 1. Ad futuram rei memoriam. This is Nova provisio, vac p ob, dubitet provisionem apostolicam to Antonius Johannes Amerighi. New benefice to him prioratus secul et

²⁵⁹ Miranda, *The Cardinals of the Holy Roman Church*. Colonna, Agapito.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
							colleg eccl s. Laurentii Florentin, held earlier by Pagnus.
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus nepos Angeli	Johannes Benedicti	can eccl Florentin	gratia expectativa	Canonicus in Chorinthien	Reg. Lat. 6, f. 158v-159r	
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Eberhardus Brunonis	can eccl b. Marie ad Gradus Maguntin	Gratia expectativa		Reg. Lat. 7, f. 61v-62v	
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Nicolaus de Risscheton	can eccl Lichefelden	Gratia expectativa		Reg. Lat. 8, f. 69v-70v	
8 id jun a 2 (1391 June 06 tuesday)	carissimus	Petrus comes Celani	Feudum in Celani	assignation of feudum in Celani for Petrus and his heirs (as it has been with his ancestors)	comes	Reg. Lat. 14, f. 97v-101v,	(See. Reg. Lat. 14, f. 83r-85r). carissimus Ladislaus rex Sicilie, Margarita regina Sicilie & Angelus presb card s. Laurentii in Damaso.
5 id nov a 1 (138911 09 tuesday)	nepos	Antonius Johannis Amerigi	Dignitas ad coll ep Florentin	Gratia expectativa	Clericus in Florentini	Reg. Lat. 1, f. 32v-24v	

4. Angelo d'Anna de Sommariva, tit. S. Lucia in Septisolio

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
4 non mai a 2 (1391 May 04 thursday)	Familiaris, domesticus et commensalis	Ambrosius de Curradis de Licurti	can et preb eccl s. Stephani in Brolio	Disp ad 2 benef	Can. eccl. s. Ambrosii Mediolanen	Reg. Lat. 11, f. 96v-97r	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
			Mediolanen				
---	---	---	---	Provisio	---	Reg. Lat. 11, f. 103rv-104r	Cassata et cancellata de mandato domini nostri pape Jac. de Theramo, N. de Benevento
non maii anno 1 (1390 May 07 saturday)	familiaris	Johanninus de Summaripa	can et preb necnon prepositura eccl. S. Laurentii maioris Mediolanen	vac p.o. Parcinalis de Summaripa, Angeli s. Lucie in Septem soliis diac card familiaris	20 years old	Reg. Lat. 3, 267r-268r	Above new fasciculo: De prebendis vacantibus anno primo. held earlier by vac p.o. Parcinalis de Summaripa, Angeli familiaris
non maii anno 1 (1390 May 07 saturday)	familiaris	Pascinalis de Summaripa	can et preb necnon prepositura eccl. S. Laurentii maioris Mediolanen	vac p.o. Parcinalis de Summaripa, Angeli s. Lucie in Septem soliis diac card familiaris		Reg. Lat. 3, 267r-268r	Above new fasciculo: De prebendis vacantibus anno primo. held earlier by vac p.o. Parcinalis de Summaripa, Angeli familiaris
2 id novemb ris anno 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Hermanus Mederde Molhuse n	benef eccl ad coll aep. Maguntin	Gratia expectativa	subdiac onus	Reg. Lat. 4, f. 211v-212v	
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Nicolaus Laurentii	can. Eccl. Quinque ecclesie n	gratia expectativa	-	Reg. Lat. 8, f. 19r-20v	

5. Bálint Alsáni (Valentinus de Alsan), tit. S. Sabina

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Blasius Nicolai	can eccl b. Marie Albereg alis	gratia expectativa	Clericus	Reg. Lat. 6, f. 204v-205v	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Demetrius Dominici	can eccl Boznen in Đakovo (Diakov ár)	Gratia expectativa	clericus	Reg. Lat. 6, f. 177v-178v	
2 id novembris anno 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Henricus Johannes	benef eccl ad coll ep. Herbipolen	Gratia expectativa	Clericus	Reg. Lat. 4, f. 19r-20r	
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Johannes Rogeri	can eccl Novimonafterii in Würzburg	gratia expectativa	Clericus in Passau	Reg. Lat. 6, f. 78v-79v	
5 id jan a 2 (1391 January 09 monday)	executor	Johannes Zuderi		Commissio cause	prepositus	Reg. Lat. 12, f. 37v-38v	Johannes Zuderi serviens Elizabeth regine Ungarie. Valentinus in regno Ungarie commorans Petition is about local troops that had robbed and violated Johannes who wants to sue them
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	Dilectus (et baccalarus in artibus)	Michael Pauli	can. eccl. Agrien	gratia expectativa	Nobilis, baccalarus in artibus	Reg. Lat. 8, 13v-14v	
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Nicolaus Johannes	Zagreb	gratia expectativa	Clericus in Pécs	Reg. Lat. 8, 48r-49r	
6 non mai a 1 (1390 May 02 monday)	dilectus	Petrus Gregorii	prepos eccl Colocen	Provisio, vac p intr in o. Her Nicolai	canonicus	Reg. Lat. 7, f. 244r-245v	
2 id nov a 1 (1389 11 12 Friday)	dilectus	Gregorius dictus Longum de Raven	Dignitatus in Zagrabien	Gratia expectativa	Canonicus in Zagrabien	Reg. Lat. 1, f. 137r-128r	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
7 id nov a 1 (13891107 Sunday)	dilectus	Stephanus Georgii	Can. in eccl Zagrebi en	Gratia expectat iva		Reg. Lat. 2, f. 7r-8v	
2 id nov a 1 (13891112 Friday)	Dilectus	Ladislau s Demetrii	Can. In eccl Colocen	Gratia expectat iva	Clericus in Quinque ecclesie n	Reg. Lat. 2, f. 11v-13v	
5 id nov a 1 (13891109 Tuesday)	Supplicans	Gallus Pauli	Dignitas in eccl. Strigoni en	Cancell ed	Canonic us in eccl. Jaurien	Reg. Lat. 2, f. 50v-52r	Cancelled; in margine: Cassata de mandato quia alibi in libro xxiiij de dignitatibus vacantibus etc eodem anno de novo registrata, Jac.
2 id nov a 1 (13891112 Friday)	Supplicans	Andreas Marci	Dignitas in eccl. Quinque ecclesie n	Gratia expectat iva	Canonic us in eccl. Quinque ecclesie n	Reg. Lat. 2, f. 52r-53r	
5 id nov a 1 (13891109 Tuesday)	Supplicans	Ladizlau s Johanni s	Dignitas in eccl. Strigoni en	Gratia expectat iva	Canonic us in eccl. Quinque ecclesie n	Reg. Lat. 2, f. 66v-68r	

6. Bartolomeo Mezzavacca, tit. S. Martini in montibus (Martino ai Monti).

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
- [21 July 1391] ²⁶⁰	Familiaris domesticus continoo commensalis	Conradus Herwici	par eccl in Richenbach in Maguntin	Provisio, surrogatio iuris	perpetuus vicarius in eccl b. Marie in Rostock in Zwerine n	Reg. Lat. 14, f. 104v-106r	In marginal: "Cassatum est hoc datum de mandato domini nostri et non mand. aliud apport. Jacobus de Teramo." However, master of the register was Nicolaus de Benevento.

7. Bartolomeo Uliari, tit. S. Potentiane (Pudenziana).

²⁶⁰ RG online. RG II 01149, URL: <http://rg-online.dhi-roma.it/RG/2/1149> [haettu 24.2.2024]

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
13 kalmar a 2 (1391 Februaary 17 friday)	executor	Nicolaus Gessler	rect par eccl in Asch Constan tien	Provisio (surrogatio iuris - litigation between Nicolaus & Johannes, Johannes died during the process)	rector par eccl in Borg Auguste n	Reg. Lat. 12, f. 14v-16r	
14 kalmar a 2 (1391 Februaary 16 thursday)	executor	Richard rex & Anna regina		Canonization process of Johanna de Thwenig prior prioraat us de bridlingt on OSA Eborace n dioc.	rex, regina et al. nobiles	Reg. Lat. 12, f. 216r-216v	Executor 1. Franciscus ep Penestrinen, sancte Romane ecclesie vicecancellarius, 2. Bartholomeus tit s. Potenciane presb cardinal, 3. Raynaldus tit s. Viti in Macello diaconus cardinal.
2 nonjan a 1 (1390 January 04 tuesday)	(Without indication)	Laurentius Franciscus	canonicus prioratus s. Andree de Moscian o OSA	Nova provisio		Reg. Lat. 5, f. 125v-126v	Laurentius disputed the office with Egidius Peter after having been appointed to it by Bartholomeus tit s. Praxedis pbr cardinal, then bishop of Florence. Earlier held by and as executor capellanus pape No Bartholomeus was cardinal of S. Praxedis that time, means Bartholomeo Uliari of Santa Pudenziana?

8. Cosma Gentile Migliorati, tit. S. Crucis in Jerusalemme (Santa Croce in Gerusalemme).

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
4 nonjan a 2 (1391	executor	abbas et conventus in		Licentia permutandi		Reg. Lat. 12, f. 14r	Cardinal Cosma is "legatus in Lombardia"

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
January 02 (monday)		mon s. andree OSA in Vercellen		possessiones monasterii in loco de Cestretoria Elien dioc in regni Anglie			
16 kal dec a 2 (1390 November 16 wednesday)	executor	Johannes		Commissio	patriarcha	Reg. Lat. 12, f. 197v	Commissio that cardinal Cosmatus studies the permutation between the patriarch and nobilis vir Johannes Boglini de Ragonia domicellus Aquilegen
Kal dec a 2 (139012 01 Thursday)	Protector	Beltranus		Licentia absolve ndi detentores bonis ap sedis	Ep. Cuman	Reg. Lat. 13, 265r-266r	Cardinal Cosma is mentioned as "collector in Lombardie"

9. Cristoforo Maroni.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
13 kal dec a 2 (1390 November 19 saturday)	familiaris	Egbertus Kempen	perp vicar in eccl s. Jacobi Lubicen	Provisio per obitum	Cler. In Bremen-Hamburg	Reg. Lat. 15, f. 76r-v	

10. Enrico (Henricus) Minutoli, tit. S. Anastasie (Sant'Anastasia al Palatino)

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
3 non jun a 2 (1391 June 03 saturday)	executor	Theodericus de Havert	privatio	Privatio beneficii per fautorem Clementis antipape	canonicus et decanus	Reg. Lat. 10, f. 229r-230r	Theodericii fautor Clementis VII. Theoderico has a link with Clemens VII.

11. Francesco Carbone, tit. S. Susanne

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
Id novemb ris anno 1 (1389 Novemb er 13 saturday)	familiaris	Lisellus Marrono	prov de can eccl Assisina ten cum exp preb (vacat vel vacatur)	prov de can eccl Assisina ten cum exp preb (vacat vel vacatur)		Reg. Lat. 3, f. 6v-7v	Fol. 6v and 7r in the lower margin, text signed by N. de Benevento: a similar letter to the Bishop and the chapter of Assisi.
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Paulus Nepronis	can eccl Gnezne n	Gratia expectat iva		Reg. Lat. 7, f. 100r-101v	
5 non oct a 1 (1390 October 03 monday)	(Without indicatio n)	Franciscus de Cucitis		Licentia remane ndi in OB	monachus in monaste rium s. Michaelis de Brembio OB	Reg. Lat. 5, f. 130v-131r	Used to be a Celestine, but switched to Benedictines of his own accord. Received the absolution and dispensation of Cardinal Pope Franciscus tit s. Susanne pbr card, but wishes to remain a Benedictine. Almost identical letter is Reg. Lat 5, f. 223v-225r, but no executors and in marginal: Cancellata quia in magna sua parte correctata et in proximo registrata N. de Benevento.

12. Francesco Morigotti Prignani, tit. S. Eusebii, vicecancellarius

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	Dilectus et capellan us	Gebhardus de Glyna	can eccl Nuembu rgen	Gratia expectat iva	canonic us et bacallari us in decretis	Reg. Lat. 7., f. 205v-207r	
16 kal dec a 2 (1390 Novemb er 16)	executor	Petrus Petri Castelli de Corneto	scriptor litteraru m apostoli carum in curia	Provisio scriptor apostoli cus	laicus coniugat us	Reg. Lat. 12, f. 156v	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
wednesday)							
14 kalmar a 2 (1391 February 16 thursday)	executor	Richard rex & Anna regina		Canonization process of Johanna de Thwenig prior prioratus de bridlington OSA Eboracen dioc.	rex, regina et al. nobiles	Reg. Lat. 12, f. 216r-216v	Executor 1. Franciscus ep Penestrinen, sancte Romane ecclesie vicecancellarius, 2. Bartholomeus tit s. Potenciane presb cardinal, 3. Raynaldus tit s. Viti in Macello diaconus cardinal.
10 kal oct a 2 (1391 September 22 friday)	executor	Albertus Blarer	Can et preb. ac prep. eccl. Constan cien	provisio per resign	Canonicus and rector parrochialis in Basilien	Reg. Lat. 16, f. 32v-35r	Can et preb. ac prep. held earlier by Cardinal Poncello Orsini.
6 kal dec a 2 (1390 November 26 saturday)	executor	Augustinus Savelli de Montemonaco	scriptor apostolicus	Provisio per privationem	magister et clericus coniugatus	Reg. Lat. 12, f. 108r	appointment of Augustinus as papal scribe to the position of Mariottus de Florentia who had been fired because of demerita
5 kal jan a 2 (1390 December 28 wednesday)	executor	Geraldus de Geraldo	scriptor litteratum apostolicarum in curia	provisio per resignationem	clericus et magister	Reg. Lat. 12, f. 165v-166r	
2 kal dec a 2 (1390 November 30 wednesday)	executor	Johannes Jehore	can et preb ac supplemento in eccl s. Salvatoris Traiecten	provisio per resignationem	canonicus	Reg. Lat. 12, f. 152r-153r	Protector bishop Philippe of Alencon
3 kal dec a 2 (1390 November 29 tuesday)	executor	Marcus Cacchi Berardi de Teramo	scriptor litterarum apostolicarum in curia	provisio per obitum, scriptor apostolicus	magister et canonicus	Reg. Lat. 12, f. 155v-156r	
11 kal dec a 1 (1389 11 21 Sunday)	Familiaris	Johannes Belen	alt s. Andree in eccl mon s. Michaeli	Privilegio, perinde valere littere	Clericus in Nuemburgen	Reg. Lat. 2, f. 123v-124r	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
			s in lhenis Ocist Maguntin	provisio nis			

13. Francesco Renzio, tit. S. Eustachii (Sant'Eustachio)

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
4 kal febra 2 (1391 January 29 sunday)	Germanus et heredis	Antonellus Nicolai de Alifia			domicellus in Neapolitan	Reg. Lat. 12, f. 38v-39r	This is Letter of appointment for Ludovicus et Symon, collectores in Sicilia, as executors of the will of cardinal Franciscus (Francesco Renzio)
6 id apra 2 (1391 April 08 saturday)	(Without indication)	Petrus de Strelicz		Commissio cause	canonicus	Reg. Lat. 14, f. 89v-91v	Cardinal Franciscus & Abraham Abraha had permutated benefices and Abraham had cheated the cardinal - they quarrelled about the prepositura in Cracov and after many years the cardinal had given up and Petrus took his place in the quarrel. Executors 1. Antonius de Ponte, magister, capellanus pape et auditor causarum palatii apostolici.
4 nonovemb ris anno 1 (1389 November 02 tuesday)	(Francesco is the) previous owner	Guilielmo Carbono	prioratus. Alberti de Romotorio OB Assisina ten dioc.	provisio, vac p.o.	canonicus	Reg. Lat. 4, f. 279v-281r	Protector notarius pape Previous benefice owner vac p.o. Francisci s. Eustachii
6 non octobris anno 1 (1390 October 02 sunday)	(Without indication)	Johannes Carazulo	can et preb eccl. Florentin	Provisio, vac p.o. in curia Francisci s. Eustachii diaconi cardinali	Acolitus pape	Reg. Lat. 3, f. 226r-227v	Prov de can et preb held earlier by vac p.o. in curia Francisci s. eustachii

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
				s (120 fl. Auri)			
8 id apr a 2 (1391 April 06)	capellanus	Johannes de Cambris			can et preb eccl Siracusan ac eccl s.c. s. Gregorii e.m. Siracusan	Reg. Lat. 13, f. 236r-v	This Provisio per obitum is about cardinal Landolfo Maramaldo, whose new benefice is can. et preb. Eccl. Siracusan ac eccl. s.c. s. Gregorii e.m. Siracusan. The position was held earlier by Johannes de Cambris, capellanus Francisci s. Eustachii diac card et causarum palatii apostolici auditor

14. Galeotto Tarlati de Petramala

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
15 kal oct a 2 (139109 17)	Previous owner	Antonius Michaelis Dalmario de Veneciis		Commissio cause	Canonicus in prioratus s. Georgii in Alega OSA in Castellana	Reg. Lat. 14, f. 204r-205r	Galeotto was mentioned as "Galeottus olim s. Agathe diac cardin". He passed to the obedience of Clement VII in 1387. He was deposed because of dismerita. Litigation against Bernardus Beronis about the prioratus

15. Landolfo Maramaldo.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
6 kal apr a 1	Capellanus	Jacobus de Laydi	Archiprebyteratus in eccl s. Marie de Caprino Veronen	Provisio per obitum	rector quinte partis ecclesie in eccl s. Georgi a domo Veronen	Reg. Lat. 2, 113v-114v	

16. Ludovico Fieschi, tit. S. Adriani.

2 id nov a 1 (138911 12 Friday)	dilectus	Petrus aulus Sanse dicto alias Sansect a		Gratia expectat iva	Can. in eccl ss. Cosme et Damiani de Urbe	Reg. Lat. 1, f. 161r- 162r	
---	----------	--	--	---------------------------	--	-------------------------------------	--

18. Philippe d'Alençon, ep. Ostien.

Päiväys	Kytös	Toimija	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta	Päiväys
5 id novemb ris a 1 (1389 Novemb er 09 tuesday)	Capella nus	Alardus Johanni s Alardi de Molendi no	can eccl Wratista vien	Gratia expectat iva	Magister , scriptor et familiari s pape, litteraru m apostoli carum abbrevia tor, capellan us + a huge amount of benefice s	Reg. Lat. 3, f. 18r-19v	Fee Pro Socio Scriptor et familiaris pape Alardus was the abbreviator of papal letters (litterarum apostolicarum abbreviator), familiaris pape, chaplain of cardinal Philip, and holder of numerous benefices around the Christendom. (Salonen, Välimäki, Karhu 2024/forthcoming)
---	---	---	can eccl Warmie n	Gratia expectat iva	Magister , scriptor et familiari s pape	Reg. Lat. 3, f. 188r- 189v	Fee Pro Socio
---	---	---	Dignitas eccl. Trajecte n	Privilegi um	Canonic us	Reg. Lat. 2, f. 150v- 151r.	The gratia expectativa of Alardus to dignitas in eccl. Trajecten has precedence to others
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	familiari s	Henricu s de Molendi no	can eccl. S. Servi em Magunti n	Gratia expectat iva	-	Reg. Lat. 5, f. 53v-54r	
2 non jan a 2 (1391 January 04 wednes day)	familiari s	Jacobus de Philome na	-	Confirm atio privilegi orum (which Jacobus has received from cardinal Philippu s)	laicus	Reg. Lat. 12, f. 209v- 211r	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta	Päiväys
2 id novemb ris anno 1 (1389 Novemb er 12 friday)	Familiari s et dilectus	Wilhelm o Wilhelmi Nicolai de Hilderni sse	can eccl. S Martini Embrice n Traiecte n dioc	Gratia expectat iva		Reg. Lat. 3, f. 105r-106v	
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Bernard us de Holte	can eccl s. Marie Reysse n in Colonie n	Gratia expectat iva	clericus	Reg. Lat. 7, f. 107r-108r	
5 id nov a 1 (1389 Novemb er 09 tuesday)	Capella nus pape; dilectus Philippus	Hugonu s de Hernorst	can et preb eccl b. Marie Aquen	Provisio, vac p contr matrim d Rutgeri	magister in artibus, bacallar eus in theologi a ac iure canonic o studens et preposit us eccl s. Victoris Xancten	Reg. Lat. 7, f. 256r-258r	Protector 1. capellanus pape, papa, 2. dilectus Philippus ep Ostien.
5 id oct a 1 (1390 October 11 Tuesday)	familiari s	Johanne s Jehare (Jehore) de Benis	can et preb cum supplem ento in eccl s. Salvator is Trajecte n	Provisio per obitum		Reg. Lat. 1, f. 91r-92r	
2 kal dec a 2 (1390 Novemb er 30 wednes day)	— —	— —	— —	provisio per resignati onem	canonic us	Reg. Lat. 12, f. 152r-153r.	Executor 1. cardinal Franciscus ep Penestrinen, sancte Romane ecclesie vicecancellarius
5 kal jun a 1 (1390 Maii 28 saturday)	familiari s	Theoder ico de Lole Senior		Prorogat io gratie expectat ive sub data 5 id nov ad coll. Prep etc eccl s. Cassii	canonic us in ecclesia s. Cunibert i Colonie n	Reg. Lat. 5, f. 2r-2v	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta	Päiväys
				Bunnen Colonic.			
5 id nov a 1 (1389 November 09 tuesday)	dilectus	— —	officium eccl s Castri Bunnen in Colonie n	Gratia expectativa	presbyter et canonicus	Reg. Lat. 7, f. 184r-185v	
2 id novbris anno 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Anamanus Hovel	can eccl. S. Andree Colonie n	Gratia expectativa	presbyter, rector parrochialis in parrochialis ecclesie de Wambel Colonic	Reg. Lat. 3, f. 66r-67r	
5 id oct a 1 (1390 January 11 Tuesday)	familiaris	Johannes Vanassoris	can et preb in Leodien	Provisio per obitum		Reg. Lat. 1, f. 208r-209r	Guillelmus Olari, familiaris of Philip, passed away, provision to Johannes Vanassoris, familiaris of Philip
5 id nov a 1 (1389 November 09 Tuesday)	— —	— —		Privilegia	canonicus in eccl s. Donatiani Brugem in Tornacem	Reg. Lat. 1, f. 219r	Privilegia (that Vanassoris can use in his gratia expectativa letters the title of pape/cardinalis familiaris)
5 id oct a 1 (1390 January 11 Tuesday)	familiaris	Guillelmus Olari		Beneficentiae previous owner (provisio per obitum)	scriptor litterarum penitentie et clericus capelle pape	Reg. Lat. 1, f. 208r-209r	Guillelmus Olari, familiaris of Philip, passed away, provision to Johannes Vanassoris, familiaris of Philip
5 id oct a 1 (1390 10 11 Tuesday)	— —	— —				Reg. Lat. 1, f. 91r-92r	Guillelmus was the previous owner, provisio per obitum to Johannes Jehare de Benis, familiaris Philippi
5 id oct a 1 (1390 10 11)	familiaris	Henricus Goethalis	can et preb in eccl s. Donatiani	Provisio per assecutionem	perpetuus capellanus in capella	Reg. Lat. 1, f. 92r-93r	magister in artibus, per 5 annos in sacra theologia studens

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta	Päiväys
Tuesday)			Brugen in Tornacen		de castro de valle Gauden in Tornacen		
5 id nov a 1 (13891109 Tuesday)	familiaris	Jacobus de Marouariis		Privilegia	Canonicus in eccl. Cuman	Reg. Lat. vol. 1, f. 232r	Privilegia (that he can use in his gratia expectativa letters the title of pape/cardinalis familiaris)
5 id nov a 1 (13891109 Tuesday)	familiaris	Guillelmus Assit		Privilegia	Canonicus in eccl. s. Dyonisii Leodien	Reg. Lat. vol. 1, f. 232r-232v	Privilegia (that he can use in his gratia expectativa letters the title of pape/cardinalis familiaris)

19. Filippo Carafa della Serra (k. 22 May 1389).

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
7 kal mart a 1 (1390 February 23 wednesday)	familiaris	Bartholomeus Caraffa		Privilegium	Nobilis domicellus in Naples	Reg. Lat. 8, f. 166v	Privilegium, that the deal with Bartolomeo Mezzavacca should be kept Lucrezia Tomacelli's husband Adriano Carafa nephew of Bartolomeus Caraffa?

20. Pileo de Prata.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
4 kal oct a 2 (1391 September 28 thursday)	Secretarius et capellanus domesticus	Hermannus de Kossicz	can et preb eccl Merseburgen	Provisio per obitum		Reg. Lat. 16, f. 132r-133r	Protector: de militari genere; secretarius et capellanus domesticus Pilei ep Tusculan

21. Poncello Orsini, tit. S. Clementis.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
---------	--------	---------	--------------------	-------------------	-------------------------------	-------	-------

2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	familiari s	Marianu s de Buccam aciis de Urbe	can eccl Lateran en	gratia expectat iva	Roman	Reg. Lat. 6, f. 30v-31v	
2 id novemb ris anno 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Grimald us Turclo de luvenaci o	benef eccl ad coll ep. Juvenac ien	Gratia expectat iva	canonic us in ecclesia Juvenac ien	Reg. Lat. 4, f. 117v-118v	
2 id nov a 1 (1389 Novemb er 12 friday)	dilectus	Johanne s Nicolai de Buska	can eccl Cracovi en	gratia expectat iva		Reg. Lat. 8, f. 102r-103v	
4 kal junii anno 1 (1390 Maii 29 sunday)	Dilectus et capellan ius	Laurenci us Spoleti	can et preb basilice principis apostolo rum de urbe	Prov de can et preb basilice principis apostolo rum de urbe, vac p.resign Poncelli tit s. Clement is pbr card (100 fl. Auri)		Reg. Lat. 3, f. 220v-221v	held earlier by vac p.resign Poncelli tit s. Clementis pbr card

22. Rinaldo Brancaccio, tit. s. Viti in Macello.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirj an sisältö	Asiakirj an tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
11 kal oct a 1 (1390 Septem ber 21 wednes day)	dilectus	Andreas Dzmissii de Romiss onitze	archidia conatus eccl Lancice n Gnezne n dioc.	Provisio, vac p prom Nicolai	clericus	Reg. Lat. 7, f. 241r-242v	
2 id novemb ris anno 1 (1389 Novemb er 12 friday)	Familiari s et dilectus	Balduin us Maresch alli	Prov de can eccl. S. Crucis Leodien		magister in artibus, in subdiac onatus ordine constitut us	Reg. Lat. 3, f. 161r-162r	

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	familiaris	Franciscus Vannis	can eccl Reatin	Gratia expectativa		Reg. Lat. 6, f. 43v-45r	
5 id novembris anno 1 (1389 November 09 tuesday)	familiaris	Jacobus de Eyke		Provedcan et preb eccl. Assinden Colonien dioc vac p.o. in curia Jacobi de Eyke familiaris Raynaldi s. Viti in Macello diaconis cardinalis (8 marg)		Reg. Lat. 3, f. 215r-215v	The recipient of the provision letter is Johannes de Laen, who gets can et preb eccl. Assinden Colonien dioc, held earlier by vac p.o. in curia Jacobi de Eyke familiaris Raynaldi s. Viti in Macello diaconi cardinalis. Above new fasciculo: De prebendis vacantibus anno primo.
14 kal mar a 2 (1391 February 16 thursday)	executor	Richard rex & Anna regina		Canonization process of Johanna de Thwenig prior prioratus de bridlington OSA Eboracen dioc.	rex, regina et al. nobiles	Reg. Lat. 12, f. 216r-216v	Executor 1. Franciscus ep Penestrinen, sancte Romane ecclesie vicecancellarius, 2. Bartholomeus tit s. Potenciane presb cardinal, 3. Raynaldus tit s. Viti in Macello diaconus cardinal.
7 id jul a 2 (1391 Julii 09 sunday)	executor	Symon de Allegrinis	can et preb ac archidia c eccl Reginen	Surrogatio cause	Presbyter	Reg. Lat. 15, f. 201r-202r	Disputed with Petrus de Coppan, primicerius eccl Mediolanen, capellanus pape et auditor causarum palatii apostolici, as judge Francesco Carbone and Tommaso Orsini (both died)

23. Stefano Palosti de Verayneris.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
2 non nov a 2 (1390 November 04 friday)	familiaris	Lambertus Wezelo	perp vicar eccl s. Marie virginis Hambrugen in Bremen	provisio per introitum ord carthusien	Cantor in eccl. Rovesloen in Bremen	Reg. Lat. 11, f. 28v-29v	
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Ceropaulus Nicolai	can eccl s. Agathe de Urbe	gratia expectativa		Reg. Lat. 6, f. 169r-170r	

24. Tommaso Orsini, tit. S. Marie.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Andreas Pauli de Capollonibus	can eccl Fesulan	gratia expectativa	Plebanus plebis in S. Banelli.	Reg. Lat. 6, 260r-261r	
2 id nov a 1 (1389 November 12 friday)	dilectus	Gritius Patini	can eccl s. Stephani de Prato in Pistorien	gratia expectativa	Rector parrochialis ecclesie S. Marie in Campo Florentin	Reg. Lat. 8, f. 32r-33r	

25. Tuntematon kardinaali.

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muutetuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
5 id nov a 1 (1389 November 09 tuesday)	Familiaris cardinalis?	Nicolaus Nicolai			Capellanus; ap sedis collector aut familiaris cardinalis	Reg. Lat. 5, f. 12r-13r	Can eccl Zagrabien was given to clericus Johannes Thome from Nicolaus in Nova provisio, whose Urban named in xvj kal marcii a 10. Transcriptio is found from Bullae (1889) p. 6: "- - dictus que Nicolaus Capellanus - - fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum

Päiväys	Kytkös	Toimija	Asiakirjan sisältö	Asiakirjan tyyppi	Muut etuudet nimitys hetkellä	Lähde	Muuta
							Collector aut Subcollector aut alicuius ex Sancte Romane Ecclesie Cardinalium familiaris fuisset"

Liite 2. Verkkokuvan 2 verkostometriikka

Measures	Network
Number of nodes	399
Number of edges	1048
Average degree	5,253
Average weighted degree	6,291
Network diameter	9
Graph density	0,013
Modularity (resolution 1.0)	0,732
Average clustering coefficient	0,904
Average path length	3,632

Yksimodaalisen verkoston tulokset ovat kaikki Gephin tuottamia. Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Liite 3. Kymmenen suurinta toimijaa asteen mukaan

Aineiston kymmenen suurinta toimijaa asteen mukaan. Aste kuvaa solmuun yhdistyvien linkkien määrää eli kuinka moneen solmuun jokin solmu on kytköksissä. Kardinaaleja ei ole huomioitu.

Nimi	Aste	Painotettu aste	Ominaisvektori-keskeisyys	välillisyyysluku
Ep. Tuden Turibius Fernandi	92	119	1.0	0.536232
Bonifatius IX	35	75	0.439906	0.103483
Aep. Baren	26	34	0.272605	0.033618
Patriarchi Graden	21	26	0.128377	0.019775
Ep. Tornacen	16	17	0.139936	0.091829
Ep. Eugubin	14	15	0.070831	0.031449
Ep. Anconitan	12	17	0.141408	0.001768
Ep. Nolan	12	13	0.118243	0.007688

Preposito eccl. Quinqueecclesien	11	17	0.147972	0.020998
Ep. Puteolan	9	11	0.042287	0.000133

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Liite 4. Kymmenen suurinta toimijaa painotetun asteen mukaan

Aineiston kymmenen suurinta toimijaa painotetun asteen mukaan. Painotettu aste ottaa huomioon linkkien arvon eli painon, joka kuvaa kahden toimijan välisten yhteyksien yleisyyttä. Kardinaaleja ei ole huomioitu.

Nimi	Aste	Painotettu aste	Ominaisvektori- keskeisyys	välillisyyysluku
Ep. Tuden Turibius Fernandi	92	119	1.0	0.536232
Bonifatius IX	35	75	0.439906	0.103483
Aep. Baren	26	34	0.272605	0.033618
Preposito eccl. S. Georgii Colonien	8	28	0.099001	0.001519
Patriarchi Graden	21	26	0.128377	0.019775
Preposito eccl. Brixinen	9	25	0.216237	0.011512
Ep. Brixinen	9	24	0.196368	0.038243
Preposito eccl. S. Andree Colonien / Hugonus de Hernhorst / Rutgerus de Druenem / Prep. Eccl. Ss. Appl Colonien	6	24	0.092645	0
Johannes Jehore	9	22	0.129563	0.003546
Guilielmo Carbono	5	20	0.161738	0

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Liite 5. Kymmenen suurinta toimijaa ominaisvektorikeskeisyyden mukaan

Aineiston kymmenen suurinta toimijaa ominaisvektorikeskeisyyden mukaan. Ominaisvektorikeskeisyys mittaa solmun vaikutusvaltaa huomioimalla myös sen naapureiden laajennetut kytkökset. Kardinaaleja ei ole huomioitu.

Nimi	Aste	Painotettu aste	Ominaisvektori-keskeisyys	välillisyyysluku
Ep. Tuden Turibius Fernandi	92	119	1.0	0.536232
Bonifatius IX	35	75	0.439906	0.103483
Aep. Baren	26	34	0.272605	0.033618
Preposito eccl. Brixinen	9	25	0.216237	0.011512
Abbati Mon. S. Marie in Arena e.m. Wratislavien	9	9	0.20609	0.01859
Ep. Brixinen	9	24	0.196368	0.038243
Guilielmo Carbono	5	20	0.161738	0
Lector eccl. Boznen	8	8	0.153311	0.014913
Preposito eccl. Quinqueecclesien	11	17	0.147972	0.020998
Ep. Anconitan	12	17	0.141408	0.001768

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Liite 6. Kymmenen suurinta toimijaa välillisyydsluvun mukaan

Aineiston kymmenen suurinta toimijaa välillisyydsluvun mukaan. Välillisyydsluku kuvaa toimijan potentiaalia toimia verkostossa välittäjänä, ja se määritellään solmun kautta kulkevien lyhyimpien reittien määrällä. Kardinaaleja ei ole huomioitu.

Nimi	Aste	Painotettu aste	Ominaisvektori-keskeisyys	välillisyyysluku
Ep. Tuden Turibius Fernandi	92	119	1.0	0.536232
Bonifatius IX	35	75	0.439906	0.103483
Ep. Tornacen	16	17	0.139936	0.091829
Ep. Dunelmen	8	8	0.041302	0.069681
Ep. Brixinen	9	24	0.196368	0.038243

Aep. Baren	26	34	0.272605	0.033618
Ep. Thelesin	6	6	0.029548	0.033227
Ep. Eugubin	14	15	0.070831	0.031449
Preposito eccl. Quinqueecclesien	11	17	0.147972	0.020998
Ep. Saresbirien	8	8	0.045633	0.0199

Lähteet: AAV, Reg. Lat. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.